

Bruksanvisning version 2017-08-28

Österåkers Hembygds- och fornminnesförening (ÖHF) har alltsedan grundandet 1947 haft som målsättning

”att väcka och bevara intresset för hembygdens skönhetsvärden, att skydda dess natur och kultur samt att verka för att bygdens minnesmärken och övriga kulturvärden aktas och bevaras.”

I detta arbete har föreningens medlemmar genom åren samlat in information, som funnits lagrad hos kommunens invånare och i andra källor. Med hjälp av dessa uppgifter vill vi steg för steg öka kunskapen om vår kommun hos oss själva och hos de personer, som valt Österåker som sin ”plats på jorden”. Mycket av denna kunskap har presenterats i muntlig form och är inte tidigare samlad och skriftligt dokumenterad. En av tankarna med detta kompendium är att sammanställa denna information och föra ner den i skriftlig form, på så sätt bevarad och lättare spridd bland alla intresserade.

Källorna har varit många och av olika art och trovärdighet. Vissa påståenden grundar sig på vad en enskild person berättat. Detta förhållande har gjort det svårt - ibland omöjligt - att kontrollera uppgifternas trovärdighet. Jag är medveten om att faktafel kan ha smugit sig in i texten och jag tar på mig ansvaret för dessa. Min förhoppning är att med hjälp av dig som läsare så småningom rätta till alla felaktigheter och tveksamma formuleringar. Men då behöver jag din hjälp! Hör gärna av dig med kritiska synpunkter och nya infallsvinklar – tillsammans skall vi kanske någon gång i framtiden få se en uppslagsbok om vår kommun som fyller våra gemensamma krav på exakthet och läsvärde.

Den språkliga dräkten i detta kompendium är inte enhetlig. Rena fakta- och sifferuppgifter är en sak. ”Brödtexten” är däremot en blandning av faktatext och de enskilda sagesmännens personliga upplevelser och känslor, något som kan berika texten men också gör den svårare att kontrollera. Ett problem med den muntliga traditionen är att sakfel som upprepas tillräckligt ofta gärna förvandlas till sanning.

Det geografiska området är begränsat av kommunens gränser år 2010. Av de olika kommundelarna har Roslagskulla, Ljusterö, Ingmarsö och Husarö med avsikt behandlats översiktligt, eftersom dessa kommundelar har ’egna’ hembygdsföreningar.

Hur har jag valt de personer som porträtteras i verket?

- Den första kategorin är historiska personligheter, som har gjort sig kända i vårt lands historia och på något mera påtagligt sätt påverkat vår kommuns utveckling.
- Några rikskända, mer bekanta kulturpersonligheter som bott eller vistats i Österåker har också beretts utrymme.
- De lokala politiker som beskrivs är enbart de som varit och/eller är kommunalråd (motsvarande).
- De kyrkliga företrädarna begränsas till kyrkoherdar och högre.
- Hembygdsföreningens medlemmar begränsas på samma sätt till de som är eller har varit ordförande, hedersordförande och/eller hedersmedlemmar eller på annat sätt gjort verkligt betydelsefulla insatser i föreningens liv.
- ”Vanliga” människor förekommer också. De är då främst sådana som bebott större eller mer kända fastigheter i kommunen eller ofta förekommit i de källor jag utnyttjat.

Jag är väl medveten att personvalet kan diskuteras – det är gjort av mig personligen – och jag är mycket tacksam för förslag till strykningar och tillägg! Detta är definitivt inte någon akademisk avhandling och bör därför inte bedömas som en sådan. Framställningen är, som tidigare sagts, ett försök att lägga första stenen i ett bygge som slutligen kan bli en populariserad uppslagsbok om Österåkers kommun.

Förkortningen ”Raä”, som förekommer på flera ställen i skriften, hänvisar till Riksantikvarieämbetets katalog över de fornfynd som påträffas i vårt land.

För ord, skrivna med **röd text**, finns ytterligare uppgifter under det markerade uppslagsordet.

Rättelser, kompletteringar och alla övriga synpunkter mottages tacksamt under min epostadress

gwinberg@gmail.com

Åkersberga

i

oktober

2010

A

Acrelius, Israel 1714-1800, prästman, uppväxt på **Näs**, utvandrade 1749 till USA, där han förestod tre svenska församlingar i Nya Sverige fram till 1757. Har skrivit "*Öster-Åkers Minnesdöme*", en skrift om socknens äldre historia.

Acrel, Olof af, 1717–1806 Läkare, född i Österåker. Acrel var en av grundarna till Serafimerlasarettet och en nydanare av den svenska kirurgin. 1746 invald i Vetenskapsakademien. Utgav "*Chirurgiska Händelser*" 1759. Utnämndes 1776 till "*Öfverkirurg och Generaldirecteur öfver Lasareterna i Riket*". Adlad år 1780. Begravd i Österåkers kyrka.

Adolfssons frisersalong belägen i en fastighet vid Roslagsvägen i Åkersberga, "*det första funkis-huset i Åkersberga*".

Aegir hjulångare som trafikerade linjen Stockholm-Ljusterö från 1860. Anlöpte Mörtsunda och Gärdsviks bryggor.

Affärer **Handelsbodas**

Agaria forntida, latinsk namnform av Åker. Namnet förekom första gången i tryck på en karta utgiven i Ulm i Tyskland 1492.

*Resterna av en forntida handelsplats?
Vid Österåkers kyrka*

Ager/Agger/Aker/Akir Gård/gårdssamling/handelsplats vid klockstapeln, C14-daterad 880–1120 e. Kr. Påträffades och provutgrävdes 1974 av Alfred **Westerberg**. Fynd tyder på att bebyggelsen på platsen har bränts någon gång omkring år 1000 e. Kr.

Ahlbom, Jonas 1727-1799, ägare till **Näs** under senare delen av 1700-talet. Lät uppföra **Näs** gård och anlägga en fransk park och plantera ekskog öster om gården.

Akers Friskola är en personalägd friskola med Montessoririiktning, belägen i delvis nybyggda lokaler vid Svampvägen i Skånsta. Skolan omfattar F–9 och hade under läsåret 2009/2010 233 elever. Skolan har behöriga lärare i alla ämnen. Skolans motto är "*Skolan där alla syns*".

”Alcea” **piggskuta**, byggd på Svartlöga 1886 av en skeppare Vesterman och inköptes 1888 för 1900:- av Gustaf Johansson i Österåker. Alcea byggdes om vintern 1905 ”helt upptill med mast å allt” av skeppare Janne Österman, Östra Lagnö. Gustaf Johansson seglade henne till 1915, då sönerna tog över. Avriggades 1923 och förvandlades till motorfartyg. Skrotades omkring 1930 och ligger nu på sjöbotten vid Norrö strand i Stavaviken. Med tanke på kustfartens stora betydelse för bygden föreslog ÖHF att ”Alcea” med sin bild skulle få pryda **kommunens vapen**, vilket också godkändes 1950.

Enligt mätbrev nr 103 hade ”Alcea” följande mått:

Byggd på klink av trä

Längd 15,12 m

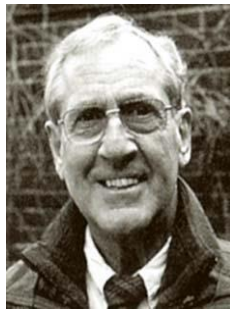
Största bredd 5,31 m

Djupgående midskepps 1,29 m

Lastförmåga 15,17 registerton

Alceahuset Österåkers nuvarande kommunhus, inrymt i det tidigare sjukhuset, Hackstavägen 22. Huset invigdes till sitt nya ändamål år 2008.

Alegren, Lars, 1929- . Bosatt i Åkersberga sedan 1964. Ett yrkesliv helt präglat av luftfart: anställd på Luftfartsstyrelsen, assistent till Albin Ahrenberg, trafikchef hos Transair, resebyråchef, försäljningschef hos Lufthansa AG och Route Manager hos SAS. Revisor i ÖHF, upphovsman och skapare av Stiftelsen **Forn-Åker**.

Alleson, Nils -1305. Ärkebiskop, studerade i Paris på 1270-talet, vald till ärkebiskop 1292. Den första person som i skrift nämner **Tunaborgen** (numera Biskopstuna).

Allgon elektronikföretag i Österåker, startat i Stockholm 1947 under namnet Antennspecialisten av Torbjörn Cramner tillsammans med sin hustru Veronica. Företaget flyttade 1951 ut till den nedlagda **Västra skolan** i Åkersberga. På 1960-talet sprack såväl äktenskap som företag; det senare drevs vidare av Hjalmar och Jonas Kempe och döptes om till Allgon Antenn AB och Allgon System AB. Skollokalerna blev efter hand för små, ny fabrikslokal byggdes i Stenhagen men även

denna behövde senare utökas. Nya lokaler byggdes då i Husby och Täby-Arninge. Allgon var år 1990 Österåkers största privata arbetsgivare med omkring 200 anställda.

”Alma” klyvarskuta, ägd av Gustaf Johansson 1880.

Almgren, Ernst var den sista apotekaren i Österåker som innehade personligt privilegium på tjänsten. **Apotek.**

Alms bageri Bagerier.

Alskäret liten ö i Österåkers skärgård, strax norr om **Fåglarö**. Position 59°28,7' N – 18°28,1'E. Areal: 0,099 km², befolkning: 1. Har sedan 1944 liten bofast befolkning.

Aminoff, Elise Ebba Eva Rigmor 1925-2013. Född Åkerhielm på Margrethelund. Diverse anställningar, bl. a. hos Jensens Silver, Stockholm, och som bussvärdinna på CIAT i Italien. Gift i Österåker 1954 med Gregor Aminoff.

Aminoff, Ernst Gregor Alexis 1926-2015 . Född i Stockholm. Student vid Sigtuna Humanistiska Läroverk 1945. Anställning vid konsulatet i Marseille samt på SE-Banken i Stockholm. Kammarherre 1987, hovjägmästare 1991.

Amundin, Bengt 1915-2011. Internationellt känd skulptör, verksam och bosatt i Österåker. Född i Göteborg, studier vid Slöjdföreningens skola samt vid Konstakademien och Konsthögskolan i Stockholm från 1938. Representerad med skulpturen ”Kosmiskt rum” vid H55-utställningen i Helsingborg. Bland hans verk i Österåker kan nämnas ”Rymdvolym” i **Kanalparken** och utsmyckning av **Söraskolan** och simhallen.

Antennfabriken Allgon.

Apelroth, Johan, ståthållare på Stockholms slott, förvärvade **Stora Säby** av Brita **Kurck**.

Apotek Österåkers första apotek inrättades år 1876 som filial – medikamentsförråd - till Vita Björnen i Stockholm. Denna filial låg i Åkerstorp i mangårdsbyggnaden till gården Åkersberg. Apoteksfilialen startades av Martin August Baeckman och drevs av farm. stud. C. W. Burmester. År 1905 omvandlades denna filial till eget apotek under apotekare Axel Olbers, som lät bygga en ny apoteksbyggnad invid läkarhuset i Åkerstorp. På 1940-talet flyttades verksamheten till en fastighet vid Roslagsvägen, och efter ytterligare flyttningar fick apoteket 1984-1995 nya lokaler i köpcentrat ”**Skeppet**” och från 1995 i ”**Skutan**”. Apoteket döptes till Ankaret. Fram till 1971 hade Apoteksbolaget monopol på försäljning av läkemedel, men genom riksdagsbeslut upphörde år 2010 detta monopol, varvid Ankaret övergick till kedjan Medstop. I Åkersberga finns idag flera apotek: ett tillhörande Apoteksbolaget, placerat i Margretelunds centrum samt apoteket Hjärtat i affärscentrumet **Kompassen**. Ett tredje apotek, Doc Morris, öppnande 2012 i handelscentrumet Pilstugetomten.

Apotekare i Österåker:

1905-1914	Axel Olbers
1915-1917	Bror Lewenhagen
1918-1924	Hans Carlström
1925	Ivar Bergendahl
1926-1927	Martin Johansson
1928-1932	Ragnar Wulff
1933-1938	J. A. Lindstedt
1939-	Allan Lagerstedt
	Bernt Norberg
	Ernst Almgren
	Ingvar Holmer

Arbetarekommun Åkersberga Arbetarkommun bildades vid ett möte den 26 september 1910 i villan **Gustafsberg**, numera Sockenvägen 14. Enligt protokollet hade arbetarekommunen vid starten 16 medlemmar.

Armada kommunalt fastighetsbolag som efterhand har kommit att äga stora delar av kommunens fastighetsbestånd.

Asphagen (Raä 431) På båda sidor om Össebyvägen vid **Langen** ligger Asphagen med gravfält från äldre järnålder, omfattande cirka nittio gravar. Gravfältet undersöktes 1948. Förutom vanliga högar och runda, låga gravar finns även ett femtontal rektangulära fördjupningar i marken. Dessa är sannolikt rester efter tidiga kistbegravningar. Inom området finns också en källa, omgiven av stora stenblock och avvattnad åt norr, sannolikt en rituell källa.

Attundaland, Namnet anses betyda ”åtta **hundares** land” . Det var ett av de fyra folklanden i Uppland. Attundaland var liksom de övriga folklanden en egen juridisk enhet fram till 1296. Detta år sammanslogs de till Upplands lagsaga. Attundaland omfattade den centrala delen av nuvarande Uppland samt Åkers **skeppslag**, d.v.s. vår nuvarande kommun. I Attundaland ligger Mora äng med Mora stenar där sveakungarna enligt traditionen valdes.

B

Backgård, Carl-Göran 1935- . Född i Huså, Jämtland. Folkskolläraryxamen 1956, fil. kand. 1966. Kantor 1956-1968 i Vickleby och Rö. Anställd 1964-1994 hos IBM Svenska AB i olika befattningar. Flyttade till Åkersberga 1968. Medlem av ÖHF:s styrelse i ett flertal olika funktioner mellan 1988 och 2008. Verksam i flera kommittéer och arbetsgrupper, bland annat i torp- och soldatgruppen och fotokommittén. Hedersmedlem i ÖHF. Under en period ledamot av styrelsen för Stockholms läns släktforskarförbund. Drivande i Södra Roslagens Släktforskarförening.

Baeckman, Martin August 1841–1897. Apotekare. Född i Hudiksvall, Hälsingland. Ägde apoteket Vita Björn i Stockholm och startade det första apoteket i Åkersberga. Baeckman bestämde att han skulle begravas i riddräkt, med sporrar, gula sämskskinnsbyxor, vit väst, svart bonjour, hatt och med ridpiskan vid sin sida. Det har sagts att Baeckman balsamerades enligt ett eget recept som han tog med sig i graven. Han hade också bestämt att hans grav skulle öppnas efter hundra år (dvs 1997) men om denna bestämmelse efterlevts har inte bekräftats.

Bagerier Så långt vi kan följa människans historia bakåt i tiden har brödet varit en viktig del av födan. På landsbygden bakades brödet vanligen i hemmet medan man i städerna inrättade bagerier. I Österåker – som länge var ren landsbygd – etablerades de första bagerier som vi känner till i slutet av 1800-talet. **Roslagsbageriet** startades av Nils Larsson i **Lilla Säby**, men bageriet flyttades någon gång på 1920-talet till **Smedby tegelbruks** gamla presshall (idag **Galvators** byggnad). Bageriverksamheten här upphörde 1952. Åkersberga bageri startades av Kalle Lundman i början på 1940-talet i en byggnad på Centralvägen, medan Nils Bergkvist drev **Centrumkonditoriet** på Störängsvägen. Kvar idag i Åkersberga centrum finns bara **Smörkransen** som har verksamheten förlagd dels till **Skeppet**, dels till **Skutan**. **Kjellmans** affär och **Nyströms** affär, båda på Österskär, bakade också bröd, liksom Alms bageri i Åsättra och **Knorrings** i **Svinninge**. Ett bageri, öppnat 2009, har tillkommit - **Brothaus** på Centralvägen i Åkerstorp.

Bahr, Robert Ulrik Herbert von -1873. Major vid Upplands regemente, friherre, gift med Eva Carolina Aimée Åkerhielm, ägare till Margretelund. Sålde år 1864 godset till friherre Johan Gustav Nils Samuel **Åkerhielm**.

Bammarboda, kommundel inom Österåkers kommun vid **Furusundsleden** med 204 invånare år 2005. År 1538 omnämndes Bammarboda som ett frälsetorp. Bammarboda har alltså mycket gamla anor. 1832 friköptes gården från **Margretelund** av Eric Ersson. Mangårdsbyggnaden är uppförd på 1800-talet, medan magasin, tvättstuga, stall och ladugård uppfördes på 1900-talet. Fram till 1920-talets mitt låg en sjöskjutsstation och ett gästgiveri i Bammarboda. Vid stranden anlades också en

ångbåtsbrygga. Under Bammarboda låg båtsmanstorpet nr 113 i Södra Roslags 2:a båtsmanskompani kallat "Galtbryggan" med båtsmansnamnet **Hagelbäck**. Detta torp används nu som fritidshus.

Barnhem Kommunala barnhem fanns redan i början av 1920-talet i Österåker. Tanken att människorna i en kommun gemensamt skulle ta ansvar för dem som hade det speciellt bekymmersamt vaknade vid denna tid, även i vår kommun. Ett barnhem fanns på Vegavägen i Österskär år 1920 men tidigare fanns det ett vid Laggargrind, ett boställe under **Kvisslingby**.

Bautasten En bautasten är en upprest, naturlig eller grovt huggen minnessten utan inskrift. År 1975 återfanns en sådan sten i anslutning till ett av gravfälten vid **Smedby** (Raä 424). Denna sten är 2,4 meter hög.

Bensow, Josef Oskar 1870–1936. Kyrkoherde i Österåker 1907–1936, teol. och fil. doktor, skriftställare.

Berga by Omnämns i skrifter som *Bierghum* år 1299, men byns ursprung kan sannolikt sökas längre tillbaka i tiden. I samband med exploateringen av byns marker grävdes ett antal gravar ut. De fynd som då gjordes visar att bergaborna inte bara var jordbrukare och fiskare utan även krigare, som hemfört byte från främmande länder.

Berga gård Gård belägen ungefär där Solgården, Norrgårdsvägen 3, ligger idag. Rättarbostaden, kallad Sörgården, låg och ligger fortfarande kvar mellan Berga gårds daghem och radhusen på Sörgårdsvägen. År 1960 ägdes/arrenderades gården av Einar Dahlin.

Bergaskolan Högstadieskola i centrala Åkersberga. Byggnadsarbetena inleddes den 16 oktober 1948 och den nya skolan, som inledningsvis gick under namnet **Centralskolan**, togs i bruk höstterminen 1949. Invigningen ägde dock rum först den 21 januari 1950. Skolan hade under det första året sjutton klasser. Bergaskolan ingick tillsammans med tolv andra skolor i Sverige i den försöksverksamhet, som föregick 1960-talets stora skolreform med enhetsskolans genomförande. Den s. k. **österåkersmodellen** slog väl ut och kom att ligga till grund för den nya svenska grundskolan. Namnet Bergaskolan tillkom 1963, då Berga rektorsområde skapades med den nybyggda **Hackstaskolan** som låg- och mellanstadieskola. Rektor vid starten var Karl Gustafsson med Göte Rudwall som studierektor.

År 2010 invigdes den ombyggda Bergaskolan som gymnasium under namnet Österåkers gymnasium.

Berga Teater byggd 1961 som aula/samlingslokal till Bergaskolan, på icke-skoltid utnyttjad som teater, konsertlokal, biograf och plenisal för kommunfullmäktige. Omkring år 2000 tillbyggd med en stor scenbyggnad och invändigt ombyggd år 2011-12.

Bergendahl, Ivar Apotekare i Österåker 1925. **Apotek**

Bergengren, Ingvar 1905-1972. Ägare till **Svinninge** gård där han hade sin bostad under 1950-talet. Drev "Bilfirman Bergengren" med huvudsaklig försäljning av personbilar av märket Ford. Donerade år 1958 en större väggmålning till kommunen.

Berggren, Carl Otto 1866-1953. **Dragon** nr 8 under **Berga gård**. Bodde på soldattorpet **Högbacka** i **Luffarbacken** till sin död den 25 januari 1953. Var en av landets sista indelta soldater. Egen företagare i grundläggnings- och bergsprängarbranschen.

Berggren, Josef 1877-(?). Bryggarmästare. Startade bryggeriverksamhet 1902 i Åkersberga. **Ångbryggeri**.

Berggren, Maja 1899-1988. ”Rak-Maja”, innehavare av rak- och frisersalong på Åkersbergavägen 23 under åren 1927-1932. Duktig idrottskvinna, uppländsk mästarinna på 10 km skidor 1927. Musikalisk och begåvad med en vacker sångröst.

Berggrenstorpet dragontorp nr 8, beläget i **Luffarbacken**. I detta bodde fram till sin död 1953 dragonen **Carl Berggren**. Torpet flyttades till **Eckbacken** år 1997 och färdigställdes efter renovering 2002. Renoveringsarbetena utfördes av en arbetsgrupp inom ÖHF under ledning av Paul Larsson.

Bergman, Abel 1868- (?). Direktör, ägde större delen av Österskär vid sekelskiftet 1900, bodde på **Tuna säteri**. Var en av initiativtagarna till **Södra Roslags kustbana**.

Bergström, Carl Adolf 1876-(?). ”Tjocka Bergström” föddes i Grytnäs, Västmanland. Tjänstgjorde som gruvfogde i Härshäcks gruva från april 1901 fram till 1917, då han avskedades från tjänsten och fick fortsätta att tjänstgöra som vanlig gruvarbetare. Efter en tid erhöll han anställning som gruvfogde vid Kolsva fältspatgruva. Han återvände till Österåker 1928 (1926?) och anställdes då som gruvfogde vid Ytterby gruva på Resarö.

Bergström, J. A. Fjärdingsman i Österåker.

Bergström, Mathias uppförde klockstapeln vid Österåkers kyrka.

Bergsättraskolan, byggdes 1971 som en annexskola, först till **Söraskolan**, från 1977 till **Margreterundskolan**. Skolan omfattade klasserna 1–6, senare också fritidsverksamhet. Under läsåret 2010 flyttades klasserna till **Tråsättraskolan** medan en ny skola byggdes i anslutning till denna skola. Denna nya skola har övertagit namnet Bergsättraskolan. Rivningen av den gamla Bergsättraskolan inleddes i oktober 2010.

Betsö ö i Österåkers skärgård, position 59°28,1’N - 18°26,9’ E. Areal: 0,55 km², Befolkning: 4. Betsö tillhörde länge **Margretelunds** slott och användes som betesö (därav namnet!) och beboddes av torpare under Margretelund. När den siste torparen dött 1967 stod ön tom under ett antal år. Nu finns där femtio sommarhushåll.

Bielke, Margareta, (?)-1629. Adlig kvinna som i början av 1600-talet ägde Penningby och därmed också **Järrö**. Hon var gift med riksmarsken Axel Nilsson Ryning. Hon ägde också **Smedby** gård. Efter makens död gifte hon sig med Gabriel Gustafsson **Oxenstierna** på **Järrö**, varvid gårdens namn ändrades till Margretelund.

Bildstenar I Söra återfanns 1959 fragment av en bildsten, daterad till **folkvandringstid**. Stenen förvaras på Riksantikvarieämbetet.

Binbach, Johan Herman 1877-(?). Den näst siste gruvfogden i **Härshäcks** gruva, verksam 1922-1926.

Biograf Filmförevisningar har genom åren ägt rum på olika ställen i Åkersberga, bland annat i **Folkets Hus**, på **vårdshuset** i Åkerstorp, på **Berga Teater** och i **Centrum bio**. Filmvisningar äger idag rum i biografen Facklan i Folkets Hus.

Biskopstuna Tunaborgen.

Björck, Bertil 1902–1973. Från 1920-talet ägare av en cykelverkstad och från 1935 av en fullständig reparationsverkstad, Björcks verkstäder, för alla slags fordon samt fabrikation och försäljning av idrottsmateriel. Bil- och motorverkstaden var i drift fram till 1969, då verkmästare Sigge Karlsson övertog rörelsen och flyttade till nybyggda lokaler invid järnvägsstationen. Björck var vid sidan av sitt arbete under 1930-talet brandchef i Österåkers **borgarbrandkår** och mycket aktiv inom **IFK Österåker**.

Björcks Verkstäder Björck.

Björkbystenen Runsten, återfunnen 1937 i en gammal grund i Björkby, numera rest invid fyndplatsen. Texten lyder: *Holmsten i Ryd, Orm- ... denna sten efter Frösten, sin son, och efter sin unga dotter.*”

Björling, Jussi 1911-1960. Svensk operasångare, tenor, född i Stora Tuna i Dalarna, av många experter betraktad som den främsta operatenoren genom tiderna.. Ägde under ett antal år en sommarbostad på **Siarö**, där han också avled.

Björnhammarvarvet, båtvarv och verkstad på Svinninge. Startades 1937 av Konrad Johansson.

Björnhuvud, område utmed **Furusundsleden**. Inom området finns ett tiotal s.k. ryssugnar (Raä 29, 56). Dessa lämningar anses vara minnen efter rysshärjningarna 1719. Ugnarna, som utgörs av runda eller ovala stenkonstruktioner, ibland täckta av en häll, sägs ha byggts och använts av ryssarna som bak- och värmeugnar.

Björnram, adlig ätt från Västergötland, vars medlem Erik Ottesen var riddare och riksråd och en av Sten Sture den äldres närmaste män. Erik Ottesen ärvde **Smedby** av sin fader och ägde gården mellan 1442 och 1448.

Björnrams borg På en trädbevuxen kulle nordöst om **Mönsterplatsen** vid Smedby finns rester av vad som kan vara en plundrad forngrav eller en igenfallen källare. Man fann vid utgrävningar rester av tegel runt kullen och även andra byggnadsrester. Detta kan vara ruinerna av det som en gång var Björnrams borg eller Smedbys fasta hus. Detta brändes av danskarna 1502. En annan tolkning är att byggnadsresterna härrör från en tegelugn, anlagd på 1700-talet på resterna av Björnrams borg.

Blekungen, stugområde tre kilometer nordost om Åkersberga centrum. Området ligger utmed **Häradsvägen** där denna når fram till **väg 276**.

Blenda Nykterhetsloge av IOGT, bildad i Åkersberga 1907. Eftersom en av de ledande inom nykterhetsarbetet misstänktes vara socialdemokrat fick logen för sina möten inte utnyttja skolhuset utan var hänvisade till andra lokaler.

Blå leden Vandringsled mellan Domarudden och Vaxholm, längd 35 kilometer.

Blå vågen Stipendium som årligen i samband med Kanalens Dag utdelas till förtjänt förening i Österåker. Stipendiet, från år 2010 på 100 000:-, utdelas av tidningen ÅkersbergaKanalen, Lions Club och Österåkers kommun. År 2008 erhöll ÖHF stipendiet.

Boda träsk, våtmarksområde beläget på Svinningelandet 400 meter sydöst om **Karsvreta** träsk.

Bogesund, slott inom Vaxholms kommun.

Bo gård vid Uppsättra, mangårdsbyggnaden uppförd 1937, ekonomibyggnaderna uppförda 1885. Att gårdar med namnet Bo har spelat en viktig roll som boställen för kungens (eller kanske biskopens) förvaltare är ganska klart att döma av den vetenskapliga litteraturen. Öster om Stockholm finns förutom detta Bo ytterligare två Bo som alla har eller har haft liknande läge med god hamn. Man har också allmänt den uppfattningen att en gård med namnet Bo oftast har ingått i en by med gårdar tillhörande Kronan. Denna Bo gård omnämns första gången i skrift år 1530 som Båå. Invid Bo gård ligger fyra gravfält (Raä 218, 223, 237 och 238) med tillsammans 98 registrerade gravanläggningar av typisk yngre järnålderskaraktär (högar och runda stensättningar).

Bonander, Jan 1959-. Kyrkoherde i Österåker-Östra Ryds församling mellan oktober 2007 och 2013, då han avgick på egen begäran. Har en varierad yrkesbakgrund; industriarbetare på Volvo, elektriker, fritidsgårdsföreståndare, missbruksbehandlare och filmarbetare. Prästvigd 1997, tjänstgjort som präst i Björklinge och Bälinge pastorat.

Boo Båtsmanstorp nr 108, Inviks rote. Bebott av båtsmän med soldatnamnet Gillström. Torpet, som revs på 1920-talet, var beläget vid Skeppsdalsvägen. Idag återstår av torpet endast det forna fähuset.

Borgarbrandkår i Österåker skapades 1937. Brandchef var då **Bertil Björck** och vice brandchef **Torsten Jansson**. Brandchef 1950 var Göte Jansson. 1969 upphörde systemet med borgarbrandkår och ersattes med Södra Roslagens Brandförsvarsförening.

Boström, Erik Gustaf Bernhard 1842-1907. Godsägare på **Östanå**. Politiker tillhörande Centern, senare Nya Lantmannapartiet. Ledamot av riksdagens andra kammare 1876, av första kammaren 1894. Statsminister 1891-1900 och 1902-1905. Konung Oskar II:s personliga favorit, kallades "Rikspolitikern". Begravd på Roslags-Kulla kyrkogård.

Bought/Buckt/Bukt Namn med högst varierande stavning på båtsmän ur Åsättra rote med nummer 109. Bodde på torpet **Lillsättra**, "Buktens stuga".

Brandstationen 1937 skapades i Österåker en borgarbrandkår. Från Länsförsäkringar fick man en motordriven brandspruta, 700 meter slang, rockar, hjälmar och en del annan utrustning. Man hade ingen brandstation och ingen brandbil, utan fick utnyttja ett garage vid Janssons affär. På 1940-talet fick Österåker en riktig brandstation, en byggnad som låg vid Roslagsvägen/Österskärsvägen, där bensinstationen Preem nu ligger. Till byggnaden hörde ett slangtorn. Den nuvarande brandstationen vid Stationsvägen togs i bruk 1969. Då hade också systemet med borgarbrandkårer avskaffats och Österåker fick en styrka med heltidsanställda brandmän.

Brevik Gård, belägen vid kusten öster om Margretelunds slott. Gården omnämns i skrift 1538 som *Breewijk*. Under århundradena nämns Brevik då och då i domböckerna, och nästan alltid handlar det om ägandestrider. Margretelunds slott dominerade trakten och lade under sig i stort sett alla gårdar utmed kusten upp till Skärgårdsstad. Dessa gårdar var tvungna att erlägga skatt till slottet och utföra dagsverken åt detta. Brevik var dock friköpt från dessa åligganden. Gården delades så småningom i två delar; Roslags-Brevik och Brevik. År 1957 exploaterades marken och styckades i ett antal tomter för fritidsboende.

Breviksbadet, friluftsbad längst ut på Breviks udde. På platsen finns sommartid servering och bangolfbana.

Broar Antalet broar över **Åkers kanal/Åkersån** har varierat under årens lopp och omfattar idag nio stycken. Den äldsta bron, landsvägsbron vid **Åkersbro** (1) är nu borta.

- 1) Landsvägsbro vid **Åkersbro** rullbro (bro som med ett spelverk kunde dras för att frilägga farleden)
- 2) Gångbro vid **Åkersbro**; segelfri höjd 1,70 m
- 3) Landsvägsbro vid Sockenvägen; byggd 1917 (svängbro) – ny bro (fast) invigd 1936 (1939?)
- 4) Gångbro vid **Ekbacken**
- 5) Gångbro vid **Lillbro**
- 6) Gångbro vid **väg 276**

- 7) Landsvägsbro vid **väg 276** (fast bro) – klar i december 1966
- 8) Järnvägsbro klar 1901 (från början svängbro med ett spår, senare fast bro)
- 9) Gångbro vid **Klappbryggan**
- 10) **Industribron** (fast bro); klar 1964

Bronsåldern (1800–500 f. Kr.). Strandnivån låg under denna tid 20–25 meter högre än idag, varför lämningar efter bronsåldern måste sökas långt från dagens strandlinje. Betydande fynd har gjorts i kommunen, framför allt i **Kvisslingby, Sjökarby** och **Skärgårdsstad** Västra. Fynden från bronsåldern utgörs framför allt av olika typer av gravar; det största röset finns i Sjökarby och har en diameter av 19 meter.

Brothaus, bageri på Centralvägen 69. **Bagerier**. Verksamheten under namnet Brothaus upphörde år 2013.

Brudnäs, villa i Gregersboda, uppförd 1900-1901 som sommarställe åt direktören Wilhelm Bünsow efter ritningar av Ragnar Östberg. Den tvåvånga byggnaden är putsad och smyckad med ornament i röd sandsten från Skottland samt täckt av ett mansardtak. Brudnäs var den första villabyggnad Östberg ritade som självständig arkitekt.

Brunius, Pauline 1881–1954. Skådespelerska, manusförfattare, regissör och chef för Kungliga Dramatiska Teatern. Köpte 1920 tillsammans med maken John en villa på Generalsvägen 138, kallad "Stugan". Var en av centralfigurerna i Österskärs "jetset"-liv under 1930-talet.

Bryte, gårdsförman, kungens eller stormans platschef.

Bråten Torp, beläget i skogen cirka två kilometer nordost om **Breviksbadet**. Siste torparen var Wilhelm Pettersson 1915-1929.

Branden på Norrgårdsvägen 1999

Bränder Genom åren har ett stort antal bränder härjat inom Österåkers kommun. Liksom i våra dagar har skolbyggnader och sportanläggningar varit särskilt drabbade: **Söra simhall**, **Sporthallen Röllingby**, **Kyrkskolan** 1920-talet, **Kolsvedens skola**, **Österskärs skola** 1943, **Hackstaskolan** och **Tråsättraskolan** är några exempel. Också många av de stora gårdarna i kommunen har eldhärjats i förödande bränder: **Åsättra** storgård, **Smedby** ladugård 1972-10, **Östanå** ladugård juli 1973, **Runö** ladugård maj 1973, **Åsättra** mellangård 1990 och **Runö kvarn**. Domusbranden den 20 februari 1966, branden i Åkersberga brädgård på nyårsdagen 1973, branden i **Skutan** 1979 och de stora bränderna på Norrgårdsvägen 1972, 1997 och 1999 lever kvar i folks minne.

Under åren 2011-2014 var anlagda bilbränder relativt ofta förekommande i kommunen. För ÖHF:s medlemmar står branden i Vita Huset i mars 2005 som ett varnande exempel; enbart genom ett snabbt ingripande av brandförsvaret räddades ovärderliga minnen från förgängelse i den anlagda branden.

Brännbacken, gård belägen vid länsväg 276 cirka fem kilometer norr om Åkersberga centrum. I Brännbacken ligger också kommunens moderna återvinningsstation.

Brännholmen, ö norr om **Betsö**, hade under första hälften av 1900-talet ett fiskehushåll.

Bränslet Dagsverkstorp under Prästgården, beläget cirka 600 meter norr om **Österåkers kyrka**. Torpet är idag rivet. Omtalat första gången 1748. Den siste torparen, Otto Paul Eriksson, lämnade torpet 1939.

Bubb, Lars skeppsmajor, bosatt på Uppgården i **Svinninge** åren 1625-1637. Bubb började sin bana som båtsman och slutade som amiral, adlad Roderskiöld. Bubbs hustru i första giften dog på Norrö och begravdes i Österåkers kyrka. Bubb erhöll 1625 Norrö och fyra andra hemman i Österåkers socken som belöning för visad tapperhet i krig och framför allt då i striderna med danskarna vid Kalmar år 1612.

Bullerholmen Fiskarby, på grund av ny vägsträckning 1963 flyttad till plats omedelbart norr om Vaxholmsvägen vid Engarn. Husen i byn, som är från 1700-talet, ägdes fram till 2001 av ÖHF men utarrenderades till Vaxholms och Österåkers pensionärsföreningar. År 2001 såldes byggnaderna till Vaxholms kommun.

Busstrafik Vid Åkersberga station fanns tidigt också en bilstation. Från 1928 sattes matarbussar in mellan järnvägsstationen och **Roslagskulla**, linjen utvidgades 1932 till Riala-Bergshamra. Det året blev det också en busslinje till Margretelundsparken vid **Trälhavet**. Busstrafiken bedrevs till en början av Stockholms Läns Omnibus AB (SLO). 1959 övertog SJ verksamheten men inköptes tio år senare av AB Storstockholms Lokaltrafik (SL).

Butiker **Handelsbodan**.

Båtsmansmuseet ÖHF:s båtsmansmuseum i **Ekbacken** är inrymt i ett båtsmanstorp från tidigt 1800-tal. Torpet stod ursprungligen på mark tillhörande Smedby gård, varifrån det på 1880-talet flyttades till **Kottlö** vid östra sidan av **Åkers kanal** intill nuvarande **Lillbron**, där det blev arbetarbostad för tegelbruksarbetare vid Smedby. ÖHF köpte torpet 1957. Från Kottlö flyttades torpet 1963 till sin nuvarande plats i Ekbacken och invigdes den 4 augusti till ÖHF:s hembygdsgård. Invigningen förrättades av dåvarande kommunalrådet **Lennart Neckman**. Sedan **Vita Huset** flyttats till Ekbacken inrättades i torpet under ledning av **Carl Mossberg** och **Eric Englund** år 1991 ett museum över båtsmanshållet i Österåkers socken. Museet invigdes den 6 juni 1992. Museet är öppet första söndagen i juni, juli och augusti och i samband med större arrangemang i Ekbacken mellan kl 1300 och 1500.

Båtsmän, förr benämning på manskapet inom flottan. Inom ramen för det av Karl XI genomförda **Indelningsverket** indelades Österåker i sjutton båtsmansrotar, vardera med ett båtsmanstorp. Till dessa torp rekryterades båtsmän, som kom att höra till Södra Roslags 2:a båtsmanskompani. En båtsmans uppgift var att delta i stridshandlingarna från krigsfartyget, inte primärt att manövrera fartyget.

C

Calux Företag som 1955 övertog **Melin & Söners** fabrikslokal vid Åkers kanal. Tillverkade där möbelkylskåp men övergick efter en tid till tillverkning av komponenter till LM Ericsons AXE-växlar. Omkring 1980 flyttade Calux från Åkersberga. Lokalen överläts senare till **Björcks** verkstäder.

Carlssons Café "Huldass Saloon", café i Åkersbergas centrum på den mark där bensinstationen Preem idag ligger. Kaféet drevs av Carl-Erik Edvin Carlsson och hans hustru Hulda. Rörelsen startade våren 1936 och omfattade då också restaurangrörelse. Matserveringen upphörde på grund av livsmedelsransoneringarna under andra världskriget. I husets källare låg bageriet, som sköttes av Carl-Erik Carlsson. Rörelsen avvecklades 1961. Samlingspunkt för det unga Åkersberga, 25-50 personer kunde samlas i lokalen på en vanlig kväll. Schackturneringar genomfördes regelbundet på måndagkvällar.

Carlström, Hans Apotekare 1918-1924. **Apotek.**

Centralskolan **Bergskolan.**

Centrum Bio Biografen inrymdes i det tredje **Folkets Hus**. Denna fastighet byggdes ursprungligen 1937 av en byggmästare med avsikten att konkurrera ut dåvarande Folkets Hus som biograf. Byggmästaren gjorde konkurs några år efter invigningen och Folkets Husföreningen köpte då fastigheten. I byggnadens källarvåning fanns Folketandvårdens lokaler. Huset revs 1979 för att bereda plats för **Skutan** och nya Folkets Hus.

Centrum-Konditoriet **Bagerier.**

Collart, Claude - 1567 (?). Fransk militär rådgivare åt Erik XIV, ståthållare i Stockholm, erövrade Jämtland 1564. Erhöll **Tuna gård** som förläning. Död sannolikt 1567.

Collenius, Carl Georg 1857-1918. Kronolänsman 1914, arrenderade **Skånsta**. "en gammal försupen men snäll farbror...".

Coop Extra, kooperationens nya livsmedelsbutik på Pilstugetomten, invigdes sommaren 2012

Cramner Allgon.

Cronberg, Stefan 1945-2014. Politiker (m). Student vid Norra Latin, Stockholm 1965, fil mag 1969, lärare i historia och samhällskunskap vid bl.a. Enskilda Gymnasiet. Biträdande partiombudsman för Moderaterna i Stockholms län 1970. Flyttade till Åkersberga 1973. Ordförande i Österåkersmoderaterna 1974, suppleant samma år i kommunstyrelsen. Kommunstyrelsens ordförande 1977–1988. Startade Cronberg Management Consulting 1989. Cronberg medverkade till att bringa kommunens ekonomi i balans och att bromsa den höga utbyggnadstakten i kommunen. Representerade från 2012 Roslagspartiet.

D

Dagsverkstorp/are Torpen i vår del av Sverige skapades på marker som inte var så intensivt utnyttjade. Torparen fick där disponera ett område för egen odling. Som ersättning för denna mark utförde torparen och hans familj arbeten – dagsverken - på den gård under vilken torpet lydde.

Dahlbeck, Eva 1920-2008. Svensk film- och teaterskådespelerska, född i Saltsjö-Duvnäs men under ett antal år bosatt på Österskär. Dahlbeck gjorde debut på filmduken 1942 och kom att göra en lång rad minnesvärda roller, t ex i "Sommarnattens leende" och "En lektion i kärlek". Hennes litterära ambitioner tog dock överhanden och resulterade i ett dussintal romaner.

Dahlberg, Elsie 1916-2005, konstnärinna, skulptör, född i Stockholm, under många år verksam i Österåker. Rikt representerad med offentliga utsmyckningar i vårt land. I Åkersberga har Dahlberg bl. a. skapat ”Kultplatsen”, en skulptural lekplats med timmerstockar vid Margretelundskolan samt ”Ljugarbänken”, en bronsskulptur utanför entrén till **Alceahuset**.

Dahlgren, C.F. 1835-1926. Smed vid Wira bruk, far till **John Dahlgren**.

Dahlgren, John 1866–1948. (enligt en uppgift 1865-1947), smed vid **Wira** bruk, en mångsidigt begåvad man; mästersed, poet, musikanter och uppfinnare.

Dahlgren Smedsläkt, verksam i **Wira** bruk. C.F. Dahlgren verkade ensam på bruket från mitten av 1920-talet fram till sin död då sonen John övertog verksamheten.

Dalsgaard, Carl 1907-(?) Distriktsläkare i Österåker. Bosatt på Centralvägen men hade mottagning på Storängsvägen.

Dambi, fabrik för tillverkning av dammsugare. I början av 1950-talet belägen i ett äldre hus i centrum i närheten av **Föreningshuset**. Fabriken hade ett tiotal anställda. Verksamheten upphörde 1958.

Rödbosunds dansbana 1930-tal

Dansbanor har genom åren funnits på åtskilliga platser i Österåker, somliga välkända, andra anonyma. En av de mera kända och populära låg omkring 1920 i en skogsbacke nära **Säby** gård. Banan ägdes av en man som allmänt kallades ”Jazzmästarn”. Hans fru förestod serveringen, kaffe och bullar, bredvid banan. Sommartid anordnades dans där varje lördag och söndag.

Omkring 1930 upphörde danserna på Säby. I stället övertog dansbanan i Luffarbacken rollen som ungdomens samlingsplats. Banan byggdes av **IFK Österåker** 1929. Den var illuminerad med kulörta lyktor i träden, det fanns givetvis servering men också pilkastning, skjutbana och tombola. Danserna i Luffarbacken fortsatte en bit in på 1940-talet, men hade konkurrens av dansbanan på **Rödbosund**, ”*Roslagens vackrast belägna dansbana*”. Det var dock skillnad på de besökande; medan Luffarbacken var den ’vanliga’ ungdomens dansbana besöktes Rödbosund främst av studerande ungdom från Margretelund och Österskär. Danserna på denna bana, som drevs privat av Ester och Harald Lindahl, startade på 1920-talet och pågick fram till 1952. Dansbanan, som också kallades Rotundan, utvidgades med en paviljong 1934. Idag är Rödbosunds dansbana bevarad som något av ett monument över gångna tiders nöjesliv.

”Lördag-söndag dansades det på Rödbosunds dansbana bortom Margretelund, med den underbara sjöutsikten. Det var där som vår operastjärna Elisabeth Söderström började sjunga för oss. Att de närmaste grannarna hade svårt att sova förstär man, eftersom den moderna dansmusiken ekade ut över sjön”

En utedansbana fanns på 1930-talet vid **Bammarboda** invid de stora ekarna. Denna flyttade senare till Gallboda men flyttades 1939 tillbaka till Bammarboda och placerades då på Ängsudden. Inom **Täljö** sommarstugeområde dansade man på flera ställen; på ängen vid Bragevägen, vid Sigurdsvägen och på logen vid Täljö gård. Också ute vid **Härsbacka** fanns ett par dansbanor, en av dem på en plåtå på berget ovanför stenmjölsfabriken.

Även ute på Ljusterö fanns välkända banor, bl.a. på **Rastaborg** vid **Linanäs** och den kanske mest kända av dem; Balders hage, som var i bruk 1913 – 1930 med servering, biograf och dansbana.

”**Davida**” var den sista klinkbyggda **roslagsskutan**, byggd på Svartlöga 1911. Ägdes av skepparen Valle Andersson och hans familj. Till skillnad från klanen Johanssons skutor fraktade ”Davida” mest grus, sten och sand. ”Davida” avriggades 1922 och motoriserades samma år. Var i drift till andra hälften av 1940-talet.

Doktorsvillan på Vårdshusvägen 15 i Åkerstorp var bostad och mottagning för provinsialläkaren doktor **Hugo Wik**. En tid inrymdes också socknens **apotek** i huset. Idag är villan privatbostad.

Domarudden kurs- och friluftsgård vid **Drängsjön**. Från 1942 i Svenska Turistföreningens ägo men anläggningen ägs nu från 1974 av Österåkers kommun. Här finns nu möjligheter för övernattnig i gäststugor, båtuthyrning, bastu, friluftsbad, restaurang med fullständiga rättigheter, bollplan och lekplats. Friluftsgården och den närmaste omgivningen ingår i Domaruddens friluftsreservat, instiftat 1980. Detta reservat är 23 hektar stort varav 14 hektar utgör land och är avsatt för att skydda ett område av betydelse för allmänhetens friluftsliv. Området består huvudsakligen av barrskog.

Domus Varuhus i Åkersberga centrum. Invigt den 15 november 1962. Varuhuset brann den 20 februari 1966 men återinvigdes nio månader senare. Verksamheten blomstrade fram till slutet av 1990-talet, då lönsamheten sviktade. Varuhuset bytte namn och ägare ett antal gången innan det slutgiltigt lades ned 2008. Byggnaden revs 2009 för att bereda plats för Åkersbergas nya centrumbyggnad **Kompassen**.

Dragon, en beriden infanterist, d.v.s. en soldat som förflyttade sig på häst men som i regel stred till fots. Med åren minskade skillnaderna mellan dragoner och vanliga kavallerister. I Österåker fanns mellan 1782 och 1905 tio dragontorp med dragoner tillhörande Livregementets dragonkår Nr 3 Roslags skvadron.

Drakbacken Del av gamla landsvägen mellan **Norrö tingshus** och Garnsviksvägen. Namnet är sannolikt en förvanskning av Dragbacken och anses ha uppkommit eftersom kuskarna tvingades dra hästarna uppför den långa backen.

Drängsjön en av kommunens finaste sjöar, belägen fyra kilometer nordost om Åkersberga centrum. Sjön är ungefär 0,3 km² stor, har ett maximalt djup av elva meter och är ganska opåverkad av miljöförstöring med klart vatten, något brunfärgat av humusämnen. Den badbara skogssjön ger goda möjligheter till ädelfiske. Vid sjön ligger **Domaruddens** friluftsgård.

Dyviks gård, säteri i Roslagen, vid havet, 13 kilometer nordost om Åkersberga centrum. Gården omnämns första gången år 1296 som *Diupuvik*. Gården erhöll **sättesfrihet** under 1610-talet och ägdes då av Erland Björnsson Bååt. Huvudbyggnaden av trä i två våningar i säteristil med brutet tak är sannolikt uppförd på 1700-talet. Under större delen av detta århundrade tillhörde gården medlemmar av ätten Lejonflycht. År 1841 övergick Dyvik och **Östanå** fideikommiss till släkten **Boström**. År 1888 köptes gården av Oscar **Hybbinette** som sålde den vid sekelskiftet 1800-1900.

Dyviks skola byggdes 1909 och barnen undervisades enligt D1-form, d.v.s. barnen hade enbart en småskollärarinna som lärare. 1927 ändrades skolformen till B3-form. Fram till nedläggningen 1938, som ägde rum i samband med att en sjunde årskurs infördes i kommunen, var det sex års skolgång med inskrivning vartannat år, en lärare och en skolsal. Som mest var elevantalet 47 barn. Sista lärarinnan var **Gunnel Olsson**. Dyviks skolhus brann ner den 3 januari 1978. **Kolsvedens skola**

Dyviks såg byggdes under första världskrigets år. Ägare var då David Carlsson, stor virkeshandlare och ägare till sågar i Viggbyholm och Sorunda. Virket från Dyvik gick på export till Tyskland, från vilket land stora ångbåtar låg utanför på djupt vatten och lastade från virkespråmar som bogserades ut till dem. Nykvarn och Dyvik var fram till slutet av 1940-talet sammantaget en av de största arbetsplatserna i dåvarande Österåker. 1932 startades Dyviks bruk, där man bl. a. tillverkade byggplattor.

”**Dödskvarnen**”, ett namn på den kvarn som anlades vid Isättraviken för att mala de i Härbackagruvan utvunna mineralerna till stenhugg. När namnet uppkommit är oklart, men det finns inga belägg för att det använts under den tid då kvarnen var i bruk. Sannolikt har namnet skapats i modern tid i ett försök att dramatisera den verklighet som arbetarna i gruvan levde i. Flera av grubarbetarna drabbades och avled i sjukdomen silikos (stendammlunga), en sjukdom man ådrog sig vid torrborrning i gruvan.

E

Edö ö, ö öster om numera obebodda Edö , 59°28'N - 18°40'E. Areal: 0,96 km², befolkning: 1. Edö ö användes som betesö under Edö. En helårsboende plus ett antal sommarboende (några av Hugo Alfvéns släktingar) finns idag på ön.

*Israel Israelsson med familj vid Egypten
1890-talet*

Egypten en välbevarad, reveterad parstuga, sannolikt uppförd under 1800-tal, utflyttad ur **Husby** by vid laga skiftet 1860. I Husby utgjorde parstugan del av Nedergården. Idag är torpet fritidsboställe. Namnet associerar till berättelsen om Israels barn utflyttning i den bibliska historien. Ägaren till

huset hette vid utflyttningen Israel Israelsson Bergkvist, begåvad med många barn. I ett uthus till Egypten låg 1897 Kullans affär och senare ett postkontor.

Ek, Johan August Jonasson 1860-(?). Född i Kalmar län, kom med familj, hustru och fyra barn, år 1860 till **Härsbacka**, anställd som gruvarbetsförman och från 1899 som gruvfogde i gruvan. Slutade sin anställning våren 1901 och övertog då ett arrende vid Idsättra gård.

Ekbacken Hembygdsparken Ekbacken, belägen mellan Centralvägen och kanalen, var förr en beteshage, Smedby hästhage. Här finns cirka 150 flerhundraåriga ekar, ett av de finaste ekbestånden i stockholmstrakten. Här lever också rödlistade insekter, växter och svampar. Blomsterprakten på våren, främst med blåsippor, är enastående. Här finns också ett järnåldersgravfält. Området ägs och sköts av Österåkers kommun och är tillgängligt för alla. Ekbackens centrala del har sedan tidigt 1960-tal utvecklats till en fast punkt för ÖHF, som på ”ofri grund” äger och sköter de fyra husen i parken samt dansbanan. I Ekbacken arrangerar ÖHF sedan många år Valborgsfirande och i samverkan med Österåkers folkdansgille midsommarfirande samt tillsammans med Österåkers kommun nationaldagsfirande, nu med hundratals besökande vid varje tillfälle. I Ekbacken genomförs också, av olika arrangörer, årligen flera andra stora och välbesökta arrangemang, t.ex. Seniorernas dag och Medeltidsdagen på försommaren och Kanalens dag i slutet av augusti.

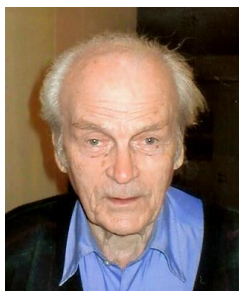
Ekbacken Villa på Generalsvägen 138 som ägdes av musikern Harry Fritz-Crone. Han bedrev där ett mindre jordbruk med kreatursbesättning.

Ekelöf, Erik Distriktsläkare i Österåker 1907-1908.

Ekholmen, ö strax norr om **Mjölkönen**, hade en fast befolkning in på 1950-talet. Idag har Ekholmen tjuguatta sommarhushåll.

Enebacken

Eneroth, Hugo 1884–1930. Ägare av **Kvisslingby** gård 1914. Borgerlighetens starke man; var skolkassör, kassör i Österåkers elektriska distributionsförening och kassör i vägdistriktets styrelse. Köpte Smedby gård 1922 och brukade denna till sin död. Förskingrade kommunala kassor och tog sitt liv när oegentligheterna uppdagades.

Englund, Eric 1915–2004. Född i Kälarne, Jämtland. Jur. kand. i Uppsala, reservofficer, deltog i FN-tjänst i repareringskommissionen i Korea. Kommundirektör och stadsjurist i Österåker 1963-1980. En aktiv och mycket värdefull medlem i ÖHF, drivande vid uppbyggnaden och driften av **Båtsmansmuseet**.

Wilhelm Eriksson med dotter

Eriksson, Wilhelm 1863-1931. Skomakare och fattighjon på Stenhagens **fattigstuga**. Kallades på grund av sitt handikapp "Krypar-Wille"; han var från födseln lam i benen. Var känd för sin vackra sångröst och deltog på söndagarna vid gudstjänsterna i Österåkers kyrka, där hans sångröst gjorde stor lycka. Fick tillsammans med ett annat fattighjon, Edla Lagerbom, en dotter som på grund av föräldrarnas livssituation sattes på barnhem.

Esping, mindre örlogsfartyg. Dessa fartyg hade en längd av omkring 20 meter och förde 20-30 mans besättning. Vid det danska anfallet 1612 sköts en svensk esping i brand och sjönk i **Tunaviken** utanför **Tuna** gård, där rester av vraket bärgats. Vid en dendrokronologisk undersökning av vrakresterna i början av 2010-talet visade det sig att timret i det återfunna vraket avverkats omkring 1620, varför teorin om den återfunna espingen inte håller!

Essen, Catharina von 1927-2012 . Dotter till Gustaf Samuel **Åkerhielm** och hans hustru Else, född Løvenskiöld. Bilkårist 1950, ordförande i Sveriges Kvinnliga Bilkårares Riksförbund 1967. Ledamot av Vasaorden 1973. Gift 1949 med **Jan Olof von Essen**.

Essen, Jan Olof von 1925-1990. Student i Stockholm 1943, studerade juridik i Uppsala. Arbetade på advokatbyrå i Stockholm och på Handelsbanken. Verksam inom Rädda Barnen. Gift med Catharina, f. Åkerhielm.

Essen, Fritz Wilhelm von 1879-1972. Ordförande i ÖHF 1953-1954.

F

Fatburshuset, ståtlig byggnad från 1600-talet, belägen strax norr om **Tuna** gård. Huset byggdes om för bostadsändamål omkring 1750.

Fattighjonen utanför fattigstugan

Fattigstugan/fattighuset Österåkers första sockenstuga för fattiga, föräldralösa och handikappade byggdes 1803 (1801?). Inledningsvis bestod fattigstugan av tre rum och kök. År 1860 tillbyggdes huset med en övervåning med tre rum. Upp till tjugo hjon kunde då bo samtidigt i fattighuset tillsammans med en föreståndarinna. År 1932 flyttades verksamheten till det nybyggda ålderdomshemmet vid Össebyvägen. Mellan 1932 och till mitten av 1950-talet var den f.d. fattigstugan en kommunalt ägd familjebostad. Fastigheten köptes därefter av **Allgon Antenn AB** som använde huset som lager. 1983 skänkte Allgon fastigheten till ÖHF som där skapade ett hembygdsmuseum. Museet invigdes av dåvarande kommunalrådet Stefan **Cronberg** den 16 september 1984.

Den första föreståndarinnan hette Cajsa Mattsdotter och verkade mellan 1801 och 1811

Favoriten AB Stor, välsorterad livsmedelsbutik i Margretelund/Bergsättra, kallad ”storstockholms största lanthandel”. Affärsverksamheten startade 1978 och drevs under många år av Claes Lindblom. Nuvarande ägare är Tanja Ilic och Alex Lalangas.

Fehrm, Lennart 192?- Född i Dalarna. Folkskollärare med placering i Bergaskolan och Hackstaskolan. Byggs tillsammans med rektor Vilhelm **Ohrling** upp ett skolmuseum i Hackstaskolan. Detta museum flyttades senare till Norrö Tingshus. Styrelsemedlem i ÖHF, ansvarig för skolmuseet. Vid årsmötet 2012 kallad till Hedersmedlem i ÖHF.

Fermsholmen, ö nordost om Tallholmen och norr om **Timraröns** östspets. Här bodde en självförsörjande familj med tretton barn. Fisket var viktigast, men familjen hade också tre kor och en häst. Ön övergavs 1960 och är sedan dess sommarö, numera med tjugo fritidsfastigheter.

Ferngren, Eric 1836–1914. Född i Västmanland. Anställd 1856 som lärare i Österåker med placering i Östra skolan, **Åsättra**. Förflyttad till **Västra skolan** 1860. Avgick med pension 1893. Organist, sekreterare i Konsumtionsföreningen, ordförande i brandstodskommittén

Ferngren, Linnéa 1876-1962 Småskollärlarinna som ”äger nödig färdighet och kunskap för att anställas som vaccinatris” enligt intyg den 20 augusti 1909 utfärdat av John Rohlin, extra provinsialläkare. Dotter till **Eric Ferngren**. Anställdes 1896 med placering i **Östra skolan**. Tjänstgjorde sedan i **Kyrkskolan** fram till sin pensionering 1937.

Ferster, Hans, murmästare, ledde ombyggnaden av Österåkers kyrka 1647-50.

Fideikommiss, egendom som enligt testamente är för obegränsad tid avsedd att gå i arv till medlemmar av en eller flera släkter enligt en fastställd arvsordning. Fideikommissegendom får inte pantsättas eller säljas av fideikommissarien. Äganderätten är alltså inte obegränsad.

Finnhamn, ögrupp bestående av de tre öarna Stora Jolpan, Lilla Jolpan och Idholmen, som genom landhöjningen blivit en ö. 59°29'N - 18°49'E. Areal: 0,89 km², befolkning: 5. Finnhamn är ursprungligen ett bynamn men används numera som ett samlingsnamn för de tre öar som bildar ön. Finnhamn var tidigare betesmarker för **Husarö-** och **Ingmarsöbornas** kreatur. Det har funnits två bondgårdar, en på Stora Jolpan och en på Idholmen. Namnet Finnhamn minner om den tid då finska skutskeppare på väg till och från Stockholm sökte hamnplats här. Under 1940-talet köpte Stockholms stad ön för att förhindra exploatering och inrättade ett 'rekreationsreservat' på ön. År 1998 övergick ön till Skärgårdsstiftelsen. Helårsöppet vandrarhem finns på ön, som med 250 000 besökare årligen är ett av de mest besökta i skärgården. Finnhamn är idag ett naturreservat.

Fiskartorpet Dagsverkstorp under **Söra**, beläget vid **Sätterfjärden**, cirka två kilometer sydost om Åkersberga centrum. Omtalat första gången cirka 1750. Den siste torparen, Johan Viktor Ågren, brukade torpet 1880-1930.

Fjärdundaland, ett av de fyra **folklanden** i vår del av Sverige. Fjärdundaland omfattade de västra delarna av nuvarande Uppland. Namnet skrivs ibland Fjädrundaland.

Fjärilsparken Parkanläggning i **Kanalparken** vid **Lillbrons** västra landsfäste. I parken finns förutom blomsterarrangemang också Bengt **Amundins** skulptur **Rymdvolym**.

Flaxenvik, fritidshus- och bostadsområde vid Furusundsleden cirka fem kilometer öster om Åkersberga centrum. Området fick sannolikt sitt namn av det grunda och fiskrika området utanför kustremsan, där flaxande sjöfåglar hämtade sin föda.

Flaxenviks oljeterminal anlades i slutet av 1940-talet då staten inköpt **Härsbacka** gruva att användes som oljelagringsdepå. Hamnbassängen i farleden har ett djup på tolv meter, vilket tillåter

oljetankers på 30 000 ton att angöra piren. Från hamnanläggningen ledde pipelines till gruvan, i vilken oljan lagrades på en bädd av vatten. Den volym olja som kunde lagras i gruvan, bestämdes av mängden vatten som pumpades in från havet.

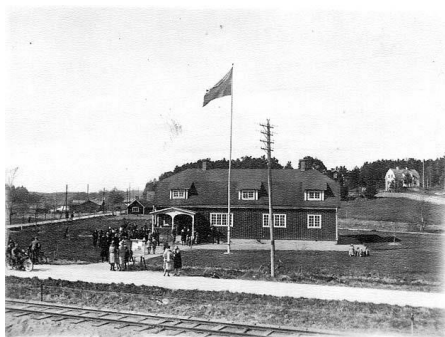

Fleming, Claes 1592–1644. Riksamiral, rikskammarråd och överståthållare i Stockholm. Fick av Gustav II Adolf år 1621 uppdraget att starta en klingsmedja i vårt land. Valet föll på området runt forsén på **Mälby** ägor, d.v.s. nuvarande **Wira** bruk. Fleming sårades dödligt i sjöslaget vid Femern 1644.

Fletcher, Michaela, född 1966, politiker (m), kommunalråd i Österåker. Efter skolgång utbildad till undersköterska. Har arbetat som reseledare på Vingresor och som projektledare för olika events och evenemang. Studerat till marknadsekonom. Tjänstgjorde som politisk sekreterare i Österåkers kommun 2007-2010. Tillträdde befattningen som kommunstyrelsens ordförande 2011-01-01. Mellan 2004 och 2013 bosatt på Norrö.

Flygolyckor Under 1940-talet drabbades Österåker av två allvarliga flygolyckor. Ett svenskt bombplan av typen B 18 från Västmanlands flygflottilj störtade 1946 alldeles intill **Tuna anhalt** på **Roslagsbanan**. De båda flygarna omkom. En av motorerna, som landade på gården till Österskärs Järn & Färg, var ytterst nära att träffa en skolklass. 1949 inträffade ytterligare en flygolycka med militära plan. Två J 22-or störtade i Gillmyraskogen 500 meter från **Domarudden**. Den ene av flygarna räddade sig med fallskärm men den andra påträffades död invid resterna av sitt plan.

Folkets Hus, version II

Folkets Hus Åkersberga har genom åren haft fyra Folkets Hus-lokaler. Alla har legat på samma ställe där det nuvarande Folkets Hus i Åkersberga ligger. 1912 invigdes det första Föreningshuset, en byggnad om 40 m². Det döptes till **"Lådan"** på grund av sitt format. "Lådan" var att betrakta som ett provisorium; lokalen var liten och trång, och man siktade därför mot en större byggnad med mer ändamålsenliga lokaler. En sådan stod klar och invigdes på nyårsdagen 1924. Detta andra före-

ningshus ersattes omkring 1950 av ett tredje, inrymt i **Centrum-Biografens** lokaler. Det tredje Folkets hus revs 1959 och det nuvarande invigdes 1979.

Folkland, en medeltida geografisk indelning av delar av Sverige. Inom vår del av landet var folklanden **Tiundaland**, **Attundaland**, **Roden** och **Fjärdundaland**. År 1296 skrevs en ny gemensam lag, Upplandslagen, för alla folklanden som då bildade Uppland. Därmed försvann folklanden som administrativa enheter.

Folklandstingstad Centralort i **Attundaland** i Lunda socken. Övergavs när **Långhundraleden** grundades upp av landhöjningen, troligen i anslutning med digerdödens härjningar på 1300-talet.

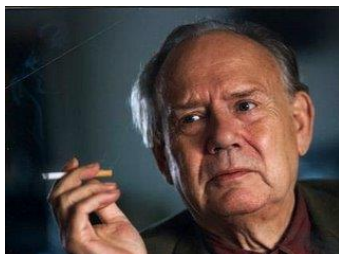
Folkmängd Österåkers socken och kommun var under lång tid en glesbygdskommun. Vid 1700-talets mitt hade socknen 700 invånare och år 1900 2 463. Inte förrän i slutet av 1960-talet nådde invånarantalet 13 000 personer. 1970-talet medförde en dramatisk folkökning och år 1980 hade befolkningen ökat till 25 631. I augusti 2012 översteg invånarantalet 40 000 personer och enligt kommunledningens prognoser kommer en fortgående befolkningsökning att ge Österåker en befolkning av cirka 60 000 personer år 2030. Sommartid ökar kommunens befolkning med cirka 20 000 boende.

Folkvandringstiden omfattar i Norden tiden 400–550 e. Kr. Lämningar i Sverige från denna tid finns bl.a. i närheten av kungshögarna i Gamla Upsala. Många av våra fornborgar i Mellansverige härstammar från folkvandringstiden.

Fornborgar är fornlämningar som består av ett markområde som till stora delar är omgivet av sten- eller jordvallar, ofta med naturliga avspärrningar av stup, branter eller vatten. Namnet ”fornborg” leder ofta tankarna till byggnadsverk, uppförda i krigiskt syfte. Men det har visat sig att fornborgar hade olika funktioner; vissa var befästa boplatser medan andra användes för rituella ändamål. Fornborgarna har uppförts och använts under både brons- och järnålder. I Österåker finns två kända fornborgar, **Gottsundaborgen** och **Knaborg**. Norr om Stava gård på gränsen till Össebygarn finns rester av en fornborg.

Forngravar, antalet kända och registrerade gravar i Österåker är cirka 2000, fördelade enligt följande: bronsålder cirka 160, äldre järnålder cirka 200 samt yngre järnålder cirka 1 650.

Fornåker historiskt friluftsmuseum beläget vid **Runö** kursgård. Museet, som drivs av en stiftelse bestående av ÖHF, Runö kursgård och Österåkers kommun, skapades av **Lars Alegren**. Museet består av ett antal byggnader från stenålder och vikingatid och erbjuder skolklasser möjligheter att leva forntidsliv. Stiftelsens framtid är, då detta skrivs år 2011, oviss. Runö kursgård har nämligen brutit samarbetet med övriga stiftelsen. De byggnader, som fanns på Runö, har antingen avyttrats eller flyttats till ny plats på Domarudden.

Forssell, Lars 1928-2007. Författare, dramatiker och poet. Ledamot av Svenska Akademien. Tillbringade sin barndoms somrar i morfaderns hus på Täljö.

Fot, en av de skickligaste runristarna under 1000-talets senare del. Har ristat texten på runstenen vid **Stavs** äng. Man misstänker att namnet Fot var ett öknamn; sannolikt hade mannen klumpfot eller en på annat sätt vanställd fot.

Fotoarkivet Hembygdsföreningens fotoarkiv grundades på 1970-talet då föreningen erhöll två värdefulla donationer. Bröderna Albert och Gunnar **Harling** skänkte 1961 en mycket stor samling fotografiska glasplåtar, tagna under första hälften av 1900-talet och amatörfotografen **Karl Gustavsson** donerade en inte så stor men ändå mycket värdefull samling plåtar. Genom åren har sedan föreningen genom donationer och inköp samt genom fotoverksamhet av medlemmarna utökat denna bildsamling till att år 2010 omfattade cirka 10 000 registrerade bilder. Fotoarkivets föreståndare har under många år varit **Torsten Jansson**. Sammanställande i fotokommittén har under tiden 2000-2011 varit **Gunnar Winberg**. Från 2012 är **Leif Svensson** ansvarig för fotokommitténs arbete. Under hösten 2010 flyttades fotoarkivet till nya, säkrare lokaler i **Österåkers gymnasium** och samtidigt har en digitalisering av arkivets bilder inletts.

Freden Dagsverkstorp under **Smedby**, beläget vid Fredenvägen 16, öster om kyrkans klockstapel. Fastigheten arrenderades fram till 1932 av Vilhelm Bergvall och inköptes då av Birger Sköld. På tomten inrättade Sköld ett privat museum, vars samlingar efter hans död 1994 donerades till ÖHF:s hembygdsmuseum.

Fredriksson, Marianne 1927-2007. Journalist och författare, född i Göteborg men under många år bosatt på Österskär. Efter att ha arbetat som journalist på bl a tidskrifterna Allt i Hemmet och Vi Föräldrar och inom dagspressen på Svenska Dagbladet ägnade hon sin tid åt författarskap och publicerade en lång rad kritikerrosade och populära romaner

Fredsborg är ett välbevarat exempel på ett tidigt egnahem. Det stora bostadshuset är byggt 1905, ombyggt 1959. Det byggdes med hjälp av statligt stöd för att bereda möjlighet ”*för mindre bemedlade arbetare på landsbygden att förvärva egna hem.*”

Fredsborgskolan, friskola med ”Hälsa och rörelse” som ledstjärna för verksamheten. Skolan omfattar F-5 och är belägen på Runö. I skoltävlingen ”Vem vet mest om Österåker” 2010/2011 segrade Fredsborgsskolans årskurs 4, en seger som befästes genom samma tävling 2011/2012 och 2012/2013, då skolans elever åter besegrade konkurrenterna.

Frimans affär på Roslagsvägen

Friman, Hugo 1902–1974. Född i Västergötland. Slaktare och ambulerande försäljare av charkuteriprodukter. Vid krigsutbrottet 1939 köpte Friman en fastighet på Roslagsvägen och öppnade en ’stationär’ fisk- och charkuteriaffär. Omkring 1960 öppnade han en speceriaffär i ett nybyggt hus vid Storängsvägen, idag Sun Video och Solarium.

Fröstad, Elis 1893–1987. Härstammade från Himmeta, Västmanland. Skolgång i Västerås, utbildade sig till lantbrukare. 1935 förvärvade han **Smedby** säteri, som han drev till 1965. Ägnade sig åt hästavel i mindre skala. Fröstad hade en rad offentliga uppdrag: han satt i kommunalfullmäktige för Högerpartiet, i kommunalnämnden och skolstyrelsen. Han var också ledamot av kyrkofullmäktige och kyrkorådet. Ingick i den kommitté som 1951 ansvarade för restaureringen av Österåkers kyrka. Fröstad var också nämndeman och en av initiativtagarna till hembygdsföreningen. Ledamot av föreningens styrelse i många år, bl.a. som kassör. Skötte föreningens kontakter med kommunen och andra myndigheter. Valdes till hedersordförande 1965. Vid 90 års ålder var han fortfarande aktiv i föreningen.

Furman Båtsmansnamn på de båtsmän som tjänstgjorde för **Näs** rote nummer 102 med bostad i torpet på **Näsvik** eller **Näsö**.

Furustrand, Ann Christin, Kommunalpolitiker (s). Studerat statsvetenskap och kommunikation samt har journalistutbildning. Tidigare förbundssekreterare för S-kvinnornas Oppositionsråd

Furusundsleden, inomskärs farled utmed södra upplandskusten. Hette under medeltiden Grönborgsleden efter den på höjden strax norr om **Östanå** färjeläge belägna **Grönborgs** befästning.

Fåfänga. Fåfängor var egentligen lusthus, uppförda på mark som inte var användbar för nyttoändamål. Den s.k. Gyllenadlerska Fåfängan var avsedd att bli en väldig anläggning av slottskaraktär, planerad att byggas på **Näs** på 1780-talet. Idag återstår enbart en stor jordhög och rester av murar.

Fåglarö, ö mellan södra **Ljusterö** och fastlandet, 59°28'N- 18°28'E. Areal: 0,74 km², befolkning: 2. Fåglarö var länge ett arrende under **Margretelund**. 1922 friköpte den siste bonden sitt arrende. 1932 rapporterades två bofasta familjer på ön och tre-fyra sommargästfamiljer. Lantbruket lades ner 1951. Ön är idag hårt exploaterad av sommarhusbebyggelse.

Fältspat, mineral, från 1770-talet efterfrågat som råvara vid porslinsstillverkning och senare vid glastillverkning. Fältspat har i Österåker brutits vid gruvorna i **Härsbacka, Lervik, Svinninge och Idsättra**.

Föreningshuset föregångare till **Folkets Hus**.

G

Galbacken På 1694 års karta placeras socknens galbacke på den höga platån ovanför **Åkersbro** handel. Åkers skeppslag hade i äldre tiden egen bödel, men från 1600-talet hyrdes vid behov en skarprättare från Stockholm. När man på senare tid grävde grunden till Åkersbro magasinsbyggnad lär man ha påträffat ett kvinnoskelett. År 1724 bestämdes att skeppslagets ting skulle förläggas till **Norrö** gästgivargård. Som en följd av detta beslut flyttades även avrättningsplatsen till häradsvägen på Norrö mark. På denna verkställdes fram till 1855 utdömda spöstraff. Nedre delen av spöpålen stod kvar fram till slutet av 1880-talet.

Galtbryggan Båtsmanstorp nr 113 inom Bammarboda rote. Torpet beboddes av båtsmän med soldatnamnet **Hagelbäck**.

Galvator Företag inom galvaniseringsbranschen med lokaler på Hackstavägen. Huset är Österåkers äldsta kvarvarande industrifastighet – det s. k. presshuset vid Smedby tegelbruk. Lokalen har också utnyttjats av AB **Roslagsbröd** som bageri.

Garberg, Erik Alfred 1852-1916. Fjärdingsman 1909.

Gardner Sundström, Ingela 1943- . Född i Göteborg men har bott på ett flertal andra platser både inom Sverige och i utlandet. Student vid Djursholms samskola 1962. Politiker (m) med en lång rad uppdrag inom departements- och styrelsevärlden, riksdagsledamot 1986-1988. Kommunstyrelsens ordförande i Österåker 1989-1994, oppositionsledare 1995-1998 och åter kommunstyrelsens ordförande 2002-2010. Friskolerektor 2000-2006. Efter kommunalvalet 2010 kommunfullmäktiges ordförande.

Garnsviken Insjö på gränsen mellan Vallentuna och Österåker, ingående i **Långhundraleden**. Garnsviken avtappas genom **Åkers kanal**. ”Garn” anses ha betytt ’tarm’, långsmalt vatten.

Garnsviksbadet, ett barnvänligt friluftsbad vid Garnsvikens östra strand, cirka fem kilometer från centrum. Här finns klippor och sandstrand och en gräsmatta. Badplatsen sköts av kommunen.

Garpendahl, Gunnar 1933- Civilingenjör, kommunalpolitiker (Pkp). Född i Stockholm, student vid Norra Latin 1954, studerade elektroteknik vid KTH, examen 1963. Var en av grundarna av **Planskilda Korsningspartiet** 1973, ledamot av kommunfullmäktige 1974-1989 och dess ordförande 1977-1979. Körsångare och medverkande i **Wirapelen** 1986-1994 och 2005-.

Gauffin, Elisabeth

Geijer, Salomon Gottschalk 1850–1924. Generalmajor. Född i Värmland, officer vid Svea artilleriregemente 1869, chef för regementet 1898 och generalmajor 1902. Ledamot av Krigsvetenskapsakademien. Efter avsked ur armén styrelsemedlem och ledamot av flera civila företag. Gav namn åt både Generalsvägen och Geijersvägen samt genom familjemedlemmar till Annavägen och Katarinavägen..

Gerdin, Lars 1935-2010. Politiker (m), ledamot av kommunstyrelsen, tf kommunalråd i början av 1990-talet.

Gerechini, Johannes, Gerekesson

Gerekeson, Jöns -1433. Ärkebiskop i början av 1400-talet. Känd för sitt liderliga leverne, huserade tidvis på **Tunaborgen** (Biskopstuna). Avsatt och deporterad till tjänst som biskop i Skalholt, Island där han döda-des av befolkningen.

Gillet Villa i jugendstil vid Katarinavägen 16, kallades en gång Villa Trollgild. Ägdes fram till 1923 av häradshövding Richard Bråkenhielm. Villan donerades senare till **Österskärs Villaägarreförening ÖVF**, som hade sina möten där och som gjorde "Gillet" till något av en ungdomsgård. Därefter blev det åter privatbostad; ett antal ägare har genom åren bebott fastigheten.

Gilljam, Gustaf Fredrik 1832-1908. Ägare till **Nyboda** gård, ecklesiastikminister 1891-1898.

Gillmyra Torp vid gamla häradsvägen cirka 2,5 kilometer öster om Österåkers kyrka. Nämns i skrift första gången 1493 som *Gillemyre*. Kallas på 1500-talet för *Gyllenmyra*, vilket kan betyda "myr vid en höjd". Till Gillmyra räknades förr en **vattenkvarn** från senare delen av 1700-talet. Men redan på 1740-talet nämns en kvarn vid Gillmyra, belägen vid **Drängsjöns** utlopp. Denna kvarn lades ner 1931. Kvarnstenarna kan idag beskådas utanför **Vita Huset**.

Gillström Båtsmansnamn för båtsmännen på Bo rote nr 108, bosatta i båtsmanstorp Lillbotorp, Bo.

Glimshaga Båtsmanstorp nr 112, bebott av båtsmännen med namnet Runman, tjänstgörande för Täljö rote. Torpet, från tidigt 1700-tal, är idag kraftigt ombyggt.

Gottsunda Bostadsområde i södra Österåker på **Näsudden**. Namnet, som förut skrevs *Gudsunda*, kommer av ordet "guts", som betyder utlopp.

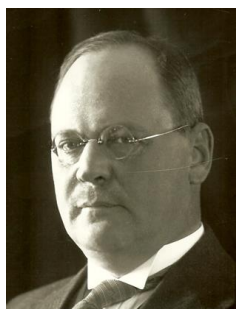
Gottsundaborgen Fornborg, belägen på det branta berget vid **Storträsket** i **Gottsunda**, daterad till 110 f. Kr.–390 e. Kr. En trehundra meter lång stenvall med tre ingångar begränsar borgområdet i tre riktningar medan det branta stupet utgör den fjärde gränslinjen. På flera ställen finns spår av kallmurning. Kolprover antyder att verksamhet har pågått på platsen vid tiden för Kristi födelse. Borgens funktion är debatterad: bevakning av Långhundraledens infart? Tillflyktsplats i oroliga tider? Handelsplats?

Grindtorp, belägen vid gamla häradsvägen en kilometer väster om väg 276. Var tidigare ett torp och kallades då *Grind*. Någon gång på 1700-talet byttes namnet till Grindtorp och från 1900-talets första del betecknades fastigheten som gård.

Grundvik, söder om **Linanäs**, var på 1800-talet en av svenska flottans baser. År 1866 skördade koleran offer i förläggningen; fyra båtsmän ligger begravda på en liten kolerakyrkogård på platsen.

Gruvfogde ansvarig för driften vid en gruva och dess arbetare.

Gruvor Inom Österåkers gränser har genom åren funnits totalt nio gruvor. Gemensamt är att man i dessa gruvor bröt **kvarts** och **fältspat**. Gruvorna var belägna i **Svinninge**, **Härsbacka**, **Idsättra**, **Ler-vik**, Gruvdalen, Järsättra, Österskär och Stora Rönnholmen.

Gråberg, Uno Landsfiskal, tillträdde sitt ämbete 1919 och bodde i en villa på den gata som efter honom fått namnet Länsmansvägen.

Grönborg, rester av en befästning uppförd på kullen norr om färjeläget vid **Östanå**. Sannolikt var denna en av kungamaktens permanenta befästningar. År 1521 hade Stockholms stad en garnison förlagd till platsen. Befästningen nämns också flera gånger omkring år 1600. Möjligen avses samma plats då Sturekrönikan berättar om strider i Uppland år 1467. En styrka skall då ha landstigit ”*widh krona borgh*”. Av krönikans skildring får man dock inte intrycket att Kronaborg var en fungerande befästning vid denna tid. Det är tänkbart att en fornborg har legat på denna plats och tillfälligt tagist i bruk. På platsen syns idag spår av en grav och i slutningen ner mot farleden finns rester av en kaj och gamla murar.

Gulddraget Folkligt namn på **Tunavikens** smalaste del. Enligt sägnen skall ett skepp, lastat med guld och andra rikedomar, i början av 1500-talet ha förlist på denna plats. Biskop Johannes Magnus försökte vid denna tidpunkt föra dessa rikedomar undan Gustav Vasa, som ju hade en viss känsla för var man kunde finna ädla metaller. Resultatlösa dragningar, därav namnet, genomfördes av Gustav Vasa. På platsen för den eventuella förlisningen har dock vid sentida dykningar återfunnits barlaststenar, trätallrikar och gammalt porslin.

Gunnars, Elisabeth 1971-. Politiker, kommunalråd (Fp). Efterträdde 2008 **Bengt Svensson** som kommunalråd. Född på Kungsholmen i Stockholm. Studier vid Kungsholmens gymnasium. Därefter utbildad socionom och undersköterska. Har arbetat inom äldreården, med missbrukare och med rehabilitering av cancerpatienter. Ledamot av styrelsen för Folkpartiet i Österåker. Ordförande för Kultur- och utbildningsnämnden. Lämnade med utgången av 2014 detta uppdrag.

Gustafsberg Fastighet vid Sockenvägen 14. Fastigheten går också under namnet Kajsåker. I denna fastighet bildades år 1910 **Åkersberga Arbetarkommun**.

Gustafsson, Karl Anställd vid **Kahnlunds** industri, duktig amatörfotograf som donerat ett stort antal fotografiska glasplåtar till ÖHF:s **fotoarkiv**.

Gustafsson, Lotten Bodde vid **Langen** Hon var döpt till Lotten, men kallades allmänt ”Möss-Lotta”, sannolikt efter någon speciell mössa hon bar.

Gustavsson, Gunnar 1889-1946. Åkeriidkare. Omkring 1918 startade bröderna Gunnar och Martin Gustavsson åkeri i Åkersberga med hästar, men redan 1920 övergick de till bilar. Efter 1922 drev Gunnar åkerirörelse med både person- och lastbilar.

Gustavsson, Martin 1895-1979. Åkeriidkare. Startade 1918 tillsammans med sin bror Gunnar ett åkeri med hästar i Åkersberga. 1922 delade de på sig och Martin etablerade sig som egen åkare med

två bilar vid **Janssons** affär vid stationen. Martin drev sin rörelse fram till pensionen 1962. Köpte 1936 **Solgården (Pinkruset)** av Fritiof **Thun** och bodde där till sin död.

Gyllenadler, Claes 1788-(?). Ägare till **Näs** från 1825. Påbörjade uppförandet av den s.k Gyllenadlerska **Fåfången**.

Gäfvert, Helga 1914-2005. Född i MalMBERGET, Lappland. Flyttade till Åkersberga på 1930-talet och kom här att bli en kulturpersonlighet, aktiv i många folkbildningssammanhang; styrelseledamot i ÖHF, författare, medlem av kyrkokören och konstföreningen, ledamot av kulturnämnden (fp) och verksam på biblioteket.

Gälnan, en av Östersjöns många fjärdar, belägen söder om Östra och Västra **Lagnö**. Utgör den västliga avslutningen av Svartlögafjärden.

Gästgivargård Vårdshuset.

Gärdsvik är en av de äldsta byarna på **Ljusterö**. Redan under järnålder var platsen bebodd. Gärdsvik har under århundradenas lopp haft kvarn, smedja och såg. I Gärdsviks väl sorterade diversehandel kunde sommargästerna på 1800-talets slut välja ur lagret av ”*Specierier, salt sill, ost, gryn. Brännvin, 15 kannor öl, Svenska viner, Läder, spik, Tjära samt Bomullsgarner, Scharvlar, Scharvletter, band m.m. allt till billigaste priser.*”

H

Hacksta Båtsmanstorp nr 103, Hacksta rote. Låg i hörnet av Malvavägen och Skogstjärnevägen, men flyttades därifrån år 1998 till **Ekbacken**, där det renoverade torpet idag används för konstnärlig verksamhet. Torpet beboddes av båtsmän med namnet **Moberg**.

Hacksta by, bestående av tre gårdar, tillhörande ömsom **Smedby** eller/och **Margretelund**. Omnämns första gången i skrift år 1396 som ”*Hakistuna*”. En av gårdarna låg där **Alceahuset** i dag är beläget. Enligt husförhörslängder 1735-1738 fanns fyra hushåll i Hacksta by, men längre fram i längderna finns endast Nergården, Mellangården och Uppgården namngivna. Nergården har varit den största gården. Under årens lopp har här bott fjärdingsmän, nämndemän och kyrkvårdar. På Uppgården bodde tidvis sockenskräddare, sockenskomakare och smeder. Av Hacksta by finns idag kvar en gul tvåvåningsvilla vid sporthallen och klubbstugan vid Hackstaspårets start.

Hackstaskolan togs i bruk 1964 och ersatte då de cirka femton provisoriska skollokaler på olika platser ute i samhället som utnyttjats för att lösa skolans lokalbehov. Skolan var en låg- och mellanstadieskola och leddes under många år av rektor Vilhelm **Ohrling**. Genom beslut i kommunledningen i april 2015 beslöts att den kommunala verksamheten i skolan från starten av höstterminen 2015 flyttas till Söraskolan. I stället kommer verksamhet att bedrivas i Hackstaskolan av den tre fri-stående skolorna Kunskapskryssarens förskola, Korallens friskola och Solbackens Montessoriskola.

Hacksta snickerifabrik Verksamhet i aktiebolagsform, startad 1958 av Sixten Samuelsson och Rune Wallin i ett trähus på Tvärvägen (numera möbellager). Flyttade till nybyggda lokaler på Hackstavägen. Företaget har senare sålts till Trenform AB i Ängelholm.

Hagby by låg under **Margretelund** mellan 1719 och 1842. Omnämns första gången i skrift år 1479 som *Hagnaby* och omfattade då 29 byggnader. Från 1842 bestod byn av fyra gårdar och låg då under Smedby.

Hagbyfältet Gravfält från 400–1100 e. Kr, beläget cirka 800 meter väster om **Hagbystugorna**. Omfattar 73 gravar, som rensats och inhägnats av ÖHF:s fornminneskommitté under ledning av Anita Andrén och Marianne Löveborg.

Hagbyhöjden, nybyggd kommunedel inom Österåkers kommun med 335 invånare år 2005.

Hagbystugorna De två timrade, vittrappade sidokammarstugorna på Hagbyfältet, mitt på golfbanan, är vad som idag återstår av **Hagby by**. Stugorna, av vilka en är åldersdaterad till 1725, var från början fyra. Två av dessa revs på 1940-talet. De byggdes sannolikt på 1700-talet och nyttjades som bostäder fram till 1950. I slutet av 1980-talet erhöll ÖHF husen som gåva av kommunen, och de rustades upp under ledning av **Tage Ohlsson**. 1989 var renoveringen fullbordad och husen hyrdes då (och fram till juli 2011) ut till konstnären Letti Rapp. Från juli 2011 bedriver Maria Sellström den konstnärliga verksamheten i stugorna. Alldeles intill Hagbystugorna återfinns tre gravfält från yngre järnålder samt en boplats.

Hagbystugorna har använts som bostäder åt arbetare på Stora Säby. På 1920-talet bodde fyra familjer i Hagby. Fiskhandlare Emil Nehrman med fru och två söner bodde i det övre av de två hus som nu finns kvar. I det andra bodde skogshuggare Herman Johansson med familj, fem barn. I det tredje, nu rivna huset, bodde lantarbetarfamiljen Olsson med elva barn. Anna Olsson, frun, var den sista personen att bo permanent i Hagby, i det nedre huset fram till 1959.

Hagelbäck, Gustaf 1843-1923. Båtsman för roten nr 113 Bammarboda. Båtsmanstorpet gick under namnet **Galtbryggan**.

Hagström, Emil 1907-1970. Författare och poet, född och uppvuxen under mycket enkla omständigheter i Sollefteå, Ångermanland. Efter stormiga år fann han till sist drägliga levnadsförhållanden i en villa på Generalsvägen i Österskär. Begravd på Österåkers kyrkogård.

Hahne, Ivar Ingenjör och företagare, markägare. Lät bygga en villa åt sig på nuvarande Storängsvägen. Denna villa blev senare läkarmottagning och skolkontor.

Hallengren, Birger 1867-(?). Distriktsläkare i Österåker 1901-1903.

Hallman, Nils 1892–1970. Född i Irsta, Västmanland. Ägare till Vällersvik 1:5, som pensionär bosatt i Tuna. Överingenjör hos Zander & Ingeström, Stockholm. Tillsammans med maken Clary donerade han sin kvarlåtenskap till *"Nils och Clary Hallmans fond"* för främjande av vård av behövande äldre i stugan på **Solhälla** i Österåkers socken.

Hallström, Eric 1893-1946. Svensk konstnär, utbildad bl.a på Wilhemsosns målarskola. Hallström räknas till en av de främsta företrädarna för naivismen i vårt land. Representerad på många av landets museer. Hallström var med sin familj fram till 1939 bosatt på Länsmansgården, Åkersberga.

Hamlin med familj och motorcykel framför villan

Hamlin, Karl Gotthard 1863–1940. Veterinär, bosatt i fastigheten Vattenverksvägen 6. Byggnaden, en arkitektritad trävilla, uppfördes cirka 1910. Tack vare sina arkitektoniska kvaliteter är byggnaden av stort konsthistoriskt intresse. År 1902 talas det första gången om veterinär Hamlin, som tjänstgjorde här i Österåker i många år. Hamlins årsarvode från Margretelund var 150 kronor. *"Den legendariske veterinären Hamlin gav alltid ett oförglömligt intryck när han hälsade på oss med sin FN-motorcykel med sidvagn."* Gift med Hilma Viktoria, barn Karin och Tage.

Handelsbodas Fram till år 1846 fanns i Sverige inga butiker på landsbygden; handeln var städernas privilegium. Kung Oscar I upphävde denna begränsning och handelsbodas etablerades. I **Åsättra** fanns dock redan 1842 en enkel källarbod. Sedan tillkom **Stenhagens handel** 1856. Butiken var också bankkontor. Efter hand etablerades allt fler handelsbodas i Österåker. 20-25 familjer ansågs vara tillräckligt underlag för att en handelsbod skulle bära sig. C.A. **Pålhammar** öppnade lanthandel i **Åkersbro** men byggde också en ny affär vid järnvägsstationen. Denna affär övertogs av **Edvard Jansson** och drevs fram till 1968 då ett nytt centrum skulle byggas. Kring sekelskiftet 1900 tillkom många nya handelsbodas, bl.a. i Wira, Isättravik, Nykvarn, Boda, Skogsytterbo, Skeppsdal, Österskär, Täljö, Åkers Runö och Rydbo. Handeln tog riktig fart under mellankrigsperioden. Då etablerades bl.a. affärer i Singö, Alsvik, Tuna, Margretelund, **Nantes** samt på **Mjölkö** och **Älgö**. Centralt i kommunen tillkom t.ex. **Åkers handel**, **Frimans** och Landins affärer. Man handlade även med kringresande fisk- och köttbilar. Idag har vi snabbköp och stormarknader, t.ex. i **Skutan**, vid Rallar-

vägen och i Margretelund (**Favoriten**). De gamla lokala butikerna har nästan alla försvunnit. Några finns kvar, t.ex. **Trevehallen** i Åkerstorp, Tempo i Österskär och ICA Skånsta.

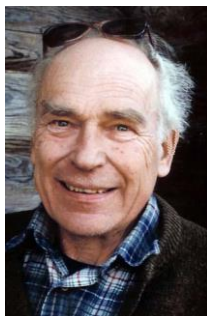

Harling, Gunnar Edvard 1879–1948. Yrkesfotograf med ateljé på Bellmansgatan, Stockholm. Inflyttad från Jacobs församling till Österåker i maj 1929. Bosatt i **Värdshuset**, där han tillsammans med sin broder hade sin fotoateljé och bedrev fotografisk verksamhet. Donerade hela sin samling glasplåtar till ÖHF.

Harling, Karl Albert 1877–1961. Yrkesfotograf med ateljé på Bellmansgatan, Stockholm. Inflyttad från Jacobs församling till Österåker i maj 1929. Bosatt i **Värdshuset**, där han tillsammans med sin broder hade sin fotoateljé och bedrev fotografisk verksamhet. Donerade hela sin samling glasplåtar till ÖHF. Flyttade efter broderns död till ålderdomshemmet i **Östra Ryd** där han avled.

Hartenberg soldatnamn för båtsmän tillhörande Harmorby och Ytterby rote nr 104. Båtsmännen bodde i ett båtsmanstorp på vägen mellan Ytterby och Nutsarby.

Haslingen, Harald von 1930-2006. Född i Oberschlesien. Utbildad timmerman. Kom till Sverige på 1950-talet. Bodde under flera år i Undal, sedan på Värdshusvägen och slutligen i Skärgårdsstad. Ordförande i ÖHF 1979-80.

Haubits, artilleripjäs med kortare eldrör än en vanlig kanon. Haubitsen skjuter iväg granaten i en kastbana, den ”lobbas” och har en maximal skottvidd på 25 kilometer. Batteriet **Lagnöberg** var bestyckat med fyra haubitser.

Hebbe, Simon Bernhard 1726-1803. Skeppsredare, godsägare och kommerseråd, verksam som direktör i Ostindiska kompaniet. Hebbe förvärvade under sin aktiva tid flera fastigheter i och omkring Stockholm, bl.a. **Vira bruk** (1783) och **Östanå** (1791). Lät under åren 1791-1794 bygga upp huvudbyggnaden vid Östanå som bränts ned under de ryska härjningarna 1719. Vid bygget anlätades den franske arkitekten Louis Jean Desprez. År 1800 gjordes Östanå till **fideikommiss** som sedan genom arv övergick i släkten **Boströms** ägo.

Harry Hedén med elever

Hedén, Harry 1901-1983. Folkskollärare, verksam på Österskärsskolan från 1925, tillika folkbibliotekarie, idrottsledare, amatörteaterskådespelare och aktiv inom arbetarrörelsen. *"Det var även amatörteater i Åkersberga med Harry Hedén som initiativtagare. Det var Harry som också var den drivande kraften i skolteatern."*

Helleberg, Berndt 1920-2008, skulptör, född i Härnösand. Studier vid Konstfackskolan. Har skapat ett stort antal konstverk för offentlig miljö, bland andra "Den röde hanen" utanför brandstationen i Åkersberga samt delar av T-Centralen i Stockholm och Hornstulls T-banestation. Hans internationellt mest kända verk är den nio meter höga glasfiberskulpturen "Natten och dagen" i Riyadh i Saudiarabien. Helleberg hade under många år sin ateljé och bostad i Åkersberga.

Hellman, John F. 1877-1938. Affärsman, "exploateringsdirektör", inom fastighetsbranschen. Hellman förvärvade 1919 **Tuna** herrgård och blev därmed ägare till en stor del av nuvarande **Österskär**. Han lät avstycka mängder av tomter och lockade köpare med braskande tidningsannonser. *"Den ökända tomtjobbaren John Hellman, som med sin epabetonade bebyggelse hade förstört det vackra Österskär..."*

Hellström, Bror 1914-1992. Född och uppvuxen i Mosstorp, Täljö. Friidrottsman tävlande för **IFK Österåker**, svensk rekordhållare på 5000 meter och svensk representant vid de olympiska spelen i

Berlin 1936. "Stor idol på den här tiden var här i Åkersberga Bror Hellström. Han var friidrottare med löpning som specialitet. 1936 flyttade han till Stockholm och började tävla för Hellas." Senare tävlade Hellström för Brandkårens IK, Stockholm. Blev diskvalificerad vid den stora proffsrazzian 1946.

Helsingius, Ericus Olai 1507 – 1591, Österåkers förste kände kyrkoherde efter reformationen.

Hembygdsföreningen **Österåkers Hembygds- och fornminnesförening.**

Hembygdsmuseet i gamla fattigtugan

Hembygdsmuseet 1983 erhöll ÖHF som gåva av **Allgon Antenn** AB den gamla **Fattigtugan** i **Stenhagen** och inredde där ett hembygdsmuseum, invigt den 16 september 1984 av dåvarande kommunalrådet **Stefan Cronberg**. Arbetet med att renovera den hårt förfallna fattigtugan leddes av **Tage Ohlsson** och allt arbete utfördes utan ersättning av de inblandade. ÖHF:s styrelse beslutade i augusti 2007 om ett utvecklingsarbete för att locka fler besökare till museet. Efter förslag av en arbetsgrupp, ledd av Jörgen Thulstrup, omvandlades museets samlingar, dels till en permanent utställning som speglar manliga och kvinnliga hantverksmiljöer i det forna bondesamhället, dels till en lokal för tillfälliga temautställningar. Museet återinvigdes den 21 oktober 2008 med temautställningen "Österåkersbondens förvandling till industriarbetare och tjänsteman – 150 år näringslivsutveckling". Denna utställning ersattes våren 2012 av en temautställning om Långhundraleden. Denna ersattes hösten 2013 av en utställning om de indelta dragoner, som bodde i Österåker.

Huset är ursprungligen från början av 1800-talet men har genom åren byggts till.

Hemvärnet "I Österåker, liksom på andra orter, bildades under 1940-talets första år hemvärnsförband. De började bygga en hemvärnsgård, som så småningom blev färdigställd och invigd 1953... Fram till 1945 var luftbevakningslottor förlagda intill kyrkan, klockstapeln tjänstgjorde som luftbevakningstorn." Chef för Hemvärnet i Österåker var under flera år **KG Johansson**.

Herrgårdar. Under 1700-talet började ordet användas som beteckning för en större gård, ägd av en ofrälse person. En herrgård var alltså till skillnad från en sätesgård inte skattebefriad. Under 1700-talet skapades herrgårdarna **Stora Stava**, **Stora Säby** och **Marum** samt under 1800-talet **Täljö**.

Herrhaga, ståtlig jugendvilla vid **Furusundsleden** nordost om **Dyvik**. Villan uppfördes 1912 och såldes 1922 till hovfotografen Herman Sylwander och hans hustru, skådespelerskan **Tora Teje**. Villan uppfördes i sten av en på den tiden känd byggmästare, Edvard Blom. All sten till bygget togs på

platsen utom den svarta granit, som täcker fasadens pilastrar. Samtliga byggnader på tomten är från samma byggnadsår, vilket gör hela fastigheten till ett sevärt byggnadsminne.

Hildestrand, Yngve (-1965) och hans hustru **Augusta** köpte på 1910-talet en tomt på Österskär och byggde den s.k. **Västergården**, i vilken man startade en pensionatsrörelse. Under senare delen av 1920-talet köpte man **Östergården** och utökade på så sätt verksamheten. De båda pensionaten blev mycket populära och var sommartid ständigt fullbelagda. Man ordnade danskvällar och lokalrevyer för gäster och ortsbefolkning och vintertid även nyårs- och påskbaler. Under andra världskriget hade civilförsvaret kursverksamhet på pensionaten.

Hillgren, Gertrud 1940- . Har under många år arbetet som kokerska inom skolbespisningen. Under cirka tjugo år verksam i ÖHF:s aktivitetskommitté i vilken hon engagerade make, söner och sonhustrur. Föreståndare för Vita Huset i många år. Hedersmedlem i ÖHF.

Hillgren, Suzanne 1961-2012. Suzanne engagerades 1978 i ÖHF som medhjälpare i olika arrangemang. I början av 1980-talet invald i styrelsen. Ordförande från år 2000 fram till och med 2009. Hedersmedlem och hedersordförande i ÖHF.

Hird Under forntidens senare del en konungs eller stormans personliga livvakt.

Hjälmsättra gård

Hjälmsättra Gård, belägen åtta kilometer norr om Åkersberga centrum utmed väg 276. Sedan ett antal år är jordbruket nedlagt och gården används nu som hästgård med rid- och körskola.

Holmberg, Peter -1791. Socknens förste skollärare, omnämnd i sockenstämmoprotokoll den 11 maj 1777.

Holmer, Ingvar 1934-. **Apotek.**

Holmgren, J. P. ”Yngre skolemästare” från den 12 maj 1805, tillika vaccinator. Skall enligt protokoll av den 10 maj 1807 ”undervisa mindre försigkommen ungdom varje söndag i kammaren på fattigstugan.”

Hortulan, Carl kassör, lät på 1760-talet bygga Stora Stava gård.

Hugosson, Sven 1936-. Född i Karlskrona, Blekinge. Civilingenjör, officer vid Flygvapnet. Ordförande i **TBK** 1990-1992 och 2001-2006, hedersmedlem i TBK. Fullmäktigeledamot för Folkpartiet, ordförande i miljö- och hälsoskyddsnämnden och byggnadsnämnden, vice ordförande i kommunstyrelsen, VD för AB Åkers Kanal. Ordförande ÖHF från 2010.

Hult, Hugo 1861-(?). Generalmajor. Född i Vimmerby, Småland. Löjtnant vid Kalmar regemente 1881, varefter följde tjänstgöring vid generalstaben och andra höga staber. Avslutade sin militära bana som generalmajor 1915. Chefsposter i civila företag, bl. a. i Rörstrands porslinsfabrik. Ägare till Hakunge gård. Har utgivit ”Ett hundraårsminne, Åkers kanal” (1922).

Hult, Karl Verner Eriksson 1855-(?), soldatnamn för den siste båtsmannen på **Husby** rote nr 101.

Hummelmora, fiskeby på södra **Ljusterö**. På slutet av 1600-talet blev Hummelmora säteri. Trots att huvuddelen av byns ekonomibyggnader numera är försvunna är Hummelmora en av de bäst bevarade bymiljöerna på Ljusterö. Byns högsta punkt, Hummelmoraberget eller Telefonberget, var ett viktigt riktmärke för **Siaröfortets** artilleri

Hundare, en äldre benämning på ett område med gemensamma politiska, administrativa, militära och religiösa uppgifter. Vid kusterna ersattes hundare med skeppslag. Ett hundare ställde upp hundra fotsoldater, ett skeppslag bemannade ett långskepp. Hundare fanns bara i de gamla svealandskapen. I södra och västra Sverige var motsvarande beteckning **härad**. Ett hundare var indelat i tolf-ter (socknarnas föregångare) som vardera hade tolv gårdar eller byar.

Husarö, ö, nordost om **Ingmarsö** och rakt norr om Särso, 59°30'N - 18°51'E. Areal: 1,48 km², befolkning: 5. Öns första skattebonde finns registrerad 1538, och trettio år senare fick en styrman på ön skattebefrielse mot att han lotsade Erik XIV:s örlogsskepp. **Husaröleden** är en gammal inomskärsled som präglar Husarös historia. Ryska trupper brände ön den 13 juni 1719. Ön hade officiell status som lotsplats 1740-1912. I senare tid har jordgubbsodlingen och sommargästlivet präglat ön. Elektricitet installerades på ön 1948. Skolan lades ner 1957 och barnfamiljerna flyttade från ön. Idag satsar man på turism och en stugby har skapats. Öns sevärda lotsmuseum har blivit ett centrum för den traditionella skärgårdsmusiken.

Husaröleden, gammal farled i Stockholms skärgård som går från Kanholmsfjärden i söder till Furusund i norr. Sedan början av 1900-talet trafikerar Waxholmsbolagets båtar leden norr om Möja.

Husarö skola Barnen på Husarö fick inledningsvis undervisning av lotsarna, som skulle vara både läs- och skrivkunniga. 1874 startades en lotsbarnskola med ambulerande lärare. Undervisningen pågick då i sjuttio dagar. År 1890 upphörde den särskilda skolan för lotsbarnen och kommunen övertog ansvaret för undervisningen. Den första skolan låg då i den Sundströmska lotsgården. Efter ett

antal lokalbyten fick skolan 1935 egna lokaler men 1957 lades skolan ner och skolfastigheten såldes.

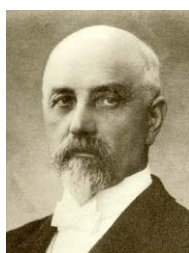
Husby Båtsmanstorp nr 101. Det ursprungliga båtsmanstorpet revs omkring 1910. 1917-1918 lät den dåvarande ägaren bygga en åretruntbostad på samma mark, varvid material från torpet användes. Båtsmännen inom roten hette **Hult**.

Husby by idag

Husby En av traktens äldsta, mest intressanta och bäst bevarade byar, omnämnd i skrift som *Husaby* så tidigt som 1294. 'Husby' var troligen en benämning på kungens förvaltningsgårdar. Under järnåldern bodde i dessa gårdar kungens **bryte**, som svarade för indrivningen av skatt inom fögderiet. På husbyn bodde också kungen vid de tillfällen då han vistades i området. En teori är att husbyarna var avsatta för sveakonungens underhåll, en annan att de hade med krigsväsendet att göra. Att platsen varit bebodd sedan lång tid omvittnar det stora antalet gravar inom området. Husby bestod tidigt av fyra gårdar. I bytomtens närhet ligger två gravfält (Raä 28, 29) av yngre järnålderskaraktär. Sammanlagt rymmer gravfälten 70 gravar. Enligt **Tilas** brann byn år 1741 och enbart Danvikshemmanet skonades. Enligt en annan uppgift brann hela byn utom Södergården år 1750, men redan efter sju år fanns där fem gårdar: Mellangården, Nedergården, Norrgården, Söberget och Danvikshemmanet. Husby kartlades inför laga skifte 1856, vilket genomfördes tre år senare. Då bröts Neder- och Mellangårdarna ur bygemenskapen. De byggdes senare upp utmed vägen till Näs och kallades **Egypten** och **Johannelund**. Då järnvägen 1901 drogs till Åkersberga delades åter byns ägor. Järnvägsstation byggdes, post och affär likaså. Lanthandeln revs på 1960-talet. Stationshuset, som också inrymde postkontor, gick samma öde till mötes 1982.

Husby skola, småskola i bruk före 1898.

Husén, Johan Otto 1849–1925. Inspektor på **Margretelunds** gård 1887-1899 och dessutom inspektor för gruvprojektet i Härbacka. Slutade sin dubbla tjänst vid Margretelund år 1906 och bosatte sig då i en nyuppförd villa i Åkersberg. Ägare av **Åkersbergs** gård. 1914 var Husén ordförande i kommunalstyrelsen, nämndeman och dessutom handelsman: "*I Margretelund sålde J.O. Husén 'krut och dynamit i parti och minut'*".

Huvön, ö norr om Kusön och nordväst om **Ålön**, kallades Utön i 1915 års ångbåtstidtabell och kallas numera ibland Uvön. Huvön hade på 1940-talet femton invånare. På ön fanns då flera fiskarhushåll och två jordbruk.

Hybbinette, Oscar (1841-1926) godsägare "*på Dyvik*". 1903 "*från orten avflyttad*".

Hybbinette, Samuel 1876–1939. Son till Oscar Hybbinette, född och uppvuxen i Österåker. Överläkare vid Sabbatsbergs sjukhus 1920. Känd som en mycket skicklig kirurg, medicine hedersdoktor, professor. Dessutom känd som framstående sångare.

Hydman-Vallien, Ulrica 1938 -. Internationellt känd glaskonstnär och målare, född i Stockholm, uppvuxen i Åkersberga. Studerade keramik och glas på Konstfackskolan i Stockholm med bland andra Stig Lindberg som lärare. Studieresor till Mexico och USA. Från början keramiker men nu mest känd som glasformgivare. Har också arbetet med det prestigefyllda uppdraget att utsmycka British Airways flygflotta, allt från exteriören till servetter, porslin och brevpapper. Hydman är numera verksam vid Åfors glasbruk i Småland.

Hällristningar Enligt **Evert Lööf** skall det på västra sidan i den s.k. Vikingaleden i **Garnsviken** finnas en hällristning. Den är numera övertäckt av mossa men var enligt uppgift väl synlig på 1930-talet. Det finns också en obestyrkt historia om en hällristning vid bronsåldersboplatsen vid **Solbergasjön**. En annan form av hällristning finns på slutningen öster om arrendatorsbostaden på **Näs**. På en mossbelupen stenhäll kan man läsa inskriptionen: ”*År 1771 planterades ållon til desse ekar.*”

Härad äldre, administrativ enhet. I Magnus Erikssons landslag från cirka 1350 är enheten **hundare** utbytt mot härad.

Häradsvägen, äldre benämning på en väg av mindre betydelse än landsväg men större än en sockenväg. Begreppet häradsväg avskaffades genom en lag i oktober 1891 men har ändå levt kvar till våra dagar. Häradsvägen från Stockholm passerade Danderyd och Täby. Genom Österåker gick den på västra sidan av Ullnasjön fram till **Rosenkälla**, vek av österut längs sjöns norra sida och fortsatte mot Åkersberga på en numera igenväxt stig ett par hundra meter söder om nuvarande väg 276 fram till Stava Vårdshus där den så småningom vek av mot **Hagbystugorna**. Den fortsatte sedan mot **Norrö** och passerade den gamla **ruddammen** och galgbacken för att komma fram på nuvarande Norrvägen vid **Lyktan**. Via **Drakbacken** anslöt den till nuvarande Garnsviksvägen. Vid **Åkersbro** passerades kanalen, där det uppstod en marknadsplats vid mötet mellan väg och vatten. Därifrån gick vägen brant uppåt mot **Vårdshuset** och **Åkersbergs** gamla centrum, vidare norrut på Stenhagsvägen, förbi **fattigstugan** och fram till Sockenvägen. Härifrån följde den nuvarande vägen förbi Storhagen och **Kvisslingby** fram till Singö handel och 276:an. Upp mot **Roslags-Kulla** finns den gamla vägen till stora delar kvar men den slingrar sig vid sidan om, undvikande bergknallar och kärr.

Härbäretet och mor Rydman

Härbäretet Lokalt namn på stuga, belägen vid **häradsvägen** mellan **Grindtorp** och **Blekungen**. I denna stuga bodde i slutet av 1800-talet och under de första årtiondena av 1900-talet familjen Rydman. Mannen arbetade på **Dyviks** såg. Stugan bestod av enbart ett rum för familjen, två vuxna och sju barn. Hustrun, **Sofia Rydman**, gick allmänt under namnet "Mor Rydman".

Härsbacka gruva År 1890 fann drängen Krister **Svensson** på Margretelund under en dikesgravning en åder av **fältspat** vid torpet Härsbacken. Detta fynd gav året därpå upphov till en gruvindustri som skulle leva fram till 1948. Storskalig brytning bedrevs i två perioder: 1895-1918 och 1927-1945. Försommaren 1891 inleddes gruvbrytningen genom att ett mindre dagbrott togs upp. Arbetstiden var då 58½ timma/vecka för en timpenning av 20-22 öre per arbetad timma. Samma år byggdes också ett maskinhus. Efter hand bröt man huvudsakligen **kvarts**, som i stor utsträckning exporterades. År 1895 byggdes en trevånings gruvbostad i trä, i vilken man inhyste tillresande bostadslösa arbetare. Denna byggnad revs 1948.

Den nya, höga lastbryggan vid Idsättravik började byggas senvintern 1911. Bryggans höjd blev cirka 10 meter över havsytan.

Till gruvan hörde också en telefonväxel som öppnade 1921 i torpstugan vid Härsbacken. Stationen lades ned i slutet av 1940-talet. Den bostadsbarack, som finns på fotografi från den 2 september 1917, byggdes år 1915.

Gruvan ägdes först av Härsbacka gård men 1916 bildades Margretelunds Gruv AB. År 1920 byggdes en stenmjölskross nere vid hamnen i Idsättravik.

"Från ett lodrätt hål i berget ned till 130-metersnivån gick en vågrät s.k. fältort, som mynnade i ett öppet schakt och i detta fanns ett 'sänke' på ytterligare 10 meter innebärande, att det största djupet kom att ligga på 140-metersnivån. Gruvan hade som mest 75 personer anställda, därav ett tiotal kvinnor. Gruvfogdar var i tur och ordning J A Ek, Adolf Bergström, J H Binbach samt A Lindström".

Härsbacka gruva var tillsammans med Idsättra gruvor landets näst största fältspatgruva. Brytningen upphörde 1941 (1946?). Gruvan inköptes den 14 oktober 1947 av Statens Vattenfallsverk och tjänade från den 25 december 1948 fram till 1980 som oljelagringsdepå.

Hästede kvarn, stolpkvarn, flyttad till platsen från Riala 1857. Stolpkvarnar var mycket vanliga i Österåker under 1700- och 1800-talen. Kvarnhuset kunde vridas för att på bästa sätt fånga vinden.

Högbacka Namn på dragontorp nr 8 som låg i **Luffarbacken**. Beboddes av dragoner med namnet **Berggren**. Rusthållare i roten var **Berga** gård. Torpet flyttade den 21 augusti 1997 till ny plats vid **Ekbacken**, där det renoverades under år 2002 och återinvigdes.

I

Idman Namn på båtsmän vid roten 107 **Idsättra**.

Idman, Johan Petter 1849–1940. Båtsman, den siste på roten nr 107.

Idrottsföreningar I Österåker finns 21 föreningar, organiserade i ”Idrottsalliansen i Österåker” som driver idrottsverksamhet inom olika sporter: amerikansk fotboll, bordtennis, fotboll, ishockey, konståkning, ridning, gymnastik, innebandy, basket, handboll, friidrott, längdskidåkning, simning, tennis, golf, trampolin, ridning och motocross. Idrottsalliansen har som mål att göra Österåker till länets bästa kommun för idrott. Utöver dessa föreningar finns ytterligare ett antal idrottsföreningar i kommunen.

Idrottsplatsen vid Kungsängen invigdes 1940. *”Så småningom ägnade vi idrottsplatsen stort intresse. Den låg där Skolvägen nu går fram mot Hackstavägen. På vintrarna var där mål vid skidtävlingar, på somrarna fotbollsplan och även plats för allmän idrott. 1937 beslutade kommunalfullmäktige att anslå medel för iordningställande av en ny idrottsplats och 1940 stod den klar att tas i bruk.”*

”Givetvis var det många problem som skulle lösas, främst idrottsplatsfrågan och ekonomin. Efter oändliga förhandlingar med olika markägare om att få hyra lämpligt område, slog styrelsen till och inköpte ett större område på sju tunnland i Åkersberga. Det låg mellan nuvarande Storängsvägen och Skolvägen, från Skeppet till Hemvärnsgården ... År 1940 utgör en milstolpe i föreningens historia. Den 21 juli invigdes den nya idrottsplatsen på Kungsängen, byggd med hjälp av tipsmedel och kommunala anslag. Anläggningen utgjorde det synliga beviset på kommunens uppskattning av vårt idrottsarbete. Den gamla idrottsplatsen, de sju tunnlanden, överlämnade föreningen som kompensation till kommunen”.

Idsättra, omnämns första gången i skrift år 1538 som *Isetter*.

Idsättra gruva ”År 1919 hittade en markägare, ”Gubben Åstrand”, en fältspatåder under sitt potatisland i Idsättra. Följden blev en gruva, som drevs intensivt intill 1927, ibland med upp till åttio anställda. Gruvan låg cirka 700 meter norr om **Härsbacka**. I början fanns två dagbrott, de s k. Idmansgruvorna. När materialet började tryta i Idsättragruvan 1926 länspumpades Idmansgruvorna

och provbrytning företogs men fyndigheten hade 'ringa bredd och flack stupning' varför dagbrotten åter lades ner. Kvarts- och fältspatsådern i Idsättragruvan var cirka åttio meter lång och omkring tolv meter bred. Ådern syns ha innehållit synnerligen god fältspat, nästan ren från kvarts." Ett sorteringsverk vid Idsättravik byggdes 1926 och stod klart våren 1927. I början av 1990-talet väcktes Idsättragruvan för en kort tid till liv igen. Filmproducenten Åke Holm spelade då in delar av sin prisbelönta film "Trollsommar" i berggrummet. Totalt bröts i Idsättragruvorna under åren 1918-1927 mer än 63 000 ton **fältspat** och **kvarts** till ett sammanlagt saluvärde av 249 516 kr.

Lastplatsen vid Idsättraviken

Idsättraviken En smal och djup havsvik, som från **Furusundsleden** skär i västlig riktning in i landet. Vid denna vik låg lastkajen för de mineraler som skeppades ut från **Härsbacka-** och **Idsättra**gruvorna. Namnet härstammar sannolikt från fiskarten id, som lär ha funnits i stora mängder i bäcken som mynnar i viken.

IFK Österåker Idrottsförening, bildad den 18 februari 1928 genom sammanslagning av Runö IF och Åkersberga IF. Idrottsverksamhet bedrevs på olika platser i socknen, men då föreningen kunde köpa mark vid nuvarande **Åkar-Pelles** park fick man en egen, ganska primitiv idrottsplats. På 1940-talet byggdes en ny idrottsplats vid Kungsängen i Österskär.

"I och med att IFK Österåker bildades samlades ungdomen till olika idrottsliga aktiviteter. Redan 1930 var de med i seriefotboll. Orientering var en gren som vi började utöva i mitten av 30-talet. I slutet av 30-talet kämpade vi i tävlingar runt om i länet. För damer fanns ingen organiserad idrott i Åkersberga förrän 1937 då damsektionen bildades. Vi började omgående spela handboll utomhus. Det var bara spel sommartid. Som bäst spelade vi i Stockholmsserien klass I. Hemmamatcherna spelades till att börja med på den gamla fotbollsplanen".

Idag har IFK Österåker styckats upp i ett antal 'delföreningar' inom moderklubben: bordtennis, fotboll, ishockey och konståkning är självständiga delar av den stora föreningen.

Indelningsverket var ett sätt för den svenske kungen Karl XI att utan alltför stora kostnader för staten skapa en slagkraftig krigsmakt. Landet delades in i rotar, 1200 rotar i varje landskap. En rote var ett antal gårdar, och bönderna i dessa gårdar skulle anställa en soldat (en knekt) eller en båtsman, hålla honom med ett torp och viss utrustning och lön. Indelningsverket genomfördes efter riksdagsbeslut 1680 och 1682, och med vissa ändringar kvarstod systemet till år 1901, då det ersattes av allmän värnplikt för män.

Information Österåker, turistbyrå och informationsbyrå, belägen i Skutan i Åkersberga centrum. Byrån, som ägs av Österåkers kommun och drivs av Visit Roslagen AB, förmedlar kommunal och turistinformation. Verkställande direktör är Gisela Norén. Öppet vardagar 10 – 17, lördagar 10 – 15. Telefon 0767 – 650 660

Ingmarsö/Brottö, en av mellanskärgårdens mest betydande öar. 59°28'N - 18°45'E. Areal: 5,96 km², befolkning: 140. Sedan slutet av 1800-talet sitter Ingmarsö som en följd av landhöjningen samman med Brottö längst i väster. På 1500-talet bodde fyra bönder på ön. De kompletterade sitt jordbruk med fiske. Till skillnad från de flesta andra öar i närheten brändes inte Ingmarsö av rysarna 1719. Ön har idag en stark framtidstro och en väl fungerande service; här finns laxodling, plastindustri, båtbyggeri, post, sjömack, affär, krog och läkarstation.

Ingmarsö skola År 1849 började en ambulerande lärare, under stort motstånd från föräldrarna, undervisa ingmarsöbornas barn. År 1901 kunde den första skolan på ön invigas. Inledningsvis under-

visades 45 barn, men elevantalet sjönk och på 1960-talet, då skolöverstyrelsen drog in skolan, fanns bara fem elever. Då startades en privat skola, elevantalet steg, statsbidrag beviljades och skolan levde vidare som en B-formskola.

Iris Åkerhielms lustjakt bild!

Isättra/Idsättra gård, på vars mark man har hittat ett par tidigmedeltida husgrunder, uppmätta av arkeolog Jonas Hugosson. Idsättra grundades sannolikt i slutet av vikingatiden. Sju kända gravar finns i närheten av husgrunderna. Genom Isättras marker rinner Kvarnbäcken. Rekonstruerade byggnader har uppförts vid **Forn-Åker**.

IT-Gymnasiet

J

Jan Ers-gården, en gammal roslagsgård med ett knuttimrat bostadshus beläget vid **väg 276**. Under mitten av 1800-talet bodde här roslagsbonden Johan Ersson som ansvarade för postgången längs en del av häradsvägen. Numera ägs gården av Roslags-Kulla hembygdsförening.

Jansson, Edvard 1873–1954. Född i Edsbro, Uppland. Utvandrade till Minnesota men återvände efter en tid till Sverige. Drev lanthandel i Lilla Garn och Brottbys fram till 1919, då han flyttade till Åkersberga och övertog affären vid järnvägsstationen. Överlät 1941 affärsverksamheten till sina tre söner och dotter.

Jansson, Johan Albert 1856-(?). Född i Österåker. Rättare vid Margretelund 1890.

Jansson, Otto, - 1961, arrendator på **Tråsättra** ("Otto bonde"). Fader till **Tage Jansson**.

Jansson, Samuel affärsidkare, startade på 1930-talet Singö handel.

Jansson, Sture 1914–2005. Affärsman, son till **Edvard Jansson**. Drev **Janssons affär** i Åkersberga och senare också **Trevehallen**. Aktiv inom **IFK Österåker** och **ÖHF**, där han var mångårig styrelseledamot, sekreterare och hedersmedlem.

Jansson, Tage, 1913 – 1997, var den siste ägaren till en av gårdarna i **Tråsättra** by. Tage Jansson var son till arrendatorn **Otto Jansson** och hans hustru Lydia.

Jansson, Torsten 1909-2004. Affärsman, kommunalpolitiker (fp). Son till **Edvard Jansson**. Drev **Janssons affär** i Åkersberga och senare också **Trevehallen**. Ledamot av kommunfullmäktige, kassör i **IFK Österåker**, mycket aktiv inom **ÖHF**. Byggde upp och ansvarade för **fotoarkivet** fram till år 2000. Spelade saxofon och klarinett i Åkersberga blåsorkester, aktiv inom SPF Vikingen. Ordförande i Österåkers Bostadsstiftelse och Österåkers Elektriska Distributionsförening. Hedersmedlem i ÖHF.

Jansson, Wiktor, förman i **Härsbacka gruva** år 1899. Köpte 1903 marken där bostadsområdet **Klappbryggan** idag ligger. Startade där sågverk, hyvleri och snickerifabrik fram till 1917, då Gustaf **Kahlund** övertog verksamheten.

Affären vid Åkersberga station

Janssons affär startades 1901 av **Carl Pålhammar**. Under en tid drevs verksamheten där av bröderna Ferngren och senare av handlanden Edmund Larsson. Rörelsen såldes 1919 till Edvard och Tekla Jansson. Fram till 1941 drevs rörelsen av dessa, men då övertog dottern Vera samt sönerna Torsten, Sture och Tage affären under namnet Edvard Jansson AB. Affärsverksamheten avvecklades 1968 och huset revs för att ge plats åt centrumbygget **Skutan**.

Jerrö Järrö

Johannelund, f.d. Mellangården i **Husby**, utflyttades omkring 1860, då gården fick sitt nuvarande namn. År 1862 inköptes gården av **Eric Johansson**, som lät bygga på en övervåning. Efter dennes död såldes gården på exekutiv auktion och ägdes under en period fram till 1918 av en känd grosshandlare från Stockholm. På 1930-talet ägdes gården av den kände sångaren **Sven-Olof Sandberg**. År 1957 köptes gården av Bosse Ahlqvist, ägare till **Ställinan**. Han gav gården det utseende som den har idag. Sedan år 1993 ägs Johannelund av tandläkare Mats Thomsson, som i fastigheten har både bostad och praktik.

Johannesberg Villa i Åkerstorp, som mellan 1893 och 1951 fungerade som telefonstation.

Johansson, Eric 1811–1873. ”Skolemästare och clockarlärling”, lärare vid **Västra skolan**, socknens första ordinarie lärare. Anställdes som ’skolmästare’ redan 1833, undervisade bland annat på Resarö. Tjänstgjorde också som vaccinator i socknen. Avgick med pension 1859, byggde då **Johannelund**, dit han flyttade 1862. Bildade den första skarpskytteföreningen i socknen. Auktionist, fiolspelman, landstingsman 1864–1865.

Johansson, Karl Gustav 1917–2005. Växte upp i ett arbetarhem på Österskär. Arbetade på Österskärs båtvarv. Friluftsmänniska, tävlade i skidåkning och orientering. Hemvärnschef 1946-1985, en av grundarna av ÖHF, ordförande i föreningen 1988-1993, hedersmedlem.

Johansson, Martin **Apotek**.

Johansson, Petrus 1895-1986 . Skutskeppare, son till ”**Alceas**” ägare Gustaf Johansson. Petrus köpte och seglade ”**Sara**”. 1932 slussvakt i kanalen, tjänade där i 32 år.

John Bauergymnasiet, friskola etablerad i Åkersberga i början av 2000-talet. Skolan, som tillhörde en rikstäckande koncern och ägdes av utländskt kapital, råkade år 2013 i ekonomiska svårigheter. Verksamheten lades ner samma år.

Jordbruksmuseet ÖHF:s jordbruksmuseum var fram till 2010 inrymt i **Smedby** gårds kuskstall. Här hade hembygdsföreningens medlemmar samlat gamla redskap och fordon. Huset ägs från 2010 av Rolf Tennström, Smedby. En stor del av de utställda föremålet skänktes till Norrtälje Fordonsmuseum medan resten lades i ”malpåse”.

”Josefina”, klinkbyggd **piggskuta**, byggd vid Tuna i Åkersviken. Sista mätbrevet är daterat den 17 september 1845 och har nummer 36. Storlek 55,30 x 20,05 fot. Skeppare detta år var F.W Sundman. Bärkraften var 14,96 svåra läster.

Järnvägar Österåkers första järnväg byggdes sommaren 1859 från ett sågverk nära torpet **Brännbacken** ner till **Skeppsdal**, en sträcka på fem kilometer. Vagnarna var hästdragna och skenorna var inledningsvis av trä. Effektiviteten på dessa hästdragna vagnset var låg, och man byggde därför en bana av stångjärn som gjorde att vagnarna rullade lättare och hästarna orkade dra större lass. Spårvidden var tre fot. Banan var i bruk i perioder mellan 1859 och 1901.

År 1897 bildades en interimstyrelse för ett järnvägsbolag. Koncession för utbyggnad av en smalspårig järnväg från Näsby station till Österåkers socken beviljades samma år. Det slutliga bolaget, **Södra Roslags Kustbana**, bildades år 1900. Järnvägsprojektet initierades av bygdens ledande män på den tiden, friherre **Gustaf Åkerhielm** på Margrethelund, godsägare **Abel Bergman** på Tuna och greve Magnus Brahe på **Rydboholm**. Den 10 september 1901 inleddes trafiken. 1939 elektrifierades linjen. SJ tog över driften 1959 och Storstockholms Lokaltrafik 1972. 1943 fick Åkersberga ett nytt stationshus som var i bruk fram till 1984.

”Tåget stannade över natten i Åkersberga. Det fanns ett stickspår fram till lokstallet där Olsson, ”Putsar-Olle”, tog hand om loket. Han fyllde på kol och vatten och smörjde och putsade det innan han körde in det i lokstallet över natten. Sedan skulle han vara där tidigt på morgonen och elda upp så att det blev ånga i loket och klart för eldaren att ta vid. Mamma tog hand om vagnarna som på vardagskvällarna vanligtvis var tre. Lördagar och söndagar något fler och mycket skräpigare. Det var gasbelysning i taket, den skulle tändas och släckas. Mamma sopade med långborste och tömde spottkopporna som var obligatoriska på den tiden. Mina bröder och jag turades om att damma alla träbänkarna. På somrarna fanns det ”öppna” vagnar, alltså inga fönster utan kraftiga gardiner och dessa skulle fästas i läderremmar. De fick inte hänga lösa, då blev det anmärkning. Det fanns en förare och en eldare på loket, och en konduktör på tåget. De hade s.k. överliggnings-rum. Konduktören i en villa på andra sidan om Västra Banvägen. Förare och eldare bodde i ”ladan” som vi kallade järnvägsbostäderna.”

Järnvägsbostäderna En gammal lada söder om järnvägen i Åkersberga, i den västra delen av nuvarande Järnvägsparken, byggdes om till tjänstebostäder för anställda vid **Roslagsbanan**. Huset, som allmänt kallades **”ladan”**, omfattade sex lägenheter på ett rum och kök vardera med vedspis och kakelugn. Vatten och avlopp saknades. Gemensam vattenpump fanns där Pressbyrån idag ligger.

Järnåldern arkeologisk period, 500 f. Kr.–1100 e.Kr. som lämnat betydligt fler spår efter sig än bronsåldern. Vattennivån var vid denna tid drygt 15 till fem meter högre än dagens, vilket gör att fynden finns utspridda över stora delar av dagens kommun. Järnålderns gravar visar tydligt var människorna bodde; gravfälten finns ofta alldeles intill boplatserna. Gravarna är som regel gräsbevuxna, flacka högar. Vi finner dessa gravar samlade i fält i så gott som hela kommunen: Kvisslingby, Smedby, Sjökarby, Ättarö, Tråsättra, Söra, Berga, Hacksta, Röllingby, Skånsta. Från denna tid härstammar också de fåtaliga **runstenar** och de två **forborgar** som ryms inom kommunens gränser. Under äldre järnåldern (≈ 500 f.Kr.–500 e.Kr.) kom åkerbruket att spela en allt större roll.

Järrel, Stig 1910-1998. Skådespelare och revyartist. Född i Malmberget, Lappland och bar då familjenamnet Ohlsson. Var en av 1900-talets mest välkända svenska skådespelare med ett brett register. Genomgick Dramatens elevskola 1929-1931. Engagerad bl.a. vid Vasateatern, Blanche-teatern och Dramaten. Medverkade i Kar de Mummas revyer på Folkan och gjorde totalt 131 filmroller, av vilka den sadistiska läraren Caligula i filmen ”Hets” är en av de mest kända. Ägde under åren 1957-1976 **Tuna säteri**.

Järrö På den plats där idag **Margretelunds** slott ligger fanns fram till början av 1600-talet ett frälsetorp, Järrö. Sannolikt utgjorde detta torp ursprunget till ett herremanssäte, som byggdes åren 1622 - 1629. Detta låg cirka 75 meter öster om det nuvarande slottet. Enligt traditionen skall huset ha brunnit, men det kan också ha rivits när det nuvarande slottet uppfördes. Järrö omnämns första gången i skrift år 1344 som *Jararo*.

”Jättegrytan” På höjden strax norr om **Smedby** gårds huvudbyggnad finns en märklig lämning. Det är ett tre till fyra meter brett och cirka tjugo meter djupt, närmast cirkelrunt, hål som går lodrätt ner i berget. Under en tid trodde man att det var en jättegryta, d.v.s. ett av inlandsisen skapat hål, men enligt de C-14 analyser som gjorts i de intilliggande varphögarna har schaktet förmodligen brutits under tidigt 1500-tal, men varför är ännu inte klarlagt. Två teorier finns emellertid. Den ena gör gällande att det är ett gruvhål, den andra att det varit en vattenreservoar för Smedbys fasta hus.

Jöngren, David 1889-1968. Fjärdingsman 1912-1919, bosatt i **Grindtorp**.

Jöngren, Hans 1926-2006. Född och uppvuxen på **Grindtorps** gård som han sedan ärvde och drev vidare. Ordförande i ÖHF 1999-2000.

K

Kahlund, Gustaf 1879–1969. Född i Småland, handelsskola i Kalmar, lantbruksstudier i Danmark. Kom till Österåker som inspektör på **Smedby**. Övertog 1923 **Åkersberga Kvarn, såg och snickerifabrik**.

Kajsåker, Gustafsberg, villa på Sockenvägen mellan Vattenverksvägen och **Langen**. Huset uppfördes på 1860-talet av den pensionerade folkskolläraren **Erik Johansson**. I huset bildades den 26 oktober 1910 Åkersberga Arbetarekommun.

Kajutan Köpcentrum i Åkersberga, en tillbyggnad till **Skutan**, byggt 1993.

Kalvholmen, ö belägen öster om **Siarö**. De två gårdarna på Kalvholmen lydde under Siarö, arrenderades ut omkring 1880 och friköptes femtio år senare, ungefär samtidigt som de sista helårsboende lämnade ön. Under senare år har det ibland bott folk på ön stora delar av året, men ingen tycks ha varit riktigt årsbofast.

Kammarkollegiet, stormaktstidens motsvarighet till våra dagars finansdepartement.

Kanalbyn Bostadsområde från 1990-talet. Från början bostadsrättsförening som emellertid gick i konkurs, varefter **Armada** köpte husen och senare sålde dem vidare.

Kanalparken Området utmed **Åkers kanal** från **Brofästet** upp till **Åkersbro**. Främst på kanalens västra sida har genom kommunens försorg ordnats med permanentade gångvägar, lek- och motionsutrymmen samt planteringar. Området är mycket populärt för flanerande åkersbergabor och besökande. Under 2014-2015 pågår arbeten i Ekbacken för att utveckla kanalparken också på kanalens östra sida.

Kaplansgården Belägen vid vägen mellan Åkerstorp och **Skånsta**, cirka två kilometer ost-nordost om Österåkers kyrka. Gården har under lång tid, åtminstone från 1700-talet, varit kronogård och anslagen till komministrarna. Huset är numera rivet.

Karsvreta träsk med unikt djur- och växtliv ligger på halvön Svartgarn vid **Svinninge**. Området är klassat som ett ekologiskt särskilt känsligt område.

Katarinastiftelsen *"En mötesplats för angelägna livsfrågor"* grundad 1959 av fil. dr. och teol. kand. **Margit Sahlin** i **Östergården**, Österskär. Stiftelsen inbjöd människor med skilda åsikter till samtal. I källarvåningen (f.d. "bakfickan") lät man bygga ett litet kapell. Margit Sahlin blev senare en av vårt lands första kvinnliga präster. Katarinastiftelsen flyttade senare in till Stockholm och Östergården såldes till en byggfirma. Av firmans planer att bygga tio villor på tomten blev dock intet.

Katrineberg, villa vid **Prästfjärden**.

Kihlström, C. F. Förefaller ha varit den förste läraren i socknen, antogs 1846 som 'ambulerande lärare'. Tjänstgjorde endast ett läsår på **Östra skolan**.

Kjellmans affär Charkuteriaffär, senare utvidgad till livsmedelsbutik och bageri grundad i Österskär på 1920-talet. Från 1925 ägdes affären av John och Albin Kjellman. År 1950 övertogs Kjellmans affär av Österåkers konsumtionsförening. 1963 stängde emellertid Konsum butiken. **Centrum-Konditoriet** i Åkersberga övertog lokalerna. Byggnaden är nu riven och på platsen är uppfört ett seniorboende.

Klappbryggan, bostadsområde med hyreshus i kvarteret Skonaren vid Åkers kanal omedelbart söder om järnvägsbron, uppförda i början av 2000-talet.

”**Klarina**” roslagsskuta, ägd av Gustaf Johansson till och med 1887.

Klintsundet, sund mellan Västra och Östra **Lagnö**. Bron går över Stora Sundholmen; Lilla Sundholmen, sydväst om bron, var länge en separat och helårsbebodd ö men har nu en spång över till Västra Lagnö.

Klockargården, gård belägen vid östra kyrkogårdsgrinden. Skänktes år 1959 av **Linnea Ferngren** till ÖHF. Eftersom huset låg på kyrkans mark kunde kyrkorådet utan vetorätt besluta att huset skulle rivas, vilket också skedde.

Klockarhagen, (Raä 433) gravfält i anslutning till **klockstapeln**, kommunens näst största gravfält med cirka 110 gravar från järnåldern. På detta gravfält, som användes under hela järnåldern med tyngdpunkt under den senare delen, ligger också en storhög med en diameter av cirka tjugo meter. I gravfältets nordvästra del finns en tydlig terrass, där det sannolikt stått ett hus. Intill gravfältet finns boplatslämningar och omfattande avfallslager från en järnåldersboplats. Denna boplats/gård blev senare Österåkers prästgård.

Klockstapeln uppfördes 1760 sedan man tvingats riva kyrkans torn. Byggmästare var Mathias Bergström. Runt klockstapeln ligger ett gravfält, daterat till 775–965 e.Kr. År 1967 försågs klockstapeln med ny spånbeklädnad och huven täcktes med kopparplåt.

Klyvarskuta, Längd 17–18 meter, bredd cirka sex meter, djupgående cirka två meter. Förde gaffelsegel och två försegel, totalt cirka 250 m² segelyta. I Österåker fanns klyvarskutan ”Blenda af Nolvik” på Ljusterö, byggd 1900 samt ”**Alma**” .

Knaborg Söder om inloppet till den nu torrlagda havsviken väster om **Skeppsdal** ligger den svårtillgängliga fornborgen Knaborg. Den byggdes högst upp på berget med branta stup runt om. I sydväst, där slutningen är flackare, har järnåldersfolket byggt upp en 95 meter lång stenvall. Inne i borgen finns flera mindre stenvallar. Knaborg kan ha fungerat som **Taborgs** yttersta bevakningspost.

Knorrings Bagerier.

Kolsvedens skola Dyviks skola.

Kommunalhuset Österåker har genom åren haft ett antal kommunalhus. **Det första (?) låg** vid kanalen i nuvarande Åkersberga-Tvättens hus. 1955 invigdes det nya kommunalhuset vid torget, ritat av Nils-Henrik **Winblad**. År 2008 invigdes **Alceahuset** (f.d. Åkersberga sjukhus) till nytt kommunhus.

Kommunfullmäktige är vår kommuns högsta beslutande organ, kommunens 'riksdag'. Fullmäktige har 51 ledamöter och 30 ersättare. Sammanträdena är offentliga. Val till kommunfullmäktige sker vart fjärde år, nästa gång 2018. Vid 2010 och 2014 års val blev mandatfördelningen följande:

	<u>2010</u>	<u>2014</u>	
Moderaterna	18	14 mandat	
Centerpartiet	2	2 mandat	
Folkpartiet	7	5 mandat	
Kristdemokraterna	2	2 mandat	
Socialdemokraterna	10	12 mandat	
Vänsterpartiet	1	2 mandat	
Miljöpartiet	4	4 mandat	
Roslagspartiet	5	5 mandat	
Österåkerspartiet	2	2 mandat	2
Sverigedemokraterna		2 mandat	
Skolpartiet		1 mandat	

Kommunstyrelsen är kommunens 'regering' och ansvarar för kommunens utveckling och ekonomiska ställning. Kommunstyrelsen består idag av 15 ledamöter. Kommunstyrelsens presidium består år 2011 av Michaela Fletcher **Sjöman**, Elisabeth **Gunnars** och Ann-Christin **Furustrand**. Från 2015 har Elisabeth **Gunnars** ersatts av Mathias **Lindow**.

Kommunvapen Österåkers kommunvapen fastställdes av kommunfullmäktige 1957 och visar en roslagsskuta. Förebilden är **"Alcea"**. ÖHF väckte förslaget, som efter bearbetning av arkitekten N.H. **Winblad** antogs av kommunfullmäktige. I heraldiska termer beskrivs kommunvapnet: *"I blått fält en roslagsskuta av silver med svart brädgång samt vedlast av guld."*

Kompassen I linje med alla övriga matitima namn på byggnader i Åkersberga har den nya affärs- och centrumbyggnaden döpts till Kompassen. Planen för omvandlingen av hela centrumet, som ägs och förvaltas av det finska bolaget Citycon, antogs i januari 2009. Nybygget invigdes i oktober 2010. Den estetiska delen av ombyggnaden har redan väckt starka reaktioner; fasadens färgsättning har fått många åkersbergabor att reagera kraftigt. I Åkersbergas ombyggda centrum samsas nu mer än 70 butiker i ljusa, moderna lokaler. Samtidigt har ett nytt parkeringshus tagits i bruk, varvid antalet parkeringsplatser avsevärt ökats. Åkersberga bibliotek har också fått nya, ljusa, rymliga lokaler. Det omfattar nu förutom ett stort biblioteksrum också utställningsytor, datasal, ett antal mindre studierum, sammanträdesrum och ett programrum med en liten scen. Det nya biblioteket ligger i denna nya byggnad mer centralt än det gamla gjorde, vilket sannolikt kommer att medföra att antalet besökande ökar från nulägets cirka 125 000 per år.

Komvux, skolform som erbjuder möjligheter för den som efter avslutad obligatorisk skolgång vill förbättra sina skolkunskaper och därmed skapa bättre förutsättningar för en yrkeskarriär. Skolan är belägen i moderna lokaler i **Stenhagen**, på en tomt där kommunens första fasta skola, **Västra skolan**, en gång var belägen.

Konjaksberg Fastighet nära Åkersbro vid **Prästfjärden**, uppförd av målare Sven Pierre.

Konsumtionsföreningen År 1869 startade den första konsumtionsföreningen i socknen, ”Österåkers hushållsbesparingsförening”. Initiativtagare var prosten **Samuel Pontén** med friherre **Oscar Åkerhielm** på **Smedby** som kassör och läraren **Eric Ferngren** som sekreterare. Man övertog och drev då **Stenhagens** handel fram till mitten av 1880-talet. Denna förening upphörde på grund av ekonomiska problem 1885. Trots flera försök att återuppliva en konsumtionsförening dröjde det fram till 1950 innan man lyckades; den Kjellmanska affären i Österskär inköptes och drevs konsumentägda fram till december 1952 då ytterligare en sådan affär öppnades i Åkersberga centrum. I november 1962 invigdes Domusvaruhuset, som efter en tid hade konkurrerat ut affären i Österskär. Efter en brand i februari 1966 byggdes ett nytt Domusvaruhus – en ny guldålder inleddes. Detta nya varuhus hade omkring 200 anställda och fanns kvar under olika namn fram till år 2000.

Korallens Friskola är en Reggio Emilia-inspirerad F-5 skola, belägen på Bergavägen 18 i Åkersberga. Man strävar efter att ha små klasser med välutbildad och entusiastisk personal. Skolans målsättning ”är att bedriva en skola med hög kvalitet där, barn, föräldrar och personal känner trygghet och där våra barn kan utvecklas till självständiga och ansvarstagande människor med en livslång lust att lära.” Skolan växer och kommer som mest att ha cirka 130 elever.

Korvkriget Ett uppbåd av bönder, ledda av två uppsalaprofessorer, skrämde år 1598 iväg en finländsk trupp som landstigit vid **Östanå**. Namnet ’korvkriget’ har uppkommit genom att finländarnas proviant – till största delen korv – kvarlämnades vid flykten.

Kottlö, del av Åkersberga belägen vid Smedbyåns utlopp i Åkers kanal.

Kraft, Britt-Marie Jansson, ordförande i ÖHF 1985-1986.

Kristenholmen, mellersta delen av **Näsudden**. Namnets ursprung oklart. Möjligen syftar det på en hamn för kristna sjöfarande till det hedniska Svealand. En annan tänkbar är förklaringen Christiernholmen efter den danske kungen Christian. **Daniel Tilas** skriver i "Öster-Åkers Sokns Minne" år 1751 följande: *"Det landet som ligger mitt emot Tuna, eller mitt emellan Tunafjärden och Näsviken, har tidigare varit en fullkomlig ö eller holme, men är nu bara en halvö och kallas Kristenholmen och är tidigare beskriven som märkvärdig för sina höga kuster. Här skall en drabbning ha skett mellan de svenske och Kristians folk som här blivit begravda och holmen fått namnet Christiernsholmen, vilket med tiden blivit sammandraget till Kristenholmen."*

Kronaborg, ett tänkbart alternativt namn på **Grönborg**.

Kuckubacken, Raä 132, är ett typiskt gravfält från yngre järnåldern i anslutning till **Smedby** gård. Fältet består av cirka nittio gravar och är därmed ett av de största i Österåker. Där finns bl.a. arton högar, sextiosex runda och sex rektangulära stensättningar. Den största högen är femton meter i diameter och tre meter hög. **Blå leden** korsar gravfältet.

Kullabyn, by med hyreshus och fristående villor belägen i Roslags-Kulla. Hyreshuset blev inflyttningsklara 1986 och gjorde det möjligt för de äldre i samhället att bo kvar i bygden.

Kullbaracken, gruvbostad, byggd 1896 som bostad för arbetare vid **Härsbacka** gruva, främst de invandrade dalkullorna. Byggnaden var 8x4,5 meter och rymde som mest tolv boende. Den låg norr om nuvarande Margretelundsvägen nära Ättaröans utflöde i "Kathavet". Under vintern 1923-24 flyttades kullbaracken ned till Idsättraviken där den inreddes till gruvkontor.

Kulle, Jarl 1927-1997. Född i Truedstorp, Skåne. Skådespelare, utbildad vid Dramatens elevskola 1949, därefter engagerad vid Dramaten. Gjorde flera stora roller före det publika genombrottet i "My fair lady" på Oscarsteatern. Flitigt engagerad filmskådespelare, bl.a. i filmer som "Sommar nattens leende" och "Fanny och Alexander". Anses som en av de främsta skådespelarna i sin generation. Bodde i dragontorpet **Tunanäs** och slutligen i Gregersboda, där han avled i oktober 1997. Begravd på **Roslags-Kulla** kyrkogård.

Kullenäs, namn på dragontorpet nr 7 Tuna rusthåll, under den tid torpet ägdes av skådespelaren Jarl **Kulle**. Torpets officiella namn är **Tunanäs**.

Kungliga Svenska Segelsällskapet KSSS Österskär var under första halvan av 1900-talet något av ett seglarcentrum i Stockholmsregionen. Kungliga Svenska Segelsällskapet uppförde 1919 ett originellt klubbhus vid Österskärs varv. KSSS fanns kvar på Österskär till 1943.

Kungsängen **Idrottsplatser.**

Kungsängsgrind Torp beläget vid Österskärsvägens start. Här bodde grindvakten som kontrollerade infarten till **Tuna**. Från 1690 till 1820 bodde här också dragoner med namnet **Tunberg**, ryttare nr 5 vid Roslags kompani av Livregementet till häst.

Kung Valdemars segelled, är en på 1200-talet nedtecknad beskrivning över den säkraste vägen att med båt färdas genom Östersjön till Estland. Beskrivningen består av en uppräknning av de latinska namnen på platser, lämpliga som hamn- eller lotsplatser, utmed ostkusten. På denna beskrivning nämns för Österåkers del platserna "wiraesund", "enlang", "husarn" och "saersör", vilka man tolkat som sundet vid **Wira**, **Östra Lagnö**, **Husarö** och **Särsö**. Den medeltida seglingsbeskrivningen upptar dels en inre led som gick mellan Österåkers fastland och Ljusteröarna, dels en yttre led som senare i historisk tid kallas **Husaröleden**.

Kurck, Brita (Birgitta) 1625-1671. Namnet stavas även Kurk. Ägare till **Margretelund** och **Smedby**. Dotter till presidenten i Åbo hovrätt, friherre Jöns Knutsson Kurk och hans hustru Märta Oxenstierna. Hon var en handlingskraftig kvinna med stort inflytande. Hon blev efter ett tvåårigt äktenskap med Gabriel Gabrielsson **Oxenstierna** af Croneborg änka år 1647. Hon fullföljde byggandet av Margretelunds slott, som stod klart 1658. Hon var också, tillsammans med friherre Gustaf Banér på Tuna, drivande när det gällde ombyggnaden 1647-1650 av **Österåkers kyrka** som då fick sitt nuvarande utseende. När kyrkans östra vägg revs för att ge plats för det nya koret, rasade en del av muren på nordsidan. Detta gav Brita Kurck anledning att bygga om hela kyrkan. Begravd i Oxenstiernska gravkammaren i Österåkers kyrka.

Kvallen **Quallen**

Kvarnar Enligt **Tilas** "Öster-Åkers Sokns Minne" fanns år 1751, förutom **vattenkvarnar** två kvarnar: "Stafsholmen Wäderqvarn" och "Dyviks qvarn".

Kvarnberget, utsiktsberg på Österskär, alldeles intill Österskärsskolan. På en av topparna finns två kvarnhjul bevarade efter den kvarn som en gång stod här och som tillhörde **Tuna gård**.

Kvarnbäcken **Idsättra.**

Kvarts, mineral som tillsattes som slaggbildande ämne vid järnframställning och användes vid framställning av kiselmetaller, som isoleringsmaterial och vid framställning av s.k. kvartsglas. Kvarts har brutits vid gruvorna i **Härsbacka**, **Lervik** och **Idsättra**.

Kvisslingby Båtsmanstorp för båtsmännen med soldatnamnet **Åker** i roten nr 100. Troligen är detta torp socknens äldsta båtsmanstorp. Torpet, en reveterad enkelstuga, var länge i ofördärvat skick, men Riksbyggens utbyggnad av bostadsområdet har totalt förvanskat den ursprungliga torpmiljön.

Kvisslingby gård ligger på sin ursprungliga plats vid den gamla **häradsvägen**, cirka två kilometer öster om **Österåkers kyrka**. Omnämns första gången 1530. På Kvisslingby bodde enligt en oberoende uppgift bröderna **Harling** på 1930-talet.

Kylegubben **Åkerström**, Carl August.

Kyrkfjärden, parti av Stora Värtan i den inre delen av Stockholms skärgård. Fjärden ligger delvis inom Österåkers kommun. Vid dess västra strand ligger **Rydboholms** slott.

Kyrkogårdsön, liten ö väster om **Siarö** med det kända Siaröfortet, museum och vandrarhem. Ön har fått sitt namn av en kolerakyrkogård på ön; fartyg med koleraoffer tilläts inte gå längre in mot Stockholm utan var tvungna att stanna vid ön och begrava sina offer där. Sedan början av 1900-talet dominerar ön helt av Siaröfortet, en kustartilleribefästning som numera är ett underjordiskt försvarsmuseum. Logementsbyggnaden ovan jord har blivit vandrarhem med servering. Bygget av fortet påbörjades 1916 och på sommaren 1926 bemannades det för första gången. Här förlades tio officerare, sex underofficerare, 250 meniga och en läkare. Vid tiden för andra världskriget användes fortet enbart i begränsad omfattning. Kyrkogårdsön hade helårsboende i form av en militär tillsynsman från 1928 till 1948. Idag har militären lämnat ön; 1951 togs kanonerna bort och något senare stängdes minstationen. Fortet är idag en sommartid välbesökt turistattraktion med ett vandrarhem i Svenska Turistföreningens regi.

Kyrkoherdar i Österåkers församling har sedan början av 1500-talet varit:

Helsingius, Ericus Olai	1507-1591
Acrelius, Israel Erici	1591-1627
Acrelius, Olaus Israelis	1627-1646
Bylonius, Laurentius Andreae	1648-1674
Acrelius, Johannes Olai	1676-1709
Acrelius, Johannes Johannis	1711-1718
Chytraeus, Andreas Olai	1720-1734
Ekorn, Johannes	1735-1742
Riseliuss, Christopher	1744-1750
Reuterstedt, Johan	1753-1774
Rydén, Anders	1776-1809
Ruus, Nils	1811-1826
Malmgren, Imanuel Martin Luther	1829-1857
Samuel Pontén	1859-1905
Oscar Bensow	1907-1936
Gunnar Sjöfors	1937-1950

Samuel Norrby	1950–1955
Carl-Erik Wenngren	1956–1981
Christina Odenberg	1982-1997
Karl-Göran Linzander	1997–2007
Jan Bonander	2007- 2013
Håkan Långström	2013
Jan Novosel	2014 -

Kyrkskolan **Västra skolan.**

Kyrkskolan, Ljusterö, ligger söder om gamla landsvägen i **Mellansjö** by, byggdes på 1860-talet, men har genom flera ombyggnader på 1900-talet förlorat sin ursprungliga karaktär.

L

Ladan, lokalt namn på bostadshus för järnvägens personal, uppfört söder om Åkersberga station på platsen för nuvarande Järnvägsparken. På 1920-talet började bostäderna i ”Ladan” att hyras ut även till andra än järnvägsanställda. Huset brändes upp av brandkåren 1967. **Järnvägsbostäderna**

Laga skifte 1827 års bestämmelse om s.k. laga skifte innebar att böndernas jord skulle samlas på så få områden som möjligt. Skiftet fick som konsekvens att de gamla byarna ”sprängdes”; den gamla bygemenskapen försvann.

Lagerstedt, Allan **Apotek.**

Laggarsvik, fiskeläge på **Ljusterö**.

Lagnöbergsbatteriet, kustartilleribatteri, uppfört under åren 1921-1924 söder på Västra Lagnö vid **Klintsundets** norra utlopp. Batteriets uppgift var att med eld från fyra 24 cm **haubitser** täcka dels Furusundsleden norr om **Siaröfortet**, dels flottans ankarplatser söder om Blidösund. Batteriet blev snabbt omodernt och togs ur krigsorganisationen på 1940-talet.

Landhöjningen, på 1700-talet kallad ”*wattuminskning*”. När den enorma inlandsisen dragit sig tillbaka från Sverige för cirka 10 000 år sedan låg stora delar av landet under havsytan. Det berodde på att jordskorpan tryckts ner minst 800 meter i förhållande till nuläget av tyngden av det cirka 3000 meter tjocka istäcket. Från det att isen började dra sig tillbaka och fram till idag har sedan jordskorpan strävat efter att återta sitt ursprungliga läge och därmed sakta höjt sig igen. I större delen av landet pågår fortfarande denna landhöjning. I början gick det snabbt med som mest 14 meter per århundrade. Idag är landhöjningen i vår del av riket omkring en halv meter på 100 år. Landhöjningens mest påtagliga konsekvens är att det som en gång låg på havets botten eller vid en strand idag ligger flera kilometer från vattnet i en inlandsmiljö.

Lang, namn på sockensmeder i Österåker. Kända smeder är Erik Ersson Lang (1734–1810), som 1776 inflyttade till ”*Smedens, Prästgården*” samt dennes son Carl Ersson Lang (1770–1809).

Langens Lokalt namn på området i korsningen Sockenvägen-Össebyvägen. Namnet förmodas ha uppkommit genom att på denna plats bodde smeden **Lang**.

Lans, soldatnamn för båtsmännen vid Runö rote nr 99. Torpet, som kallades Pilstugan, är nu rivet, men låg invid Vaxholmsvägen vid infarten till Österåkers golfbana.

Lantmarskalk, adelns talman under ståndsriksdagarna.

Lappdal Strandboplats från äldre stenålder, belägen två kilometer nordost om Österåkers kyrka, idag cirka 35 meter över havet. Boplatsen, som var bebodd omkring 3000 f. Kr, upptäcktes 1946 och utgrävdes då översiktligt. Ytterligare utgrävningar har skett 1956, 1958 och 1970. Fynd: cirka tusen krukskärvor, avslag av kvarts och flinta.

Largen, 1,4 km² stor insjö på gränsen mellan Norrtälje och Österåker ovanför **Vira**. Sjön är en av stockholmstraktens renaste sjöar. Tack vare siktdjupet i sjön är den populär bland dykare.

Larsson, Paul 1931-2008. Verksam inom tidningsdistribution. Född i Trollhättan, Västergötland. Sedan 1972 bosatt i Åkersberga. Medlem av ÖHF:s styrelse och under ett antal år uppskattad ledare för föreningens byggarbetslag.

Ledung De medeltida kungarna i Sverige hade exklusiv rätt att utlysa både folkliga uppbåd och ledung. Uppbåden drog i huvudsak i fält för att försvara sina närmaste gränser eller det egna området. De kan därför liknas vid ett slags hemvärn. Ledungstjänsten var starkare reglerad och

inskriven i lag. Den innebar tjänstgöring under viss tid varje år, främst till sjöss. Varje kustnära härad hade skyldighet att hålla sina ledungsförband med stridsskepp. Varje sådant skepp rymde som regel omkring 25 man och leddes av en styrman. De härader som inte togs i anspråk för ledungstjänst fick i stället betala ledungsskatt till kungen. Sista gången ledungen nämns är år 1429, då unionskungen Erik av Pommern drog till sjöss med den norska ledungsflottan mot tyska pirater utanför Bergen.

Lenard, Tony 1932-2004. Född i Stockholm. Överstelöjtnant vid Flygvapnet. Flyttade i mitten av 1960-talet till Österåker. Ordförande i ÖHF 1993-1999.

Lerviks gruva Gruvan är belägen på udden söder om Lerviks gård vid stranden av **Trälhavet**. Berget blottades 1895 och året därpå inleddes brytningen. Dagöppningen var cirka 45 meter lång och 5-10 meter bred. Gruvan bröts först av Skandinaviska Gruv- och Mineralgödnings AB 1896-1906, sedan under åren 1907-1908 av C.G. Gustafsson i Vaxholm, 1909 av J.H. Olsson i Köping samt 1910 av E.J. Wijk i Örby. I Lerviksgruvan bröts under åren fram till 1910 7914 ton **fältspat** och 1918 ton **kvarts** till ett sammanlagt saluvärde av 12 107 kronor. Idag är gruvan återfylld och området rymmer en parkeringsplats vid Lerviks brygga.

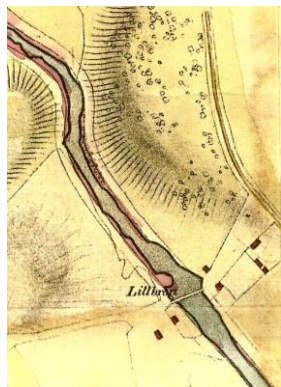
Lewenhagen, Bror 1868-(?). **Apotek.**

Lewold, Mathilda Helena ”Thea” 1899-1981. Lärare i klasserna 3 och 4 på **Runö** skola från 1921 till 1949 och därefter fram till sin pension på **Bergaskolan**.

Lidner, Bengt 1759-1793. Författare, poet, född i Göteborg men under ett antal år bosatt på **Hjälm-sättra**. Tjänstgjorde under en kortare tid som informator på **Margretelunds** slott.

Liljenberg, Johan Distriktsläkare i Österåker 1951 –.

Lillbron Gångbro över Åkers kanal i Hackstavägens förlängning. På 1600-talet lär det ha funnits ett övergångsställe strax nedströms nuvarande slussen. På 1793 års karta finns en bro utsatt men hur denna var konstruerad och hur länge den fanns kvar har inte gått att få uppgifter om. Däremot skall det ha funnits en krog på platsen och sannolikt bör också marknaden ha hållits här.

Lillsättra Båtsmanstorp nr 109, bebott av båtsmän med namnet **Bought**. Torpet var på 1930-talet något av en ungdomsgård för **Åsättra**.

Lillträsket, en kvarvarande rest av **Långhundraleden**s tidigaste infart, beläget mellan **Gottsunda** och **Täljöviken**.

Linanäs, Ljusterös Furusund. Vid sekelskiftet hade stockholmarna 'upptäckt' denna badort på södra Ljusterölandet. Pensionat **Rastaborg** öppnades på 1920-talet med dansbana och tennisbanor. Idag är Linanäs huvudort på södra **Ljusterö**.

Lindow, Mathias Från 1 januari 2015 kommunalråd och ordförande i kultur- och fritidsnämnden efter Elisabeth **Gunnars**.

Lindberg, C.W. Handlande i Brottby. Övertog år 1885 **Stenhagens** handel.

Lindblom, Gustaf, 1845-1901. Handelsman. Övertog **Stenhagens** handel och drev den på 1890-talet.

Lindblom, Ragnar, 1885-1959. Handelsman, son till Gustaf Lindblom. Övertog **Stenhagens** handel efter fadern och drev den till 1953.

Lindh, Harald 1891-1971. Folkskollärare och kantor, född i Stockholm. Studerade vid seminariet i Uppsala till 1925. Avlade organistexamen i Visby 1926 och kom samma år till Ljusterö. Ordförande i kommunfullmäktige på Ljusterö. Lärare i **Kyrkskolan**, Mellansjö fram till 1964. Bildade Ljusterö hembygdsförening.

Lindmark Båtsmansnamn för båtsmännen på Överby rote nr 110. Torpet är beläget vid Björkviken på Resarö.

Lindstedt, J. A. **Apotek**.

Lindström, Alexander. "Alex" blev den sista gruvfogden vid Härsbacka från 1927.

Linzander, Karl-Göran 1942-. Född i St Åby, Östergötland. Studier i Lund, prästvigd 1969 i Strängnäs domkyrka. Tjänstgöring 1969-1971 i Eskilstuna, 1971-1975 i Gustav Vasa församling, Stockholm och 1981-1987 i Lovö församling. Kyrkoherde i Österåker-Östra Ryds församling 1997-2007. År 2007 utnämnd till prost.

Livsmedelsbutiker **Handelsbodan**.

Ljungbacken Fastighet med adress Stenhagsvägen 1. Byggdes som ålderdomshem år 1931 efter ritningar av arkitekt L.N. Gramen, Djursholm. Från 1969 inackorderingshem för alkoholskade män och kvinnor. Ombyggdes för detta ändamål av Stockholms stads nykterhetsnämnd åren 1967-1968. Namnet Ljungbacken användes aldrig under den tid fastigheten var i Österåkers ägo utan tillkom vid försäljningen till Stockholms stad.

Ljungsboda, gård under **Margretelund**, belägen söder om Margretelundsvägen, en kilometer öster om Margretelunds slott. **Ljungsboda skola**.

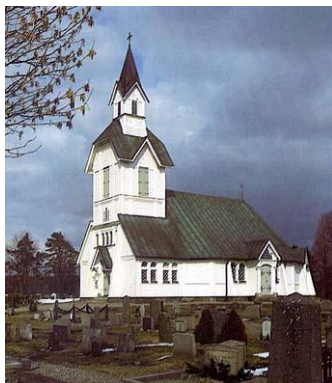

Ljungsboda skola startade verksamheten i en stuga på 1870-talet. Var senare inrymd i man-gårdsbyggnaden vid Ljungsboda gård. Gårdens övriga byggnader försvann under 1800-talets senare del. Att denna byggnad blev kvar beror på att baron **Åkerhielm** på Margretelund insåg att det förelåg behov av en skola för alla barn som växte upp på såväl Margretelund som underlydande torp och hemman. År 1867 fanns en småskola på platsen. 1871 upptogs skolan bland socknens övriga skolor men excellensen Åkerhielm stod fortfarande för driftskostnaderna. År 1885 rustades det gamla huset upp och inreddes till skola med lägenhet för lärarinnan. År 1891 började man bygga ett nytt skolhus som stod klart året därpå.

Ljusterö/ Östra Lagnö, den största ön i Stockholms skärgård. Position 59°28'N - 18°33'E. Areal: 65 km²/4 km², befolkning: 1521/28 (sommartid 30 000). Ljusterö består av två större sammanhängande öar, Södra och Norra Ljusterö. Norra Ljusterös östspets utgörs av **Västra Lagnö**, som en gång var en egen ö, och från denna finns broförbindelse över **Klintsundet** till Östra Lagnö.

Ljusterö har en lång historia, bland annat dokumenterad i gravar i bronsåldersgravarna vid **Mörtsunda**. Från vikingatiden finns påtagliga minnen, bland annat i form av de imponerande armringar i guld som på 1920-talet påträffades i Sillinge. Den skriftliga dokumentationen går bakåt ända till år 1301. Bevarade byar med genuin bebyggelse återfinns i anslutning till hembygdsmuseet i Mellansjö, i **Gärdsvik** och i **Hummelmora**. Den äkta skärgårdskänslan fick sin första 'knäck' då en första primitiv bilfärja startade sin trafik 1949, men den stora förändringen inleddes 1955, då en statlig bilfärja ledde till omfattande vägbyggen på ön. Men dessa förändringar har också bidragit till att

Ljusterö idag är ett i högsta grad levande samhälle med stadig befolkningstillväxt. I Mellansjö finns idag bibliotek och skola, och vid Ljusterö torg - invigt 1992 - affärer, krog, post, gym, konstmuseum och ett skärgårdskontor med turistinformation. På Ljusterö genomförs varje sommar en operafestival, ursprungligen för att hedra **Jussi Björlings** minne.

Ljusterö kyrka Redan på 1500-talet låg på platsen vid Kyrksjöns södra strand ett knuttimrat kapell med fristående klockstapel. Åren 1751-1755 byggdes kyrkan i panelat knuttimmer och fick sitt nuvarande utseende efter en genomgripande ombyggnad på 1890-talet efter ritningar av arkitekten Hjalmar Kunlien. Resultatet blev en säregen stilblandning. Utifrån påminner kyrkan om en skärgårdsvilla med snickarglädje medan den inuti ser ut som en medeltidskyrka. Sevärd malmkrona från 1729.

Ljusterö skola/or Husarö samt Västra och Östra Lagnö bildade 1882 en skolrote. År 1906 tillbyggdes ett förhyrt skolhus på Lagnö.

Mellansjö?? Mjölmarström???

Loggert, Henning 1898–1995. Revisor, hembygdsforskare, hedersmedlem i ÖHF.

Losjön insjö i Roslagskulla.

Luffarbacken 1929 köpte **IFK Österåker** området Luffarbacken för 2 000 kronor. Där byggdes tombolakiosk, skjutbana och servering. Dansbanan var välbesökt och där arrangerades både boxningsuppvisningar och dans.

Lundborg, Ossian Distriktsläkare i Österåker 1904-1907.

Lundkvists bilverkstad **Lundkvist, Otto.**

Lundqvist, Otto Helmer 1888-1983. Gårdssmed på Åkersberg, startade 1925 en kombinerad smides- och bilverkstad på den gamla tegelbrukstomten vid nuvarande Centralvägen. Den utökades 1936-1939 och kunde då även ta emot lastbilar och bussar. 1922-23 installerade verkstaden motorerna i skutorna "Alcea", "Sara" och "Davida". Lundqvist var också chef för Österåkers elektriska distributionsförening.

Lyktan Gästgiveri och krog, ursprungligen en del av **Norrö Tingshus**. När tinget upphörde 1834 revs halva tingshuset och återuppfördes vid **Lilla Säby**, där det tjänade som krog. En av gästgivarna var Johan Jacob Lindholm. I början av 1900-talet upphörde krogverksamheten och huset blev bostad åt skådespelaren Oscar Vilhelm Rydin och hans familj. Genom åren har ägarna växlat flitigt; en av dem var TV-mannen Mats Linday. Idag är huset pietetsfullt moderniserat.

"Lådan" Föreningshuset "Lådan" uppfördes 1912. Här hade arbetar- och nykterhetsrörelsen möten och det bjöds också på stumfilmsvisningar fram till 1924 då huset blivit alltför litet och ett nytt föreningshus byggdes. I detta inrymdes vaktmästarbostad, folkbibliotek, sjukkasse samt en möteslokal, utrustad med biomaskineri och teaterscen. 1959 såldes huset till bensinbolaget Caltex som rev huset och på tomten uppförde en bensinstation.

Långhundraleden sentida namn på den vattenled, som ledde från **Trälhavet** in mot Svearikets centrala delar, området runt Uppsala. Namnet lanserades av professor Björn Ambrosiani 1962. Långhundraledens stora betydelse är historiskt belagd på olika sätt; på våra äldsta kartor finns leden utritad, tillsammans med namnen **Akir** eller **Aker**, ursprungsnamnen på vår kommun.

Långsjön, mindre insjö väster om **Stava sportstugeområde**. Sjön användes som badsjö för invånarna i stugområdet. Trots olika åtgärder, bland andra flygbesprutning, hotas sjön av igenväxning.

Långören, ö i **Gälnan** mellan **Nässlingen** och Norra Ljusterö, även kallad Öhrn. Torp under **Edö** men friköptes på 1800-talet. Sedan 1943 är Långören en fritidsö.

Läkarbostaden Fastighet med adress Vårdshusvägen 13. Kallas allmänt för Doktorsbostaden.

"Hur gammalt huset är vet vi inte. Men vi vet att detta hus var station för den optiska telegrafan. Här var troligen också station någon tid när den elektriska telegrafan kom, liksom telefonen som när den kom var representerad av två bolag, Allmänna telefonbolaget och Rikstelefon. Någon av dessa skulle i det inledande skedet haft sin station i detta hus. I samband med att provin-

sialläkardistriktet blev förlagt till Åkersberg år 1889 delades huset till dels läkarbostad, dels apotek”.

Länsmansgården Kulturell oas i **Skånsta**. Gården har anor från 1700-talet och var bostad åt kronolänsmannen ända fram till 1920-talet. Den förste som bebodde fastigheten var kronobefallningsmannen Johan Hedeby, den siste kronolänsmannan **Ernst Colliander**. Byggnaden var också bostad åt konstnären **Erik Hallström** och hans stora familj. Manbyggnaden är en kulturhistoriskt mycket välbevarad timrad parstuga i två våningar, klädd med vit träpanel. Österåkers konstförening erhöll byggnaden av Österåkers kommun 1991, och visar konstutställningar både i det gamla huset och i galleriet. Detta invigdes 1992. Visningsträdgården sköts av Åkersberga Trädgårdssällskap.

Länsväg 276 sträcker sig mellan trafikplats **Rosenkälla** vid E 18 och Norrtälje. Den passerar genom Åkersberga och är 51 km lång.

Löfgren, Olle 1928-2008. Född i Katrineholm, Södermanland. Journalist inom såväl dagspress som etermedia. Från 1984 medlem av ÖHF:s styrelse. Under åren 1996-2008 ensam ansvarig för tidskriften **Milstolpen**, som under hans ledning utvecklades till en mycket fin och uppskattad medlemstidning. Deltog flitigt i föreningens byggarbetslag. Skapade tillsammans med Leif Svensson hembygdsföreningens hemsida på internet – milstolpen.org. Hedersmedlem i ÖHF.

Långström, Hakon, 19??- T f kyrkoherde i Österåker-Östra Ryds församling - 2014-01-01

Lööf, Evert 1904-2001. Född i Hacksta by, Österåker. Inledde sin yrkesbana som dräng vid sju års ålder. Efter avslutad skolgång blev han vid fjorton års ålder lantarbetare. Under de svåra åren på 1920-talet arbetade Lööf som sjöman, asfaltläggare, stenhuggare, rörmokare, telefonkabelrallare och vägarbetare. Fackligt aktiv som syndikalist. Fick vid slutet av 1930-talet anställning vid Väg-

förvaltningen, studerade på fritid vid Hermods och NKI och blev slutligen vägingenjör. Mycket aktiv inom hembygdsföreningen; verksam som utgivare av hembygdsskrifter, ordförande 1967-1971 och 1974, hedersordförande och hedersmedlem.

M

Mahognyvillan, statarbyggnad vid **Östana** slott, uppförd i början av 1800-talet. Byggnaden består av tolv rum, avsedda för tolv statarfamiljer.

Malmgren, Imanuel Martin Luther Kyrkoherde i Österåkers församling 1829-1857.

Malm, ursprungligen en mindre gård, belägen rakt söder om nuvarande bostadsområdet Malm-skogen. Gården tillhörde Tuna och var ett biskopstorp.

Malms kvarn Även kallad **Tunbo** eller Tuna kvarn, nämns i skrift år 1344. Den vattendrivna kvarnen vid bäcken från **Valsjön** revs och ersattes med en ny, möjligen ångdriven. Denna nya kvarn var i bruk 1918. Sågen låg tidigare vid **Rödbosund** men flyttades till kvarnen.

"I Gustav Vasas fogderäkenskaper redovisas som hörande till Tuna "rättardöme" och liggande på Järrö ett förutvarande biskopstorp och en kvarn, ömsevis kallad Tunbo kvarn och Tuna kvarn...Säkerligen var detta den bäckkvarn som senare benämndes Malms Qvarn och som fanns kvar långt in på 1900-talet... Vi ser (på 1680 års karta) ån mellan Valsjön och Qvalln, men saknar kvarntecknet för vad som senare blev kallat Malms Qvarn. Den tidigare nämnda Tuna kvarn redovisas inte på denna karta, varken som bäckkvarn eller som väderkvarn....Till Malms kvarn städslades under år 1889 mjölnare Johansson. Han erhöll 10 kronor i städja och var kvar i tjänst ett kvartssekel in på 1900-talet... År 1891 byggdes en ny kvarndamm av cement och hela fallet nedsprängdes en fot i berg samt lera borttogs 30 famnar långt... Malms Qvarns konto upptar 32 dagsverken à 2 kronor, för arbete utfört i "kanalen" mellan Sävkarret och Kolgärdet...Mjölnare Johansson hade en kontant lön för år 1893 på 453 kronor..."

Malmström, Anna-Greta Väckelsepredikant från **Påta**, bedrev under första delen av 1800-talet frälsningsverksamhet i Åkersberga.

Margretelundsbaden, populärt sommarstugeområde på östra sidan av **Rödbosund**, exploaterades från 1928.

Margretelundsboden Affär, uppförd 1929 av David Eriksson, som från 1916 drivit affär i **Idsätt-ravik**.

Margretelunds Gruv AB bildades 1916. Aktieägare och styrelse var baron Falkenberg från Värmlands-Säby, baron Gustaf Samuel **Åkerhielm**, Margretelund och greve Oxenstierna, Stockholm. Till disponent utsågs bergsingenjör Harry Johan Hjalmar Nathorst.

Margretelunds gård **Margretelunds slott**.

Margretelundskolan F-6-skola, uppförd 1974.

Margretelunds slott, beläget fyra kilometer sydost om Åkersberga centrum. Gården bebyggdes som ett säteri till byn **Järrö**. Slottsbygget inleddes 1622 och pågick till 1658, då godset ägdes av Brita **Kurck**, änka efter **lantmarskalken** och rikskammarrådet Gabriel Gabrielsson **Oxenstierna**. År 1718 kom Margretelund i Samuel **Åkerhielms** ägo och har sedan dess gått i arv inom den Åkerhielmska ätten. År 1897 förändrades slottets utseende radikalt; då byggdes nämligen de två tornen i barockstil, ritade av arkitekt Rudolf Arborelius. Till Margretelund hör bl.a. välbevarade arbetarbostäder från 1800-talets senare hälft, de s.k. **Västra Flyglarna**. Margretelund bestod i slutet av 1800-talet av herrgården, ett trettiotal arrendehemman, minst lika många dagsverkstorp, back- och undantagsstugor. På herrgårdens ägor fanns olika verksamheter, som **Malms** kvarn, tegelbruk och smedja. Kompletterande näringsverksamhet var fiske och trädgårdsmästeri samt ett flertal sågverk.

*”På andra sidan Sätterfjärden, vid Margretelunds slott, började exploateringen av ett sommarstugeområde 1928. Det kallades **Margretelundsbaden** och blev snart populärt. Särskild bussförbindelse sattes in till Åkersberga station”.*

Daniel **Tilas** skriver i ”*Öster-Åkers Sokns Minne*” år 1751 om Margretelund: *”Margretelund är icke något gammalt adligt gods utan ... var ännu år 1623 ett simpelt frälsehemman... Läget är ganska vackert och ligger på en stor halvö. På södra sidan är Trälhavet, med utsikt över hela sjön ända till fästningen Fredriksborg, på den västra och norra sidan är en liten vik, kallad Sätterfjärden, och på den nordöstra och norra sidan en ännu mindre vik, som kallas Qvallen, vilken dessutom är omgiven av vackra ängar och behagliga skogsholmar av ekar, lindar och varjehanda lövskog”.*

År 2011 ägs Margretelunds slott av Elise och Gregor **Aminoffs** fyra döttrar Michaëla Kuylenstierna, Héléne Aminoff, Catharina Ahrén och Louise Änggård.

Mariakyrkan, katolsk kyrka i Åkersberga, belägen vid Luffarbacken. Invigd 2013.

Marsättra gård Belägen vid Idsättravikens norra strand. Gården tillhörde **Margretelund**, men friköptes 1922. Arrendator 1911 var Fritz Jansson. Marsättra var den sista bevarade gården som med sina ekonomibyggnader kunde visa hur en fiskarbondes gård fungerade.

Marum, herrgård på **Ljusterö** uppförd på 1740-talet. Byggnadsteglet hämtades till stor del från ägaren Hans Lenmans eget tegelbruk på **Ålön**. Det tvåvånga putsade stenhuset täcks av ett brant säteritak som ger byggnaden en karolinsk prägel. Herrgården, som har en sparsam arkitektonisk utsmyckning, är ett välbevarat exempel på en högborgerlig bostad från 1700-talet och är tack vare detta förklarad som byggnadsminnesmärke. Trots storleken blev Marum aldrig säteri, eftersom gården ägdes av en ofrälse person.

Matérn, Hans von 1926-2015. Född i Kalmar, Småland. Inredningsarkitekt. Skolgång från folkskola till gymnasium i Djursholm. Studerade vid Konstfackskolan med inriktning på möbler och inredning. Efter avslutade studier följde en lång rad kurser, bl a för Bruno Mathsson. Flera anställningar såväl i Sverige som i Australien och Kenya. Under åren 2003-2015 styrelseledamot i ÖHF. Ansvarig för **Milstolpen**. I april 2012 utnämnd till hedersmedlem av ÖHF.

Melander, Emil 1846-1913. Ägare till **Gillmyra** gård.

Melin, Johan August 1866-(?). Fabrikör, född i Kungslena, Västergötland. Utbildad sadelmakare. Flyttade till Stockholm och tillverkade där resväskor åt olika stockholmsaffärer och privata beställare. 1918 flyttade Melin sin väskfabrik ut till Österskär. I början av Strandvägen, intill stationen, byggde ett fabriks- och bostadshus. I väskfabriken arbetade man i läder, skinn, plywood och papp. Läkarväskorna var länge en stor artikel. Fabriken tillverkade även portföljer och resväskor av papp. Den största artikeln var Unicaboxarna men också lyxväskor till NK, PUB och MEA. Under andra hälften av trettioalet var företaget kommunens största arbetsgivare med omkring åttio anställda. På trettioalet startade några av Melins söner en egen väskfabrik i det nedlagda ångbryggeriet. Ett par år senare avled Johan August och hela verksamheten flyttades in till Åkersberga 1932. Tillverkningen upphörde på 1950-talet på grund av konkurrens från lågprisföretag från utlandet.

Mellansjö Nuvarande ”centrum” med affärscentrum och service lokaler på Ljusterö. Byn består idag av tre gårdar. Av dessa har Oppgården kvar en ålderdomlig prägel med parstuga och knuttimrade uthus. På de övriga två gårdarna är manbyggnaderna från början av 1900-talet och av villatyp.

Mellansjö skola

Milstolpar, under 1700-talet bestämdes att milstolpar skulle sättas upp utmed vägarna vid varje halv och fjärdedels mil. I Österåker finns tretton milstolpar kvar idag; en finns i korsningen Sockenvägen – Vattenverksvägen, en annan vid **Kvisslingby** gård.

Milstolpen, medlemstidskrift för ÖHF. Har sedan det första numret kom från trycket våren 1982 som regel utkommit med två nummer per år. I början av 2000-talet inleddes utgivningen av s.k. ”Halvmilstolpar”, enklare nyhets- och informationsblad. Mellan 1997 och 2008 vilade huvudansvaret för tidningen på Olle **Löfgren**. Från 2008 ansvarar Hans von **Matérn** för utgivningen. Vid höstmötet 2014 beslöts att Milstolpen skulle ersättas av en årligen utkommande större årsbok.

Mjölkönen, ö belägen i farleden mellan **Ljusterö** och fastlandet, 59°28'N - 18°27'E. Areal: 0,74 km², befolkning: 4. Ön tillhörde länge **Margretelunds** slott men såldes 1928; redan 1932 fanns på ön ett hundratal fritidshus.

Mjölmarströms skola, skola på Ljusterö. Småskolan byggdes om på 1930-talet. B-skola i början av 1900-talet.

Moberg Soldatnamn på de båtsmän som tillhörde Hacksta rote och bebodde torp nr 103. Torpet byggdes sannolikt 1725, då båtsmannen hette Staffan Staffansson Moberg.

Mobergstorpet, båtsmanstorp Nr 103, ursprungligen beläget vid Malvavägen i Hacksta. År 1998 flyttades torpet till **Ekbacken** där det renoverades. Torpet ägs av ÖHF och används för konstnärlig verksamhet. Den siste båtsman som bodde på torpet var Carl Gustaf Andersson – fram till 1896.

Modéen, Thor 1898-1950. Svensk filmskådespelare, född i Kungsör men sommartid under många år bosatt på Undals gård. Modéen var oerhört populär och gjorde stor lycka i många av 1940-talets ”pilsnerfilmer”.

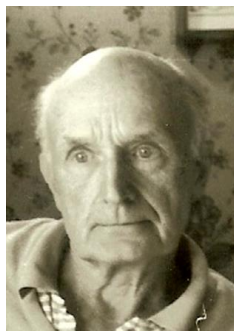
Molin, Björn 1942-. Egen företagare i screentryckbranschen 1967-1998 i Solna och Åkersberga. Politiker (m, senare Roslagspartiet). Kommunstyrelsens ordförande 1999-2002.

Montaget Bostadsområde beläget mellan Norrgårdsvägen och **väg 276** i Åkersberga. Montaget var Österåkers första bostadsrättsförening, grundad 1955. Området planlades av Nils-Henrik **Winblad**. Bostäderna byggdes av Industri- och Husbyggen 1958-59.

Monzonit, vulkanisk bergart, en blandning av grönsten och gnejsgranit. Den bildades för cirka 2 000 miljoner år sedan. En särskild art har fått namnet Åkersbergamonzonit och förekommer i klipporna vid Lerviksbadet.

Mora gård, belägen öster om sjön **Ruggen**, lär ha varit arrendegård under Margretelund. Möjligen friköptes den redan på 1700-talet och har därefter varit bostad åt ett flertal officerare.

Mossberg, Carl 1917-1996. Officer i Flygvapnet; i Flygstaben höll han ordning på alla Flygvapnets reservofficerare, bättre än de tidiga datasystemen. I mer än trettio år fram till sin död mycket aktiv medlem i hembygdsföreningen, bl.a. under femton år som sekreterare och tretton år som vice ordförande. Bedrev en omfattande och kvalificerad forskning runt båtsmanshållet i socknen. Mossberg var också den drivande kraften i uppbyggnaden av båtsmansmuseet i **Ekbacken**. Hedersmedlem i ÖHF 1994.

Mossön, ö nordost om **Fåglarö**, stavades i äldre tiden *Måsön*. Den tillhörde länge Fåglarö gård och användes enbart om somrarna.

Mälby, gård i Roslags-Kulla som upphöjdes till säteri under 1620-talet. Gården uppfördes troligen 1629 av amiralen Claes Larsson **Fleming**. Inköptes 1783 av kommerseråder Simon Bernhard **Hebbe** och införlivades med **Östanå**. Några rösen på höjderna strax norr om Mälby antyder att markerna kring Loån var attraktiva för bosättning redan under bronsåldern. För övrigt utgörs fornlämningarna i området huvudsakligen av gravfält från järnåldern. Ett av gravfälten (Raä 30) omfattar ett anmärkningsvärt stort antal anläggningar, cirka 125 stycken, av vilka huvuddelen är runda stensättningar.

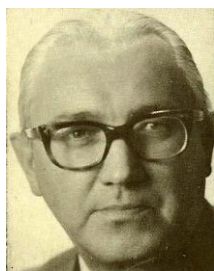
Mönsterplatsen, dald som bryter in i åsen med den vackra bokskogen 200 meter norr om **Smedby** gård. Namnet Mönsterplatsen antyder att här har skett militärmönstringar. Adelsmännens rusttjänst kontrollerades under medeltiden i regel av riksråden. Flera av ägarna till Smedby gård var under medeltiden riksråd. Man kan därför förmoda att adeln i denna del av Uppland fått infinna sig till mönstring här vid Smedby. Att anta att socknens indelta dragoner samlats här för mönstring är dock mera långsökt, eftersom de tio indelta dragoner som fanns i Österåker inspekterades och övades på Vämblinge hed vid Estuna i norra Roslagen.

Mörtsunda, gammal boplats med järnåldersgravfält på **Ljusterö**. Nuvarande bebyggelse på platsen är från 1800-talet. I Mörtsunda låg ett av de första färjelägena för trafik till fastlandet och en av de första ångbåtsbryggorna på ön.

N

Nantes Villaområde på Svinningehalvön vid **Resarö ström**, mellan 1933 och 1965 med färjeförbindelse till Resarö. Namnet på platsen - uttalas som det stavas – lär ha uppkommit genom att en fiskare döpt platsen efter sin hustru som kom från staden Nantes i Frankrike.

Nathorst, Harry Johan Hjalmar 1882-1938, bergsingenjör, disponent för Margretelunds Gruv AB 1916-1927

Neckman, Lennart 1918–1992. Officer, direktör, politiker (m), kommunstyrelsens ordförande och kommunalråd 1962-1976. Född i Överkalix, Norrbotten. Gymnasiestudier i Luleå, Sjökrigsskolan. Arbetade som inspektor på **Smedby** gård. Tjänstgjorde vid kustartilleriet i Vaxholm. Övertog sin svärfars, Gustaf **Kahnlund**, brädgård i Åkersberga.

Neptunusskolan. Provisorisk skola på Västra Banvägen, tillhörande Söra rektorsområde. Från mitten av 1950-talet till mitten av 1960-talet tillhörande Hacksta rektorsområde, därefter Söra rektorsområde. Fyra klassrum, lågstadiet.

Nilsson, Klara (Clara) 1867-1931."Tant Klara var mejerinna (mejerska) vid Smedby gård. Mejerinnan hade viktiga uppgifter på en större gård; hon skulle ta hand om mjölken, separera grädden från mjölken och kärna smör. Klara Nilsson bodde under större delen av sitt liv i det hus vi idag känner som "Tant Klaras stuga". Den låg vid **Langen** och flyttades 1992 till hembygds-museets tomt vid Stenhagsvägen. Tant Klara tillhörde baptistförsamlingen i Össeby-Garn. Sön-dagsskollärarinna i Österåkers frikyrkoförsamling.

Norberg Soldatnamn för båtsmännen för torp nr 9, **Skeppsdals** rote. Torpet är beläget invid lands-vägen till Skeppsdal.

Norberg, Bernt **Apotek**.

Nordiskt musikkonservatorium NMK. Internatskola för unga avancerade musiker i f.d. Pensionat **Östergården** (senare **Katarinastiftelsen**), Katarinavägen 17, Österskär. Verksamheten grundades 1977 och leddes av pianisten, tonsättaren och dirigenten Inger **Wikström**. Många konserter hölls i huset och många berömda gästartister medverkade. Denna verksamhet är nu nedlagd. Huset tillhör idag Bostadsrättsföreningen Villa Östergården och tre familjer bor för närvarande i fastigheten.

Normandie Fastighet vid **Prästfjärden** i Åkersberg, senare omdöpt till Lövgården. Huset uppfördes 1893 av smeden Jöns Naumburg.

Norrby, Inga 1911–1990. Politiker (fp), ledamot av Österåkers kommunfullmäktige, skolstyrelsens ordförande, kulturnämnden och centrala byggnadskommittén.

Norrby, Samuel Johannes 1906–1955. Student 1927, prästvigd 1935 efter studier i Uppsala. Lärare vid Solbacka läroverk, komminister i Nacka. Kyrkoherde i Österåkers församling 1950-1955, ordförande i ÖHF 1951-1952. Aktiv idrottsman, svensk mästare och rekordhållare i kulstötning. Riksdagsman (fp).

Norrby, Sören 1937-. Son till Samuel och Inga Norrby, ämbetsman och politiker (fp), riksdagsman 1967-1968, 1971-1973 och 1990-1991, under 25 år ordförande i kommunfullmäktige i Österåker, ledamot av kommunfullmäktige sedan 1963. Kampanjledare för ”Håll skärgården ren” och ”Håll Sverige rent”. Vice ordförande i ÖHF till 2010. Hedersordförande i hembygdsföreningen.

Norrleden Rederiföretag, bildat 1922 med Carl Gustav Jansson som verkställande direktör. Bolaget drev med två ångfartyg, Norrleden I och II, reguljär passagerar- och godstrafik i Roslagen. Bolaget gick i likvidation år 1924 och fartygen inköptes av Waxholmsbolaget och sattes i trafik under namnen Nordan och Sunnan.

Norrö halvö och kommundel inom Österåkers kommun med 242 invånare år 2005.

Norrö by Nämns i skrift 1402. Byn hade då en Uppgård och en Nedergård. På Uppgården bodde 1625-1637 dåvarande skeppsmajoren Lars **Bubb**, gemenligen kallad ”Bubben”.

Norrö gästgiveri Redan på 1600-talet bedrevs gästgiveriverksamhet i Norrö tingshus. När tinget år 1834 upphörde, revs tingsdelen av huset och återuppfördes på dagens plats i **Lilla Säby**. Den första gästgivaren på Norrö uppges ha varit Eric Mårtensson i början av 1700-talet. Därefter drevs verksamheten i tur och ordning av Gustaf Gustafsson, Jan Gustafsson Lindrot och Jan Mattsson. 1835 flyttades gästgiverirättigheterna till Lilla Säby. De sista gästgivarna på Norrö var Jan Jansson och hans hustru Catharina Gustafsdotter.

Norrö gästgivargård var den naturliga mötesplatsen för ortens befolkning. Här fanns brännvin, och här anordnades dansaftnar.

Gästgivarna var skyldiga att hålla häst och fordon till de resandes förfogande. Skyldigheten utökades efter han till att omfatta regelbunden trafik, den s.k. hållskjutsen. Bönderna i närliggande byar ålades att tillhandahålla goda och snabba hästar. Här vid Norrö skulle gästgivaren hålla fyra hästar, och bönderna vid behov bidra med sex hållskjuts- och två reservhästar.

I början av 1800-talet var det skjuts dagligen tur och retur; en till Ösby (Brottby) 1¼ gamla mil, en till Ensta 1½ mil samt en till Ruggsätra 1½ mil.

Norrö Tingshus Ståtlig byggnad, sannolikt från 1600-talet, belägen på Norrö bymark, tillhörande Nedergården. I huset hölls sommar- och höstting mellan 1747 (1724?) och 1834. Där inrymdes också fram till 1835 ett gästgiveri, som detta år flyttades till **Lilla Säby** och då döptes till **Lyktan**. På den kvarlämnade grunden uppfördes en ny byggnad och huset blev från denna tidpunkt en jordbruksfastighet, ibland kallad Nedergården. År 1985 tecknade ÖHF ett arrendeavtal med NCC och inledde renoveringsarbeten som beräknas ha kostat cirka 600 000 kronor. Österåkers kommun köpte 2009 Tingshuset av NCC. I Tingshuset inryms idag hembygdsföreningens skolmuseum, invigt 1993, samt verksamhet inom **Österåkers Slöjdgille**. Renoveringen av Tingshuset leddes av Harry Udd.

Novosel, Jan 19?? - Kyrkoherde i Österåker-Östra Ryds församling från den 1 januari 2014. Tidigare kyrkoherde i Södertälje

Nyboda ligger vid kusten norr om **Nykvarn** och är idag en gård om 15-20 tunnland. Nyboda omnämns 1636 som ett frälsetorp. Nuvarande byggnader är från 1800-talets mitt. Huvudbyggnaden

uppfördes åt ecklesiastikminister Gustaf Fredrik **Gilljam**. Testamenterades till Svenska Kyrkans missionsstyrelse. Strax före andra världskriget köptes gården av skådespelaren Ivar Kåge.

Nykvarn, tätort mellan **Bammarboda** och **Nyboda**, har länge haft en mjölkvarn. Kvarnen var i bruk åtminstone in på 1940-talet och tillhörde då den industri som drevs på platsen. Där fanns t.ex. en såg och ett snickeri, som dels drevs av vattenkraft med turbin och dels med ångmaskin. Vid Nykvarns ångbåtsbrygga lade Waxholmsbåtarna till och med båten tillbaka till Stockholm skickades bl. a. strömming. Man fraktade spannmål som lossades vid bryggan och gick på trallor upp till kvarnen.

På en karta av 1799 finns kvarnen utsatt. År 1909 färdigställdes en ny kvarn, som senare kompletterades med en ramsåg och en snickerifabrik. Industrin sysselsatte ett tjugotal personer. Nykvarn har idag en modern marina med cirka 120 sommar- och vinterplatser för fritidsbåtar.

Nylander, Bernhard 1878-1914. Född i Östra Torsås socken, Kronobergs län. Folkskollärare i **Kyrkskolan**, klockare och organist. Ordförande i pensionsnämnden, vice ordförande, kassör och sekreterare i barnavårdsnämnden, ledamot av kommunfullmäktige samt sekreterare i skolstyrelsen.

Nyström, Carl Waldemar **Nyströms affär**.

Nyströms affär Affärsverksamhet i Österskär. "Österskär fick sin första affär 1918. Den hette Nyströms Speceri- & Diversehandel. Det var Carl Nyström och hans hustru Signe som år 1915 köpte en tomt nära Österskärs station och där byggde ett hus. Fastigheten fick namnet Kairo. Carl öppnade bageri. Firman utvecklades till en riktig lanthandel där allt fanns att köpa. Carl och Signe hade tre barn som arbetade i föräldrarnas affär. För att nå fler kunder rodde Carl Nyström i båt över till Margretelund och Svinninge. 1925 skaffade han sig en T-Ford för utkörning. Bilen fungerade också som taxi. Under krigsåren låg krigsfartyg förtöjda i Trälhavet och Carl levererade bröd till fartygen".

År 1959 upphörde affären och byggnaden stod oanvänd ett antal år. Idag heter affären Österskärs Handel och drivs sedan 2004 av Roger Björklund. Affärsverksamheten vid Österskärs handel upphörde hösten 2015 eftersom tomten skall bebyggas med bostadshus.

Nytorp Torp under Prästgården, beläget cirka 1,5 kilometer nordost om **Österåkers kyrka**. Det är känt som torp från mitten av 1700-talet. Siste torparen var Johan Vilhelm Bergvall 1932-35.

Näs gård

Näs Näs gård ligger cirka två kilometer sydväst om Åkersberga centrum. Platsen var bebyggd redan på 800-talet. På 1500-talet fanns här en by med fem gårdar. På 1700-talet erhöll Jonas **Ahlbom** tre hemman i Näs som gåva och i mitten av detta århundrade bebyggdes platsen med en herrgård, Näs gård. År 1756 genomfördes storskifte i byn, som då bestod av Nedergården, Skattefrälsegården, Mellangården och Wästergården, totalt tjugosex byggnader. Ahlbom var dominerande ägare fram till 1825, då Claes **Gyllenadler** övertog ägorätten. Från 1887 ägdes Näs av Tomas Bennet och fram till 1940 av J.G. Andersson som antog namnet Wirén.

År 1818 beskrivs Näs i 'Geografiskt Lexikon öfver Skandinavien': "Näs, en sätesgård uti Österåkers Sock i Upland ... äger mellan 20 och 30 tunnors utsäde, ymnigt höbol, obetydlig skog, gammal och bristfällig mangårdsbyggnad af trä med en trädgård ..."

Mangårdsbyggnaden byggdes om på 1910-talet. 1941-1942 köpte Landsorganisationen (LO) Näs och lät riva den gamla mangårdsbyggnaden. På del av området byggdes Runöskolan, som invigdes 1953. Näs gård har två ekonomibygnader av imponerande storlek. Gården arrenderas år 2012 av Ingemar Olsson.

Nässkatten År 1704 hittade inspektorn på Tuna, Lars **Roberg**, på Näs gårds ägor en silverskatt av ansevärd mått. I marken dolde sig ett söndervittrat kopparkärl med närmare 3000 silvermynt. Skatten vägde 4,3 kg. Den är därmed en av de största silverskatter, som återfunnits i vårt land. Den bestod av orientaliska, tyska, engelska och skandinaviska silvermynt. Man anser idag att Nässkatten efter återfinnandet dels plundrats på åtskilliga mynt, dels blandats med andra fynd. Av den ursprungliga skatten finns enbart cirka 40 % registrerade. Tidigare ansåg man att skatten lagts i sin gömma omkring år 1025 men senare forskning ändrar detta årtal till 1004. Detta var oroliga tider i sveariket med strider mellan svearna och danska kungar.

Nässlingen, ö strax norr om **Edö**, 59°29'N - 18°40'E. Areal: 0,40 km², befolkning: 6. Var fram till 1945 ett skärgårdsjordbruk. Gården såldes då och gjordes om till en kursgård, som ägdes och drevs av Byggnadsarbetarförbundet.

Näsudden Ett mer adekvat namn på det som idag kallas Runöhalvön. Den yttersta delen kallas Gästholmen. 'Gäst' var beteckningen på en utländsk krigare i kungens **hird**, möjligen också estlänning. Området innanför Gästholmen kallas **Kristenholmen**. Mellan Österskär och Näsudden, som förr var öar, ligger sundet **Gulddraget**. Näsudden är sedan 2010 ett naturreservat som ägs och förvaltas av Österåkers kommun. Reservatets yta är 73 ha varav 45 ha utgörs av vatten. Inom reservatet finns en järnåldersgrav

Näsvik Båtsmanstorp nr 102, beläget vid **Täljövikens** innersta del. På en karta från 1756 finns på platsen markerat en "båtsmanstäppa", men redan 1721 finns båtsmannen Botvid **Furman** registrerad som boende på platsen. Torpet upphörde som båtsmanstorp i slutet av 1700-talet då båtsmannen flyttade till det nyuppförda **Näsö** båtsmanstorp.

Näsö Båtsmanstorp nr 102, Näs rote, från slutet av 1700-talet då båtsmannen förflyttades hit från Näsviks båtsmanstorp. Torpet är beläget alldeles intill **Johannelunds** gård.

Nöden Torp vid Furusundsleden mellan Skeppsdal och Marsättra. Hur namnet uppkommit är oklart.

O

Odenberg, Christina Maria 1940- . Prästvigd 1967. Komminister i Östra Ryd och kyrkoherde i Österåkers församling 1981-1997, biskop i Lunds stift 1997-2007, Sveriges första kvinnliga biskop,

Odenplan Lokalt namn på vägkorsningen Centralvägen/Sockenvägen i Åkerstorp.

Ohlsson, Tage 1918-2014. Född i **Idsättra** som son till en gruvarbetare, arbetade själv i unga år i **Härsbacka** gruva. Efter arbeten på flera byggen i det växande Åkersberga och många års studier erhöll han tjänsten som byggnadsinspektör i Österåker. Starkt engagerad i ÖHF, ordförande 1975–1978. Ledde de omfattande arbetena med renoveringen av **Hagbystugorna**, demonteringen och uppbyggnaden av **Vita Huset**, flytten av **Tant Klaras stuga** samt renoveringen av fattigstugan och uppbyggnaden av hembygdsmuseet där. Hedersmedlem och hedersordförande i ÖHF..

Ohrling, Vilhelm ”Ville” 1928-. Rektor vid **Hackstaskolan**. Kom till Österåker 1953 efter ett år som lärare i Vaxholm. Arbetade som lärare på mellanstadiet och i bildämnet i **Centralskolan**. Från 1959 studierektor i Hacksta och från 1966 rektor vid samma rektorsområde.

Olbers, Axel 1861-(?). **Apotek**.

Olin, Margareta 1945-. Politiker (s). Född i Nicolai församling, Stockholm. Realskola. Studier vid Stockholms universitet, fil. kand 1983. Flyttade 1966 till Åkersberga. Arbetat som ombudsman och inom personaladministration. Kommunalråd 1997-1998 och oppositionsledare 1998.

Olsson, Gunnel 1906- (?). Kommunal- och rikspolitiker (s), folkskollärare, lärare vid **Dyviks** skola från 1930. Engagerad godtemplare, ordförande i socialdemokratiska kvinnoklubben från 1934. Valdes 1934 in i kommunfullmäktige som dess första kvinnliga ledamot. Landstingsledamot 1954-1968, riksdagsledamot 1945-1948 och 1953-1968. Ledamot av Europarådets rådgivande församling.

Olsson, Henry Hedersmedlem 2014, har forskat om och skrivt boken om Härsbacka gruva

ONOFF, företag i elektronikbranschen, startat på Centralvägen i Åkersberga 1973 under namnet **Telecall** av Hans **Westin**. Då **Skutan** etablerades 1976 öppnades en butik där. Efter att ha köpt upp den allvarligaste lokalkonkurrenten 1982 bytte företaget namn till ONOFF och blev en av vårt lands största elektronikkedjor. Huvudkontoret låg efter 1986 i Täby och butiken i Åkersberga flyttade 2009 till nya lokaler på Rallarvägen. Företaget försattes 2011 i konkurs.

Oxenstierna, Gabriel Gabrielsson d.y. 1616-1647. Rikskammarråd, ordförande i **kammarkollegiet**, kammarherre hos drottning Kristina och **lantmarskalk**. Han var också utnämnd till president för hovrätten i Dorpat, men hann aldrig tillträda tjänsten eftersom han avled 1647, endast 29 år gammal. Upphöjd till grevligt stånd efter sin död. Gift med Brita **Kurck**. Hade en son, Gabriel Gabrielsson (den långe).

Oxenstierna, Gabriel Gustavsson d.ä. 1587-1640. Riksdrotts, den främste bland de fem höga riksämbetsmännen i drottning Kristinas förmyndarregering. Herre till **Smedby, Järro** och Tyresö. Köpte Smedby av Nils Bielke år 1623 och gifte sig samma år med Margareta Bielke. Ståthållare i Stockholms och Uppsala län. I riksrådet hade han genom sin begåvning, säkra omdöme och stora arbetskapacitet en särställning. Hans nära relation till den äldre brodern rikskansler Axel Oxenstierna förstärkte hans auktoritet ytterligare. Han var nämligen ett starkt stöd för rikskanslern Axel, framför allt under dennes långa vistelse utomlands under trettioåriga kriget.

Ossbahr, Mortimer Distriktsläkare i Österåker 1889-1901.

P

Palme stenar, monument rest 1998 på **Näsudden** söder om **Runö** kursgård. Monumentet restes för att hedra alla de människor jorden runt som fallit offer för andras illdåd. Konstverket består av femtio granitstenar och är skapat av konstnären Anders Örnberg.

Parkvillan, villa belägen strax öster om **Näs** gård byggdes i början av 1800-talet. LO köpte Näs gård 1941, och under 1960-talet var Parkvillan periodvis fritidshus åt dåvarande LO-ordföranden Arne Geijer.

Parnevik, Bo 1938-. Imitatör och komiker, född i Göteborg, uppvuxen i Munkfors i Värmland. Inledde sin artistkarriär under tonåren i Munkfors. Utbildad till gymnastikdirektör. Under olika tider ägare till restaurangen Bacchi Wapen och delägare till Chinateatern i Stockholm. Köpte 1976 **Tuna gård** där han fortfarande är bosatt.

Patronatsrätt innebär rätt för en privatperson att tillsätta präster. Vanligen var det adelsmän, ägare till en sätesgård inom församlingen, som kom i åtnjutande av denna rättighet. Från år 1686 gällde rättigheten också ickeadliga. Patronatsrätten avskaffades 1921.

Pauli, Lorentz (?)-1785. Köpman i Stockholm, ägde **Stora Säby** och lät 1761 bygga om gården i rokokostil.

Peringer, Johan **Peringskiöld**.

Peringskiöld, Johan 1654–1729. Fornforskare, riksantikvarie 1693. Insamlade ett omfattande material om svenska fornminnen, utgav Heimskringla 1697 m.fl. fornnordiska skrifter. Ägare till **Stora Säby**. Skrev en mycket noggrann men tyvärr oavslutad redogörelse angående Nässkatten.

Persson, Herbert Folkskollärare, anställd som överlärare i Österåkers kommun 1948. ”*Perssons outtröttliga arbete för skolan lämnade många värdefulla minnen efter sig. Han var en vägröjare och braständare inom folkskolans viktiga område.*”

Perstorp Bostadsområde på österskärssidan av Sätterfjärden, omfattande 46 moderna radhus. I området ligger direktör Nils **Wendels** villa, där han bodde på 1920-talet. Villan var en gång centrum för det 'ljuva' livet på Österskär.

Åkar-Pelles hus

Pettersson, Henning "Åkar-Pelle" 1896-1970. Född i Frustuna, Södermanland. Flyttade 1924 till Österåker och arrenderade **Kaplansgården** vid **Skånsta** gård. Startade häståkeri på Preemtomten mitt i nuvarande centrum. Något senare flyttade han till Berga gård. Köpte 1942 tomten Skolvägen/Bergavägen och byggde där villa och stall.

Pettersson, Leif 1943-. Född i Ambjörnarp, Västergötland. Sjuårig folkskola och vidareutbildning genom Komvux och universitet. Arbetat inom cementindustrin och som kabelarbetare. Politiskt och fackligt aktiv, bl a som ombudsman för LO. Kommunalpolitiker (s) inom Tranemo och Österåker, kommunalråd 1994-1997.

Pettersson, Stig "Stickan" 1935-. Framstående friidrottsman, höjdhoppare, född och uppvuxen i Österåker men tävlande för Kronobergs IK, Stockholm. Pettersson deltog i tre olympiska spel med två fjärdeplatser som främsta meriter. Erövrade silver vid europamästerskapet 1958 och innehade också svenska rekordet med 2,16 m.

PIAB verkstadsföretag med internationell marknad. Startades av Sven Tell på 1950-talet i Åkersberga. Världsledande i tillverkning av vakuumptrustningar och lastkännare för kranar. Företaget flyttade 1995 till Hägernäs och har idag cirka 150 anställda.

Piggskuta Alternativ benämning för **sandkilen** som är en av de fem båttyper som brukar benämnas roslagsskutor. Namnet piggskuta kommer av att sandkilen hade en "pigg" i fören i vilken förstaget var fäst. Roslagsskutorna klyvarskuta, vedjakt och slup hade bogspröt och förde alla försegel på detta. Benämningen piggskuta, som ofta används på dessa båttyper, är därför inte adekvat.

Pilström, Ragnar 1913/1914-1998. Musiklärare, organist. Ordförande i ÖHF 1955-1960.

Pilstugan Båtsmanstorp nr 99, beläget på **Runö**. Torpet revs i början av 1980-talet. Rotens båtsmän hette inledningsvis **Lans**; efter 1872 **Vibuske** - med varierande stavningar.

Pinkruset fastighet vid Centralvägen, boningshuset numera rivet. 'Pinkrus' betyder svagt brännvin, vilket gör det troligt att huset en gång varit krog. Namnet 'Pinkrus' finns på "Charta öfver Berga Skog" från 1779. Fram till 1914 var huset ett enplanshus, men byggdes detta år om av dåvarande ägaren Fritiof **Thun**. Thun, som var ivrig nykterist, döpte om huset till **Solgården**. 1936 såldes fastigheten till Martin **Gustafsson**. 1986 inköptes huset av kommunen och blev under en tid hemvist och replokal för lokala rockband fram till rivningen 1992.

Planskilda Korsningspartiet PKP grundades 1973 och erhöll då två platser i KF. 1976 sex mandat, 1979 sju mandat

Politik Österåkers kommun.

Pontén, Samuel Benjamin 1823–1905. Född i Småland. Studerade teologi i Uppsala och medicin vid Karolinska Institutet, fil. dr. och hovpredikant. Skeppspräst på fregatten Eugenie under världsomseglingen 1851–1853. Kyrkoherde i Österåker 1859–1905. Tjänstgjorde som psykiater i Österåker. Ledamot av Svenska Bibelsällskapet. Jubeldoktor 1901.

Potatiskällaren, del av industrikomplexet **Pråmen**. I lokalerna inrymdes på 1990-talet en mängd verksamheter; leksaksaffär, lagerlokaler, konstnärsateljéer, replokaler för rockband, bilverkstad, blästringindustri, båtbyggeri och loppmarknad.

Prolympia är en friskola med hälso- och idrottsprofil. Skolan, som är en 6–9 skola, etablerades i Åkersberga i april 2010 efter att tidigare har varit lokaliserad till Täby.

Pråmen Mot slutet av 1990-talet allmänt använt namn för det industrikomplex, som 1903 startades på Åkers kanals östra sida strax nedanför järnvägen. Företaget omfattade inledningsvis en såg och en snickerifabrik; 1917 tillkom en kvarn. Skapare var J. **Wiktor Jansson**. Från 1917 drevs verksamheten av Gustaf **Kahnlund** som 1923 köpte hela anläggningen. År 1943 såldes kvarnen med stall och magasin till Tage **Stridsberg** som sedan 1938 arrenderat dessa byggnader. Snickerifabriken övertogs 1945 av Harald Lundqvist (Lundqvists Hyllor). Mellan 1953 och 1976 övertogs snickerifabriken av **Stållinefabriken** David Ahlqvist AB. 1976–1978 ägdes fastigheten av det kommunala Östra Skärgårdens Fastighets AB och därefter av AB Pråmen. 1996 såldes fastigheten till Armada Fastighets AB. Sågen lades ner i början av 1940-talet. Brädgårdsverksamheten drevs på 1950- och 60-talen av Lennart **Neckman** tills Fredells köpte den och senare lade ner verksamheten.

Prästfjärden, den nedre, smalaste delen av **Garnsviken** ner mot **Åkersbro**.

Prästgård fram till 1910 var prästen i socknen garanterad en tjänstebostad som en del av löneförmånen. Efter 1910 utarbetades nya regler för lönesättningen. Väster om prästgården återfinns ett järnåldersgravfält (Raä 457) med en storhög på cirka 20 meter. Prästgårdens läge intill gravfälten i **Asphagen** och **Klockarhagen** tyder på att området haft en fast kontinuerligt befolkning från åtminstone järnålderns senare hälft.

Pålhammar, Carl August 1849–1947. Handelsman, övertog **Hybbinettes** lanthandel vid **Åkersbro** och byggde en villa vid Garnsviksvägen intill butiken. 1901 startade han en handelsbod vid det nybyggda stationshuset i Åkersberga. Denna handelsbod såldes 1919 till **Edvard Jansson**.

Påta, scoutstuga belägen vid Drängsjön 6 kilometer nordväst om Åkersberga station, nära **Domarudden**. Stugan inköptes 1939 av Hedvig Eleonora scoutkår och invigdes för sitt ändamål 1943 av greve Folke Bernadotte. Scoutstugan är inrymd i ladugården till den tidigare jordbruksfastigheten Påta.

Q

Qvallen, mindre vattensamling strax norr om **Margretelunds** slott, en utvidgning av bäcken som rinner från **Valsjön** ner till **Sätterfjärden**. 1700-talsskriftställaren Lars Salvius skriver: *”Ett vatten flyter förbi gården ned i Saltsjön, som kallas Qvallen, där lekfisk om våren stiger upp.”*

R

”Rak-Maja” **Berggren, Maja**.

Rastaborg Pensionat vid **Linanäs** på Ljusterö. Byggdes 1909 i gustaviansk stil och drevs från starten av en krögare Andersson. Under namnet Country House bedrivs fortfarande verksamhet på platsen.

Read, Albert 1902-1980. Översättare. Ordförande i ÖHF 1961-1966.

Reginelund Fram till 1870-talet krogstuga vid **Stenhagen**. Torpet flyttades senare till **Kvisslingby**.

Resarö, båtsmanstorp nr 110, Näs rote, är idag ett mycket välbevarat fritidshus. Torpet beboddes av båtsmän med soldatnamnet **Lindmark**.

Resarö ström, sundet mellan Svinningelandet och Resarö.

RHS/Roslagens Högskola är en fristående gymnasieskola med enheter i Åkersberga och Norrtälje. Skolan arbetar bl. a. med entreprenörskap och arbetsplatsförlagd utbildning.

Roberg, Lars Kronobefallningsman. Hittade i maj månad 1704 den stora silverskatten på Näs gård, **Nässkatten**.

Rockberg, Hans 1946- Född i Stockholm, sommarboende i Täljö sedan tidig barndom. Från 1992 permanent bosatt i Österåker. Skolgång fram till ingenjörsexamen i Stockholm 1967. Studier vid Lunds universitet avslutade 1972 med en fil. kand. Under åren 1973-2004 anställd vid LM Ericsson i ett flertal befattningar. Pensionär 2004. Ledamot av ÖHF:s styrelse sedan 2002. Aktivt verksam i föreningens utåtriktade arbete; kulturvandringar, resor, seminarier, föredragsverksamhet och när-turism. Medlem av Fornminneskommittén. Ansvarar för utgivningen av Fotokalendern och för besvarandet av remisser i planfrågor. Kallad som hedersmedlem i ÖHF vid årsmötet 2012.

Roden, benämning på den östra delen av nuvarande Uppland, omfattande hela Upplands kust och utanför liggande öar. Området kallas idag Roslagen. I Finland heter Sverige "Ruotsi" och på estniska "Rootsi", folket från Roslagen.

Rohlin, Johan 1878-(?). Extra provinsialläkare i Österåkers distrikt 1914. Distriktsläkare i Österåker 1908-1917.

Roman, Claes 1884–1961. Född i Finland, agronom. Blev i början av 1900-talet ägare till **Stora Säby**, hästhandlare och direktör för AB Roslagsvägar.

Rosenkälla, krog med anor långt tillbaka i tiden. Till skillnad från gästgiverier inrättades krogar efter vägarna helt på privata initiativ. Rosenkälla var en av de mer omtalade på vägen från Stockholm genom Roslagen. Den etablerades troligen omkring 1750 och verksamheten hade upphört 1860. Byggnaden, som revs 1996 var belägen vid starten av **väg 276** vid motorvägen till Norrtälje.

Roslagens Pärla, pensionat och konferensanläggning på **Ljusterö** med tidstypisk exteriör från tidigt 1900-tal. Var tidigare ett kurhotell under namnet "Vestra Lagnö Hafsbad". Byggnaderna uppfördes ursprungligen 1907-1908 åt John Sjöberg från Västra Lagnö. Byggnaderna ritades av arkitekt Carl

Österman med undantag för en del som ingått i 1897 års Stockholmsutställning. Husen är alla byggda i trä med mer eller mindre lövsågeriutsmyckad exteriör. Fastigheten är idag omvandlad till en bostadsrättsförening.

Roslagsbröd, AB Bageriet startade sin verksamhet vid **Lilla Säby**, men flyttade 1923 till **Smedby tegelbruks** maskinhus. Bageriets direktör hette Hofsten men bageriet drevs av Nils Larsson. Aktiebolaget var innehavare av rörelsen enbart några år, varefter den övertogs av Nils Larsson under vars ledning bageriet fortsatte verksamheten under ett antal år. Verksamheten avvecklades 1952.

Roslagsbanan **Södra Roslags kustbana.**

Roslags-Kulla kyrka Troligen 1642 uppfördes i Kulla en liten gårdskyrka på **Östanå** marker. Greve Fabian **Wrede** på Östanå bekostade den nuvarande kyrkan som uppfördes 1705-1706. Kyrkan är egentligen ett 'svartbygge'; arbetena startades utan att stiftschefen i Uppsala gett sitt samtycke. Årkebiskopen vägrade därför inviga kyrkan när den stod klar. Det påstås att kyrkan kom med båt från Finland. Sannolikt är detta fel, eftersom anteckningar i Östanås gårdsarkiv visar att timret är hugget på Östanås marker. Kyrkan är dock uppförd på ett sätt som var vanligt i Finland. Den stora ljuskronan under kupolen är skänkt av Wiras hantverkare till kyrkans invigning. Kyrkans interiör är i stort sett intakt sedan den uppfördes. Det spånklädda taket är dock numera tegeltäckt.

Det finns (och har funnits) i Sverige ett antal kyrkor av samma konstruktion: S:t Olofs kapell i Stockholm, en föregångare till Adolf Fredriks kyrka, Rådmanö kyrkas föregångare på 1600-talet är några. Amiralitetskyrkan "Ulrica Pia" i Karlskrona är en liknande men större korskyrka av trä, byggd som finska motsvarigheter. Finska timmermän och båtsmän kom till Sverige i stort antal för att bygga upp den svenska flottan och det är tänkbart att dessa timmermän också deltagit i bygget.. Roslags-Kulla kyrkas främsta klenod är möjligen den nattvardskalk av förgyllt silver, som ursprungligen är ett polskt arbete från 1600-talets första del.

Roslags-Kulla skola. År 1792 omtalas ”den gamle Skole-Byggingen i Wira” och mycket tyder på att denna byggnad flyttades till den nuvarande skolans plats år 1863. År 1886 fanns på platsen en småskola som 1897 ersattes av en folkskola. Idag har skolan, som en tid var nedläggningshotad, vuxit och har nu cirka 150 elever. Skolan arbetar enligt den s. k. Bifrostpedagogiken med inläringen baserad på barnens eget skapande och i vilken man uppmuntrar barnens kreativitet. De två äldre skolbyggnaderna är byggda under 1800-talets senare hälft resp. 1913.

Roslagsleden Vandringsled genom Österåker. Leden, som totalt är 124 kilometer lång, går mellan Danderyd och Norrtälje. Med en förlängning av leden upp till Grisslehamn blir den sammanlagda längden 190 km.

Roslagsskutor, samlingsbegrepp för ett antal båttyper som var vanliga längs roslagskusten och på öarna. Exempel på roslagsskutor är **skärbåten**, **sandkilen**, **klyvarskutan**, **vedjakten** och **slupen**.

Rote ett antal gårdar som skulle hålla en soldat – knekt eller båtsman - bildade en rote.

Ruddammen I närheten av **Stora Säby** invid gamla riksvägen Stockholm-Norrtälje ligger tydligt skönjbara rester av en damm, kallad ”Drottning Kristinas ruddamm”. På en karta från 1694 be-tecknas dammen som ”*gammal*”.

Ruggen, insjö vid **väg 276**, 12 kilometer nordost om Åkersberga centrum.

Ruggsättra, gård vid sjön **Ruggen**. Omnämns första gången i skrift år 1538 som *Kukusetter*.

Runman Namn på de båtsmän ur Täljö som bebodde torp nr 112 **Glimshaga**.

Runstenar Österåker är, för att ligga i en gammal kulturbygd, påfallande fattigt på runstenar. Tre runstenar har funnits men en av dem är numera försvunnen. Endast två stenar finns alltså dokumenterade; **Björkbystenen** i **Östra Ryd** och **Stavs** runsten. Runstenen vid Stavs äng, 3 kilometer nordöst om Roslags-Kulla, har följande inskrift: ”*Ingö lät resa stenen efter Gärdar, fader ... sin. Dan och hans bröder voro Kolsvens söner. Fot ristade runorna.*”

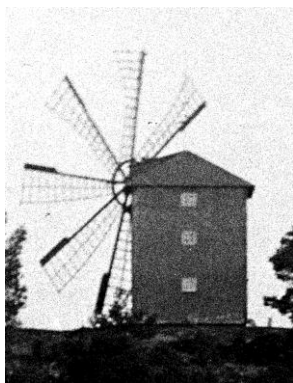
Runö omnämns första gången i skrift år 1299. En förmodad medeltida huslämning har upptäckts på västsidan av Kvarnberget strax väster om Runö gård. Huslämningen är cirka 20 meter lång och 12 meter bred och består av kallmurade gråstensmurar. I norra delen finns ett delvis raserat kallmurat tunnvalv. När byggnadens uppfördes och av vem är okänt.

Runö affär öppnades 1917 och drevs av Nils Algot Bergqvist. Affären revs på 1970-talet.

Runö folkhögskola är en utbildningsanastalt för LO och LO:s förbund belägen på Näshalvön vid **Tunaviken**. Området, där LO-skolan är belägen, inköptes 1941, men byggandet startade inte förrän 1951. Skolan invigdes i slutet av 1952. Från den 1 juli 1991 är det officiella namnet på anläggningen LO:s Kursgård Runö.

Runö IF ”Två föreningar bildades 1920, Runö IF och Åkersberga IK. Båda klubbarna var livaktiga och hade bl.a. tre fotbollslag var. Men intresset avtog efter hand, mest beroende på svårigheter med att få någon plats att hålla till på. Vår socken orkade helt enkelt inte med att bära upp två rivaliserande föreningar”.

Runö kursgård **Runö folkhögskola**

Runö kvarn, väderkvarn uppförd i början av 1800-talet, skänktes till ÖHF år 1964 av byggmästare John Mattsson. Vingarna slets bort av en storm 1910. Kvarnen var en åttkantig skenkvarn med ovanligt stora dimensioner. Skenkvarnens hela hus vreds upp mot vinden på de hjul och skenor som den var placerad på. Utvändigt var Runö kvarn klädd med träspån. Kvarnen förstördes totalt vid en anlagd brand den 29 juni 1981. I sin sista utformning restes kvarnen år 1856 av nämndeman Jan Jansson. En av mjölnarna hette C.F. Lindgren.

Runö skola stod klar hösten 1894. I denna fanns då slöjdsal, sannolikt en träslöjdsal, eftersom man i annons sökte en lärare, beredd att avlägga prov i slöjd. 1927 byggdes skolan om och blev då en av de större i kommunen. Skolan drogs in 1949 och är sedan 1950 industri- och affärslokal.

Runö station byggdes i samband med att järnvägen drogs till Åkersberga 1901. Stationshuset byggdes på Husby bytomt. ”Runös stationshus renoverades också 1943, väntsal och bagagerum tillkom, godsmagasinet flyttades och byggdes till.”

Rusttjänst, adelsmännens skyldighet att till konungen tillhandahålla en beriden krigare.

Ruus, Nils Kyrkoherde i Österåkers församling 1811-1826.

Rydbo kommundel inom Österåkers kommun med 520 invånare år 2005.

Rydbo friskola är en friskola för barn från 1 till 13 år. Skolan är belägen på Ådalsvägen i Rydbo. Montessoriskola med välutbildad personal som söker skapa en miljö med arbetsro och möjligheter för barnen att tillfredsställa sin nyfikenhet och kreativitet.

Rydboholms slott anlades under medeltiden som en av de största sätesgårdarna i stockholmstrakten med över fyrtio arrendegårdar. Säteriet har sedan medeltiden dominerat bebyggelsen i socknen. År 1536 tillföll Rydboholm genom arv Per Brahe d. ä., Gustav Vasas systerson. Denna byggde under 1540-talet ut gården. Ättens medlemmar bodde här fram till 1930 då ätten dog ut med Magnus Brahe. Godset övertogs då av hans systerson Wilhelm von **Essen**. Alldeles intill slottet står det fristående s.k. Wasatornet, som vid en nyligen genomförd restaurering daterades till 1548. Tornet är ett gott exempel på ett kärntorn av medeltida typ med såväl försvars- som bostadsfunktion. Rydboholm nämns tillsammans med Lindholmen i Vallentuna som en tänkbar födelseplats för Gustav Vasa. Numera anses det att den blivande kungen tillbringade uppväxtåren på Rydboholm. Kärnan i slottsbyggnaden är från Per Brahes 1500-talsanläggning men byggnaden har numera i huvudsak sitt utseende från ombyggnaden på 1700-talet. Då lät också Magnus Fredrik Brahe också anlägga en stor engelsk park väster om slottet.

Rydbo skola Sedan mitten av 1700-talet hade en s.k. ambulatorisk sockenskola förekommit i Östra Ryd. 1849 fanns två fasta skolor inom Östra Ryds församling. Den ena, som låg vid kyrkan, hade grundats av ätten Brahe och omfattade omkring 40 elever. Den andra skolan låg vid Ellboda. Den gamla skolan inrymdes i sockenstugan, uppförd på 1830-talet. I denna byggnad låg skolsalen på övervåningen och fattigstugan på den nedre. En ny skola, kallad Rydboholms skola, byggdes år 1870 och låg då i slänten ovanför kyrkan. När denna togs i bruk blev den gamla skolan enbart småskola. Ända fram till 1958 var denna skola i bruk. En ny skola hade 1955 byggts inne i Rydbo samhälle. Undervisningsformen i denna skola var B2, och skolan var försedd med moderna lokaler med såväl slöjd- som gymnastiksal. Rydbo hade därmed fått tillgång till lokaler för studiecirkel, samkväm och liknande och skolan blev också en viktig samlingsplats i denna kommunal. Denna skola tillbyggdes på 1990-talet.

Rydén, Anders Präst i Österåker 1776–1809. Donerade hela sin kvarlåtenskap till tre fonder: Bibelkassan, Brudgåvefonden och Rydéns fattiga barn.

Rydin, Tore 1905-1996. Uppvuxen i **Säby**. Arbetade till sjöss innan han avlade vägmästarexamen och blev arbetsledare vid Vägverket. Sadlade om och drev järnhandel i Åkersberga och därefter glasmästeri. Ordförande i ÖHF 1972-1973.

Rydman, Sofia 1834- .Kallad ”Mor Rydman” i Harlings sittningsböcker. Hette som ogift Dahlgren och var dotter till en dräng i Valsjötorp. Sofia ingick äktenskap med jordbruksarbetaren Anders Gabriel Rydman, född i Norrtälje 1831, död 1893. I äktenskapet föddes elva barn. Under åren 1863-1889 finns Sofia angiven i kyrkböckerna som boende ”på socknen”. Det torp i **Blekungen**, som familjen från 1889 bebodde, kallades allmänt Lilla **Härbärgen**.

Rymdvolym Skulptur av österåkerskonstnären Bengt **Amundin**, först placerad i Åkersberga centrum men i samband med centrumomvandlingen på 1990-talet flyttad till **Fjärilsparken**.

Ryssudden, plats på Svinninge strand. Namnet kan ha uppkommit av att ryska galärer år 1719 gjorde en gir in i Täljöviken, dock utan att bränna någon gård.

Ryssugnar, under det ryska härjningståget i Roslagen 1719 bakade de ryska soldaterna sitt bröd i provisoriskt uppförda ugnar på olika ställen i skärgården, s.k. ryssugnar. Rester av sådana ugnar återfinns bl.a. i Horsviken söder om **Roslags-Kulla** kyrka.

Rödbosund Sund som förbinder **Sätterfjärden** med **Trälhavet**. Rödbosund är också namnet på ett torp under **Margretelunds** gård. Mellan 1890 och 1928 ägdes torpet av Johan Nilsson. Vid Rödbosund låg under denna tid gårdens såg, där Nilsson var maskinist. En jättelik ek vid torpet fälldes 1969. Eken åldersbestämdes då till 980 år. Rödbosunds dansbana byggdes 1929 av Ester och Harald Lindahl och utvidgades med en paviljong 1934.

Röllingby backar, ett 27 ha stort strövområde norr om tätorten Åkersberga. Första gången Röllingby nämns i skrift är år 1399. De tre gårdarna i Röllingby var s.k. frälsehemman under **Smedby** säteri. I mantalslängden för 1804 står att Röllingby är ödelagt och år 1850 noteras att ingen person längre är mantalsskriven på någon av de tre gårdarna i Röllingby. I Röllingby backar finns idag flera fornminnen, t. ex. järnåldersgravarna (Raä 69, 70, 125, 126, 128 och 129).

Röllingby gymnasium startade sin verksamhet 1978. Förste rektor vid skolan var Bo Löfstedt. Gymnasiet flyttades 2010 till nya lokaler i f.d. **Bergskolan** och bytte då namn till **Österåkers Gymnasium**.

Rönnbäck, Oscar Författare. Har skrivit "Den gamla gården" och på uppdrag av kommunstyrelsen "Österåkers sockens historia". Manuset till den senare skriften, som enligt uppgift låg klart 1956, har länge varit försvunnet men återfanns 2014 och är nu (2015) föremål för en redigering med tanke på utgivning.

S

Sahlin, Margit 1914-2003. Fil. dr. och teol. kand. Prästvigd 1960 som en av de tre första kvinnliga prästerna i Sverige. Skapade 1959 S:ta Katarinastiftelsen, en "mötesplats för angelägna livsfrågor" i Pensionat **Östergården**, Österskär. 1979 utnämnd till kyrkoherde i Engelbrekts församling, Stockholm.

Sandberg, Sven Olof 1905-1974. Svensk sångare och skådespelare med en mycket bred repertoar, från schlager till opera. Bodde under ett antal år på **Johannelund**.

Sandell, Johan Otto 1851-1937 Postmästare med bostad och poststation vid Vattenverksvägen i Åkerstorp. Sandell drev poststationen fram till 1901 och blev sedan kommunalpolitiker och ordförande i fattigvårdsstyrelsen.

Sandkil, även benämnd rospigg eller **piggskuta**. Längd 10–16 meter, bredd 3,5–5 meter, djupgående 1,5–1,8 meter. En utstående ”pigg” i stäven var fäste för förstaget, därav namnet. Gaffelsegel och ett försegel med totalt cirka 140 m² yta. Fraktade ”*allt som behövde transporteras*” – sand, ved, lantbruksprodukter, fisk och ibland även levande djur. Det har funnits många sandkilar i Österåker; ”**Alcea**”, ”**David**”, ”**Sara**” och ”**Helmi**” är några i raden.

”**Sara**” **piggskuta**, köpt 1919 av **Petrus Johansson**. Samma år (enligt en uppgift 1923) insattes motor och skutan avriggades.

Saxarfjärden är en av de större fjärdarna i Stockholms mellanskärgård. Fjärden begränsas av fastlandet, Södra **Ljusterö** och Värmdön.

Seglarö, ö nordväst om Lilla **Mossön**, var helårsbebodd i slutet av 1700-talet; ön kallades Långholmen på den tiden. Mannen som bodde på ön var hovslagare på Adelsregementet. År 1930 ägdes Långholmen och flera kringliggande öar av baron **Åkerhielm** och han lät stycka ön i tjugonio småtomter som såldes för 750 kronor styck. I samband med detta ändrades öns namn till Segelholmen. Seglarös historia som fritidsö är väl dokumenterad.

Selander, Evard Läkare, arrenderade **Åby** gård. Selander, som var läkare vid regementena i Vaxholm, var fader till författaren Sten Selander.

Selander, Sten 1891-1957. Botaniker, fil. dr., diktare. Ledamot av Svenska Akademin. Tillbringade sin barndoms somrar på **Åby** gård.

Siarö, ö innanför **Ljusterö** strax norr om färjeläget, 59°4' N - 18°39'E. Areal: 1,81 km², befolkning: 2. Ön omnämns första gången 1405 som 'Siarmon'. På 1800-talet fick ön en optisk telegraf. Om somrarna stiger öns befolkning betydligt; den mest kände sommargästen var operasångaren Jussi **Björling**, som avled på ön den 9 september 1960.

Siaröfortet **Kyrkogårdsön**.

Sillinge, gård på norra Ljusterö. 1923 hittades på gårdens ägor ett par vikingatida guldarmringar, det största guldfyndet i Uppland från vikingatid.

Singmanska fastigheten Markområde på västra sidan av **Prästfjärden** omedelbart norr om **Åkersbro**.

Singö gård, omnämns första gången i skrift år 1392 som *Synghe*.

Singö handel Uppfördes 1927 av Samuel Jansson, tidigare biträde hos Lindblom i **Stenhagen**. Sista ägaren var Stina Gustavsson åren 1961-71.

”Siralia” roslagsskuta, ägare A. Vesterlund 1886.

Sjöfors, Gunnar 1879–1953. Teologiska studier i Uppsala, Lund och Halle. Präst i Växjö och Uppsala stift. Kyrkoherde i Österåker 1937–1950.

Sjökarby omnämns i skrift första gången 1302 som *Syokarlaby* men har varit bebott redan under järnålderstid; ett stort gravfält vittnar om detta. En av gårdarna byggdes på 1700-talet och tjänstgjorde ända in i början av 1900-talet som komministerboställe. Vid Sjökarby återfinns också kommunens största gravröse med en diameter av nitton meter, sannolikt anlagt under äldre bronsålder. Namnet kan tolkas som den by där ”sjökarlarna” i sveakungens **hird** bodde.

Sjökarbyskolan, kommunal grundskola, byggd 1978, F-6. I skoltävlingen ”Vem vet mest om Österåker” har skolan såväl 2011 som 2012 och 2013 kvalificerat sig för finaltävling.

Sjövik Villa i **Lervik**, ägd av en fabrikör Skoglund från Gävle.

Skeppet Hyreshus med affärslokaler i Åkersberga centrum. Invigdes 1984.

Skeppsdal, kommundel belägen vid **Furusundsleden** cirka 9 kilometer NO om Åkersberga centrum. I Skeppsdal finns Mörtvikens marina och en båthamn med 120 båtplatser. Här inspelades den på 1930-talet mycket populära långfilmen ”Bröderna Östermans huskors” och uppföljningen ”Bröllopet på Solö”, som hade premiär 1946. I Skeppsdal finns också ett nedlagt fältspatbrott. Söder om Skeppsdal ligger fornborgen **Knaborg**. Något väster om hamnen återfinns båtsmanstorp nr 9, bebott av båtsmän med namnet **Norberg**. Idag är detta torp fritidshus.

Skeppsals gård skänktes till assessorn Lars Månsson Mörling som fick sätesfrihet för gården före 1680. Idag finns inga rester kvar efter Skeppsals gård

Skeppsals handel **Westerbloms Handel**.

Skeppslag, en administrativ indelning av de mellansvenska bygderna under vikingatid och medeltid. Skeppslagen ingick som en del av **hundaret**. Ett hundare skulle enligt Upplandslagen av 1296 ställa upp fyra fullrustade skepp i konungens tjänst. Skeppslagen var indelade i fyra fjärdingar.

Skitgropar, sentida namn på de latringropar, vars innehåll fraktades hit med båtar från Stockholm och som här ute komposterades till gödsel. I dessa gropar kan man idag återfinna porslinskärvor, gamla leksaker och andra föremål. Sådana kompostgropar kan återfinnas på flera ställen i skärgården, bland annat på Kristenholmens nordöstra sida.

Skogsstugan Stuga vid vägen mot Össeby-Garn, cirka en kilometer norr om **Österåkers kyrka**. Nämns som torp under **Prästgården** från 1780-talet.

Skolor

Tre årtal är centrala i vårt lands skolhistoria:

- 1842 lag om allmän folkskola
- 1950 enhetsskola infördes
- 1992 friskolor infördes

Men redan före 1842 bedrevs skolundervisning i vår kommun. Skola hölls då i **sockenstugan** och från 1803 i **fattigstugan**. 1806 testamenterade Olof af **Acrel** pengar till en fond för ”*scholeinrättningen*”. På 1700-talet omtalas en ambulerande skolmästare som delvis avlönas med räntan från skolfonden. Tidigt fanns också en skola i **Roslags-Kulla**

De första fasta skolor som sedan byggdes var Kyrkskolan, också kallad **Västra skolan** och Åsättra skola, **Östra skolan**. Före 1950 byggdes sedan flera skolor. På privat initiativ Ljungsboda skola, men också för kommunala medel: Runö skola, Österskärs skola, Dyviks skola (Kolsveden), Husarö skola och Östra Ryds skola.

Enhetsskolereformen 1950 innebar att alla småskolor stängdes och barnen i stället samlades i en gemensam skola, **Centralskolan**. Men den befolkningsökning som inleddes med utbyggnaden av Åkersberga samhälle och den lavinartade inflyttning som sedan följde ökade kraven på flera skolor. I centrala Åkersberga byggdes **Söraskolan** och **Hacktaskolan** och på Österskär byggdes den nya **Österskärs skola**. I de nybyggda villa- och radhusområdena tillkom **Åkerstorpsskolan**, **Smedbyskolan**, **Sjökarbyskolan**, **Skånstaskolan**, **Margretelundskolan** och **Bergsättraskolan**. Det krävdes också provisoriska skollokaler för att tillgodose behovet, t. ex. **Neptunusskolan** på Västra Banvägen.

I kommunens ytterdelar byggdes också nya skolor: **Mjölmarströms skola** och **Mellansjö skola** på Ljusterö, **Ingmarsö skola** samt i kommunens södra delar **Rydbo skola**.

I en tredje utbyggnadsvåg tillkom **Tråsättraskolan**, **Skärgårdsstadsskolan** och **Solskiftesskolan**. Kravet på gymnasieskola ledde fram till byggandet **Röllingby gymnasium**.

Med 1992 års friskolereform ökade antalet skolor drastiskt, samtidigt som det fria skolvalet gjorde att elevantalet i de kommunala skolorna tunnades ut. Under denna period tillkom **Akers friskola**, **Fredborgskolan**, **Prolympia**, **Korallens friskola** och **Rydbo friskola** samtidigt som antalet gymnasieskolor ökade: **IT-Gymnasiet**, **Skärgårdsgymnasiet**, **RHS/Roslagens Högskola** och **John Bauer-gymnasiet**.

Den senaste stora förändringen inträffade när Röllingby gymnasium år 2010 flyttade till Bergaskolans lokaler och då bytte namn till **Österåkers gymnasium**.

För att tillgodose kravet på kompletterande utbildning skapades **Komvux** och **Runö folkhögskola**.

Skonaren Namn på bostadskvarteret som uppstått på den gamla industritomten vid kanalen. Kvarteret började bebyggas 2001.

Skutan Köpcentrum i Åkersberga centrum. Invigdes 1976.

Skånsta Gård, belägen drygt två kilometer nordost om Åkersberga centrum, vid väg 276. Omnämns första gången i skrift år 1401 som *Skånistun*. I byn ingick **Kaplansgården** och **Länsmansgården**. Idag är Skånsta ett stort villaområde.

Skånstaskolan Byggdes 1970 som låg- och mellanstadieskola. Numera **Akers friskola**

Skåvsjö gård i Östra Ryds socken erhöll under 1600-talet **sättesfrihet** som dock upphörde efter några årtionden. Idag finns inga byggnader kvar från Skåvsjös tid som säteri.

Skåvsjöholm konferensanläggning för fackförbundet Metall, stod färdig 1965. Anläggningen, som är ritad av den danske arkitekten Carl R Fredriksen, är ett fint exempel på god 60-talsarkitektur i tegel, glas och betong.

Skärbåten, även kallad storbåt. Den minsta **roslagsskutan**. Längd cirka nio meter, bredd cirka tre meter, djupgående cirka 1,5 meter. Förde ett gaffelsegel på cirka 40 m² samt ett försegel. Skärbåten tillhörde ofta en familj och fraktade allt som hörde till hushållet.

Skärgårdsgymnasiet, belägen på Näsvägen i Åkersberga, är en gymnasieskola med tydlig yrkesprofil. Detta innebär att skolan har ett nära samarbete med arbetslivet. Undervisningen bedrivs i stor utsträckning ämnesövergripande, man skapar utbildningar som leder vidare direkt till arbetslivet. Några av programmen är Husbyggnad, Måleri, El, Frisör och Hudterapeut. Rektor för skolan är idag (2012) Anders Lundin.

Skärgårdsstad, kommundel cirka sju kilometer från Åkersberga centrum, mellan **Solbergasjön** och **Idsättraviken**. Östra Skärgårdsstad började bebyggas 1983 med fritidshus, vilka genom åren omvandlats till drygt 300 villor för permanentboende. Västra Skärgårdsstad byggdes under 1990-talet och består av knappt 300 villor. Folkmängden i Skärgårdsstad uppgick år 2005 till 1901 invånare.

Skärgårdsstadsskolan startades 1994 och har därefter i omgångar byggts ut och omfattar nu F – 9.

Slupen, den största av **roslagsskutorna**. Längd cirka 22 meter, bredd cirka sju meter, djupgående cirka 2,5 meter. Slupen förde tre försegel och gaffelsegel, totalt cirka 400 m². Slupar byggdes bara i ett mindre antal i slutet av 1800- och början av 1900-talen.

Slussen Åkers kanal med sin sluss byggdes 1822-1825. Slussen fick sitt nuvarande utseende på 1880-talet. Slussportarna av stål är från 1912 och tillverkade i Motala. Slusskammaren är 26 meter lång och sju meter bred; trafikabel för fartyg intill 22 meters längd. Nivåskillnaden är knappt två meter. Medelvattendjup norr om slussen sex fot, söder om slussen sju fot.

Slussvaktarbostaden, belägen på östra stranden av **Åkers kanal** uppe vid **Åkersbro**. Uppförd som bostad för brovakten under den andra hälften av 1800-talet. Här har **Johan Otto Sandell** och **Petrus Johansson** bott. En tid inrymdes ett kanalmuseum i huset, som nu (2014) står obebott och starkt förfallet.

Smattran, dagsverkstorp under **Hjälmsättra**, ger eftersom de flesta av torpets ekonomibyggnader finns kvar, en god uppfattning om hur ett fungerande torp kunde se ut. Särskilt intressant är en knuttimrad s. k. enkelloge.

Smedby gård ligger cirka en kilometer sydost om Österåkers kyrka i en bygd som tidigt var bebodd. Stort järnåldersgravfält med sammanlagt 110 gravar vittnar om platsens stora betydelse. Smedby nämns första gången i skrift år 1381; gården hade sin storhetstid under medeltid och fram till mitten av 1600-talet. Den var då **säteri**. På 1500-talet ärvdes Smedby av Johan Turesson Tre Rosor, kusin med Gustav Vasa. Gården brändes av danska trupper 1502, indrogs 1599 till kronan men återlämnades tre år senare till Margareta **Bielke**. Efter hennes död kom Smedby under **Margretelund** och arrenderades så småningom ut och fick status som *"Ladugård"* till **Margretelund**. Mangårdsbyggnaden, den enda i kommunen med bibehållen 1800-talskaraktär, härstammar delvis

från 1600-talet. Byggnaden brann 1696/1697, uppfördes på nytt på 1720-talet, när Samuel **Åkerhielm** blivit ägare till Margretelund och Smedby. På 1840-talet erhöll en dotter i den Åkerhielmska familjen Smedby i arv. Hon gifte sig med Oscar **Åkerhielm** av Blombacka, som 1841 lät bygga om huset. Den stora ladugården totalförstördes vid en eldsvåda i oktober 1972 och de kvarvarande resterna revs. Idag återstår av gårdens ekonomibyggnader bara två magasin från 1700-talet vid infarten samt kuskstallet, som från 1989 inrymmer ÖHF:s **jordbruksmuseum**.

Vid Smedby gård återfinns ett nästan tjugo meter djupt schakt, daterat till tidigt 1500-tal. Tidigare antogs hålet vara en **jättegryta**, men senare forskning har visat att hålet är framställt genom mänskligt påverkan, men till vilket ändamål är oklart – sannolikt en vattenreservoar. Vid **Mönsterplatsen** norr om gården kontrollerades adelsmännens skyldighet att till konungen tillhandahålla en beriden krigare (**rusttjänsten**)

Smedbyskolan, byggdes 1973, revs hösten 2006. Lågstadieskola tillhörande Åkerstorps rektorsområde.

Smedby tegelbruk Ur Smedby gårdstegelbruk växte under 1800-talets andra hälft fram ett tegelbruk som blev ett av de mest betydande i stockholmsområdet och en av de största arbetsgivarna i Österåker. År 1900 arbetade där 75-80 personer, varav åtta var kvinnor. Under sommaren steg arbetsstyrkan till cirka 100 personer; många av dem var säsongsarbetare, bl. a. från Småland. Större delen av smedbyteglet användes vid utbyggnaden av centrala Stockholm. Engelbrektskyrkan är exempelvis byggd av smedbyteglet. Tillgången till lera minskade drastiskt i början av 1900-talet och produktionen avtog. År 1908 var produktionen i stort sett halverad. År 1915 gick bruket i konkurs och två år senare sprängdes den stora skorstenen. Kvar är idag det forna maskinhuset, numera hemvist för firman Galvator AB. *”Sommartid sysselsatte tegelbruket ett hundratal arbetare, av vilka cirka 80 % utgjordes av löst folk som kom landsvägen, luffare...”*

Smörkransen Bagerier.

Socken, bildningen tillkom som ett led i den kyrkliga organisationen under 1100-talet.

Sockenstugan, belägen vid Prästgårdsvägen omedelbart väster om **Stenhagen**. Av sockenstämmo-protokoll från juli 1753 framgår att man *”innan hösten”* skull bygga en sockenstuga så att klockaren

där kunde undervisa församlingens barn. Men inga spår finns av en sockenstuga förrän 1907, då bygget åter blir aktuellt. I november detta år anställs en städerska, vilket tyder på att byggnaden då är färdig. En gång skola, 1918 expeditionslokal för livsmedelsnämnden, senare församlingshem och scoutlokal. Privatbostad sedan 1996.

Sockenstämman hölls med prästen som ordförande. 1817 års sockenstämmoförordning frigjordes socknarna från häradet och gjorde socknen till en självständig förvaltningsenhet. Från 1842 var det sockenstämman som beslutade om folkskolors uppförande, underhåll och lärarbesättning.

Solberga, kommundel inom Österåkers kommun med 352 invånare år 2005.

Solbergasjön, insjö vid Isättravägen mellan väg 276 och **Härsbacka gruva**.

Solbrännan Badplats vid Strandvägens slut i Österskär, cirka tre kilometer från centrum. Badplatsen anlades i början av 1900-talet och var då avgiftsbelagd. Det fanns då simlärare anställd, det fanns hopptorn och badhytter. *"Österskärs villaägareförening hade några kallbadhus som fick nyttjas mot betalning. Men kallbadhusen revs så småningom och i stället anlades badplatserna Solbrännan och Badholmen. Också där fick de besökande betala avgift. Villaägarföreningen har behållit båda badplatserna men kommunen arrenderar Solbrännan."* Idag drivs Solbrännan av kommunen och här finns brygga och toalett.

I anslutning till badet finns också en café- och matservering.

Solgården **Pinkruset**

Solhem, Villa *"På sin 50-årsdag fick fröken Anna Liljenstolpe av sin far villan Solhem intill hennes egen samt ett kapital för att driva ett semesterhem, där mindre bemedlade fick bo till självkostnadspris. Vid kreugerkraschen förlorade fröken L. så mycket pengar att hon inte kunde fortsätta verksamheten. Hon skänkte då villan till Oscars församling för att denna skulle kunna fortsätta hemmet. När sedan fröken L. avled kom även hennes villa att tillhöra sommarhemmet, som av det ungdomligare Österskär kallades Nuckebo"*.

Solhälla, ålderdomshem vid Bergavägen i Åkersbergas centrum byggdes på 1960-talet. Efter cirka tjugo års verksamhet byggdes det om till servicehus.

Solskiftesskolan, F-9-skola inrymd i f.d. Solskifteshemmet, ett hem för funktions- och begåvnings handikappade.

Sporring, Knut 1892-1958. Brädgårdsarbetare, kommunalman med många förtroendeuppdrag. En av pionjärerna i Åkersberga Arbetarkommun. Köpte gården **Skånsta** 1917 och lämnade något senare det socialdemokratiska partiet.

Sporthallen byggdes 1985 men brann till stora delar efter en anlagd brand år 2000. Den är idag en huvudanläggning för idrotts- och sportlivet i Österåker. Här finns två ishallar, en alldeles ny fotbollsplan med konstgräs, skateboardanläggning, två fullstora sporthallar och gym och solarium. Årligen besöker cirka 350 000 personer sporthallen.

Med början år 2010 kommer området runt Röllingby att omvandlas till ett sport- och rekreationsområde med fotbollsarena av division I-standard, med en friidrottsarena med naturgräs, med tennisplaner både inom- och utomhus och med anläggningar för skateboard, basket och andra inom- och utomhusaktiviteter. Visionen är densamma som för "Idrottsalliansen": att Österåker skall vara länets bästa kommun för idrott, både bredd och elit.

Statare, helårsanställd jordbruksarbetare. Ersättning för arbetet utbetalades i endast en mindre del i pengar. Resten betalades in natura (staten); bostad, spannmål, potatis, mjölk och ved. Statarsystemet avskaffades den 31 oktober 1945.

Stava, kommundel inom Österåkers kommun med 264 invånare år 2005.

Stava, Stora Ursprungligen sannolikt en kungsgård eller fäste på en holme i det avsmalnande inloppet till **Långhundraleden** vid nuvarande **Garnsviken**. Gården donerades någon gång på 1100-talet till Vårfrubergs kloster av Bothild, en av konung Karl Sverkerssons släktingar. Stava förekommer första gången i klostrets jordebok år 1257 under namnet "Staff" eller "Stauum". Namnet är svårtolkat; kanske var detta tidigare en forntida kultplats, markerad av en upprest stav/påle. Sedan har gården vandrat genom många släkter; ägarlängder finns dokumenterade från 1200-talet. Under 1500-talet ägdes Stava av amiralen Claes Eriksson Fleming. En tid lydde Stora Stava under **Margretelund** och bestod av tre gårdar som byggdes ihop till nuvarande omfattning år 1766. Ägare då var Carl **Hortulan**. I början på 1900-talet köptes gården av Holmens Bruk. På 1930-talet avstyckades den och såldes. De två små friliggande flyglarna flyttades 1982 från Rimbo prästgård till denna plats.

Stora Stava är dessutom namnet på båtsmanstorp nr 111, bebott av båtsmän ur Stava rote med soldatnamnet **Åkerblad**.

Stava sportstugeområde bildades 1949 genom att en del av **Stava gård** avstyckades och såldes genom AB Skärgårdstomter. Idag finns inom området 181 tomter.

Stavaviken, den västliga delen av nedre **Garnsviken** mellan **Norrö** och Stava.

Stavs äng vid Munktorps gård utmed väg 276 norr om **Östanå**, ett vackert naturområde med Upplands äldsta runsten och blommande orkidéer om våren. Runstenen är nästan tre meter hög och ristad av **Fot** som var en känd och mycket skicklig runristare under 1000-talet. Inskriften lyder: *"Ingö lät resa stenen efter Gärdar, fader ...sin. Dan och hans bröder var Kolsvens söner. Fot ristade runorna."* På Stavs äng har det funnits ytterligare en runsten. Små fragment av denna sten förvaras på Historiska museet. Stavstenen räknas bland de vackraste och konstnärligt mest betydande av Upplands runristningar.

Stenhagen Platsens namn tyder på att det här tidigare legat en större stenbyggnad, möjligen en fornborg; av denna finns dock inga spår. Genom tiderna har platsen varit ett kulturcentrum. Ett flertal gravfält från brons- och järnålder vittnar om platsens betydelse. Vid Stenhagen fanns från 1800-talets inledning socknens centrum med skola, affär, fattigstuga, smedja och krog.

Stenhagens fattigstuga **Fattigstuga**.

Stenhagens handel År 1856 öppnade handelsman Gustaf Söderberg affärsrörelse i Stenhagen och drev denna affär fram till 1869 då den nybildade **Österåkers konsumtionsförening** - Österåkers hushållsbesparingsförening - övertog verksamheten. I affären bedrevs också bankverksamhet som en filial till Stockholms Sparbank. Vid föreningens upplösning omkring 1885 övertogs verksamheten av handlanden C. W. Lindberg från Brottbys. Från 1890 till 1953 ägdes affären av Gustaf Lindblom och hans son Ragnar. Från 1953 fram till den 12 november 1964 ägdes affären av Edvard **Jansson** AB som under ledning av Vera Jansson drev verksamheten som en filial till Janssons affär i Åkersberga. Genom gåva år 1957 av nämndeman Elis **Fröstad** tillföll därefter fastigheten ÖHF, som rustade upp huset såväl exteriört som interiört. I huset verkar idag Österåkers Slöjd- och vävförening som vid sidan av sin konstnärliga verksamhet också driver en kaffeservering.

Stensnäs Området i **Lervik** utgjorde ursprungligen fårbetesmarker till Solhaga gård, därav det äldre namnet Fårhagsudd. År 1903 uppförde direktören för gjuterifirman Skoglund & Olsson i Gävle en sommarvilla på platsen. En liknande villa, uppförd öster om den befintliga, brann ner 1972. Från 1910 ägdes Stensnäs av olika personer, bland annat en grosshandlare och en skorstensfejarmästare. Åren 1943-1970 användes fastigheten som rekreationshem för SJ:s personal och fram till 1984 ägdes anläggningen av Syndikalisterna. Mellan 1984 och 1996 var Stensnäs huvudsakligen Immanuelskyrkans församlingsgård men utnyttjades även av traktens företagare som konferensanläggning. 1997 bildades Stensnäs Kurs och Konferens AB ägd av Immanuelskyrkan, som lät bygga ut

och modernisera fastigheten. Den verksamhet, som då bedrevs på platsen, har upphört och fastigheten har nu byggts om till bostadsrättslägenheter.

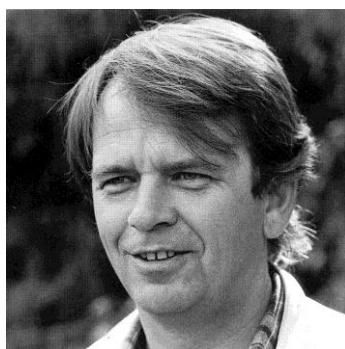
Stenålder är den arkeologiska benämningen på den kulturperiod under vilken människan i huvudsak tillverkade sina redskap av sten, ben, horn och trä. Stenåldern omfattar i Norden perioden 10 000 f.Kr. till 1800 f.Kr.

Stiftelsen Wiraspelen Stiftelse, bildad 1984 av Stefan **Cronberg**, Christer Ottosson och Torsten Brodin, med avsikt att genomföra ett lokalt musikskådespel i Wira. **Wiraspelen**.

Storträsket, mindre insjö i **Gottsunda**, cirka tre kilometer väster om Åkersberga centrum. Storträsket var tidigare en del av den västliga infarten till **Långhundraleden** men blev genom den fortgående landhöjningen en avsnörd insjö. På det höga berget öster om sjön ligger **Gottsundaborgen**.

Storön, ö belägen mellan **Örsö** och Grinda, har haft ett litet jordbruk.

Strand, Björn 1943-1996. Född i Trollhättan, Västergötland. Skådespelare med roller i svenska filmer på 1970- och 80-talen. Idégivare och drivande i **Wiraspelen** och projektledare under renoveringen av **Västra Flyglarna**.

Strand, Manfred 1884 –1971. Son till Karl Gustav Strand, som 1892 köpte en gård i **Tråsättra**. Bodde hela sitt liv på Tråsättra. Avled efter en kortare tids vistelse på **Solhälla**. Hans namn lever kvar i namnet på en av vägarna i Tråsättra, Manfred bondes väg.

Stridsberg, Tage 1904-1970. Född i Hamneda i Småland. Utbildades 1921 till mjölnare. Arrenderade **Åkersberga kvarn** 1938-1943, varefter han övertog driften av den.

Strååt, Hjalmar 1885-1971. Konstnär, född i Norrköping. Studerade vid Konstakademien och utmärkte sig i sin gärning främst som grafiker, målare och tecknare. Strååt är representerad på flera av landets stora konstmuseer. Var under många år bosatt i Margretelund på den väg som idag bär hans namn.

Ström omnämns första gången i skrift år 1492.

Strömsjön

”**Ställinan**”, Smeknamn på Ställinefabriken David Ahlqvist AB. Företaget övertog lokaler i den gamla industrianläggningen vid Åkers kanal efter Lundqvists Hyllor. Man tillverkade vajrar och sysselsatte tio anställda. 1976 flyttades fabriken till nya lokaler i Täby.

Sundman, Björn 1952- Kommunalpolitiker, oppositionsråd (s). Uppvuxen i södra Stockholm. Arbetade som vårdare inom omsorgen. Kom till Åkersberga 1975. Chaufför och fackligt engagerad, från 1979 på heltid som utbildningsansvarig, bland annat inom Statsanställdas Förbund och på LO-skolan Runö. Studier i marknadsekonomi. 1998 ledare för oppositionen i Österåker, mellan 2002 och 2010 oppositionsråd. Under åren 2011-2015 var Sundman vice ordförande i ÖHF.

Sundtorp, Lilla Dagsverkstorp under Prästgården, beläget vid vägen mot Össeby-Garn och **Garnsviken**, cirka en kilometer nordväst om **Österåkers kyrka**. Det är känt som dagsverkstorp från mitten av 1700-talet. Siste torparen var Isac Werner Eklund 1909-1914.

Sundtorp, Stora Dagsverkstorp under Prästgården, beläget vid vägen från kyrkan ner mot Garnsviksbadet. Nämnt som dagsverkstorp 1807. Siste torparen var Karl Johan Albin Karlsson 1923.

Svensson, Bengt 1944(?). Kommunalpolitiker, kommunalråd (fp) fram till 2008. Född i Småland, ingenjör, verksam i arbetsledande befattningar inom Svenskt Näringsliv. Kom till Österåker 1990

Svensson, Krister 1844-1922 Född i Traryd, Småland. Vid slutet av 1880-talet bosatt på torpet Rännilen på Singö ägor. Senare torpare vid Svinningelund. Upptäckte fältspatförekomsten vid Härsbacka.

Svensson, Leif 1939 Född i Malmö, uppväxt i Lund. Arbetade på IBM 1966 – 1995. Egen konsultfirma – MediaLive. Flyttade till Österskär 1980. Skapare av Hembygdsföreningens hemsida (www.milstolpen.org) och aktiv inom dess fotosektion.

Svinning, August 1839–1924. Båtsman på Svinninge rote nr 114 fram till 1892.

Svinninge, kommundel med 1 422 invånare år 2005. Kommunens äldsta och bäst bevarade samlade sommarbebyggelse, med villor och missionshus, uppförd vid sekelskiftet 1900; missionshuset år 1890. Tomterna såldes från Svinninge gård under 1880-talet, samtidigt som fältspatbrytningen kom igång på gården. Området omfattar idag 234 fastigheter.

Namnet Svinninge betyder ”de som bor vid vattnet som försvinner” och anger att här fanns från cirka 500 e Kr en stor och central bebyggelse.

Kyrkan har ägt mark på Svinninge och Husön. Namnet Husängen antyder att där funnits en befästning, som anlades på platsen i början av 1300-talet av ärkebiskopen. Samtidigt med Tunaborgen (Biskopstuna).

Svinninge Båtsmanstorp nr 114, beläget vid Svinningevägen. Torpet är numera åretruntbostad. Båtsmännen på torpet hette **Svinning**.

Svinninge gruva ”...år 1885 började Rörstrands AB bryta fältspat och kvarts i Svinninge gruva. Gruvdriften sysselsatte till en början åtta arbetare, och som förman arbetade Frans Johan Österberg. Fem år senare övertog Uddevalla Fältspats AB gruvdriften.. Ytterligare något år senare uppgick gruvan i Skandinaviska gruv- och mineralgödnings AB... Under denna tid (1893-1907) var disponent Axel Nilsson bosatt på Svinninge gård samt förestod gruvdriften. Detta var Svinninge gruvans glanstid, och dess affärsförbindelser sträckte sig vida omkring i Europa... Samma år (1895) byggdes vid Svinninge en fabrik för kalkstensmjöl, och en 465 meter lång linbana för transport från gruvan till hamnen. För att större fartyg skulle kunna lasta drogs linbanan 235 meter ut i sjön.”

År 1890 övertogs driften av gruvan av Uddevalla Fältspats AB

Under perioden 1896-1917 bröts i Svinninge gruva och den närbelägna Yttersbergs gruva totalt 24 845 ton **fältspat**.

Gruvdriften vid Svinninge nedlades år 1917 medan fabrikationen av kalkstensmjöl pågick till 1919.

Svinninge gård omnämns första gången i skrift år 1303 som Swyninge i samband med att där hölls ”riddarsyn”, troligen av lagmannen i Uppland Birger Persson (den heliga Birgittas fader).

Svinninge missionssällskap lät år 1899 bygga ett missionshus på Svinningeudd. Sällskapet bestod av sommarboende tillhörande olika trossamfund i Stockholm, främst Immanuelskyrkan. Stockholms distrikt av Svenska Missionsförbundet erhöll fastigheten och sålde den 1964 till en privatperson som uppförde en bostad på den stora tomten.

Svinningeviken Den västligaste viken av **Trälhavet** mellan Svinningelandet och **Näsuddens** yttersta del.

Säbykyrkan Sveriges äldsta missionshus som fortfarande används för sitt ursprungliga ändamål. 1878 bildade de troende i Österåker en församling, kallad Öster-Åkers Missionsförening. Detta år byggde man också färdigt sitt missionshus. 1891 anslöt sig församlingen till Svenska Missionsförbundet, och efter ett antal namnbyten heter den nu Åkersberga Frikyrkoförsamling, öppen för alla troende, oberoende av samfundstillhörighet. 1911 byggdes kyrkan om och 1981-1982 genomgick kyrksalen en omfattande renovering. Kyrkan är känd för sin goda akustik och är därför flitigt utnyttjad för konsertverksamhet.

Säby, Lilla Gård belägen vid den gamla **häradsvägen**, cirka en kilometer väster om bron över kanalen vid **Åkerstorp**. Här växte det under 1800-talet upp en bebyggelse som fortfarande till stora delar är bevarad.

Säby, Stora Omnämns första gången i skrift år 1392 som *Saebby*. Under medeltiden kallades fastigheten för Kullen och var då utjord under Husby. Namnet Säby antyder att gården anlades vid en sjö; 'sä' är en mycket gammal form av ordet sjö. Senare lydde Säby under Kronan, som gav fastigheten som frälsegods till Gabriel Gabrielsson **Oxenstierna** på **Järrö**. Gården är uppförd 1659 av ståthållaren på Stockholms slott Johan Apelroth. Omkring 1770 kom gården i köpmannen Lorentz **Paulis** ägo och fick då sitt nuvarande utseende. 1963 förvärvades gården av författaren Per **Wästberg** och blev år 1978 efter en pietetsfull renovering förklarad som byggnadsminne. Till gården hör ett stort gravfält från yngre järnåldern, omfattande ett sjuttioal gravar.

Säby Såg & Brädgård etablerades vid Åkers kanal 1956. Numera heter företaget Åkersberga Bygg & Trä och drivs av Johan Stridsberg och Pia Mård, barnbarn till Tage **Stridsberg**. Företaget bytte 2015 åter namn och heter nu Woody Bygg AB

Särsö/Byholm, ö belägen söder om Husarö, 59°29'N - 18°51'E. Areal: 0,765 km² , befolkning: 7. Den lilla ön Byholm förbinds med en gammal stenbro med Särsö. På 1400-talet kallades ön för *Särsör* och på 1700- och 1800-talen bara för Ön eller *Engesö*, ön med slätterängar. Fast befolkning har funnits sedan mitten av 1800-talet. I början av 1900-talet fanns här mer än tio fasta hushåll. Landskapet är idag vackert och öppet och ön har ett utsiktsberg.

Säteri eller **sätessgårdar** uppkom under medeltiden, då adelns makt växte sig stark. En adelsman kunde äga flera gårdar, men den gård där han själv och hans familj vistades kallades vanligen för sätessgård eller säteri. I Österåker fanns under slutet av medeltiden fem sätessgårdar: **Smedby**, **Tuna**, **Taborg**, **Rydboholm** och **Östanå**. Under stormaktstiden utökades antalet säterier markant: Väsby (Ljusterö), Grundvik, Vättersö, Väster-Lagnö, **Hummelmora**, **Hästede**, **Mälby**, **Väsby (Roslags-Kulla)**, **Margretelund**, **Dyvik** och **Skåvsjö**.

Sätessfrihet En adelsman erhöll för sin **sätessgård** skattefrihet, sätessfrihet, under förutsättning att gården var i ståndsmässigt skick och att kravet på rusttjänst uppfylldes. Adelns ensamrätt att äga säterier upphävdes 1810.

Sätterfjärden, tidigare kallad Säterfjärden, är en vik mellan **Österskär** och **Margretelund**. Via **Rödbosund** mynnar Sätterfjärden i **Trälhavet**. Det äldsta huset vid viken är Fiskartorpet från 1600-talet.

Söderberg, Gustaf 1827-1866. Handelsman, förste handelsmannen i **Stenhagen** 1856. Inledde sannolikt sin affärsrörelse i Smedby.

Söderström, Elisabeth 1927-2009. Operasångerska, sopran. Bodde sommartid i en villa vid Röd-bosundsvägen 14 och debuterade som sångerska inför publik på **Rödbosunds danspaviljong** omkring 1940. Gjorde stora roller på flera av världens förnämsta operascener, bland andra Glyndebourneoperan i England och Metropolitan i New York. Hovsångerska, ledamot av Musikaliska Akademin.

Södra Roslags kustbana Järnvägsbolag bildat 1897. Erhöll samma år koncession för utbyggnad av en smalspårig järnväg från Näsby station till Österåker. Det slutliga bolaget med samma namn bildades år 1900. Initiativtagare var Gustaf **Åkerhielm**, Axel Burén, H. G. Blumenberg, Magnus Brahe och Abel **Bergman**. Österåkers kommunalstämma tecknade vid bildandet aktier för 70 000 kronor. Trots namnet "kustbana" hade järnvägen ingen anslutning till någon lastageplats vid Östersjön. Järnvägslinjen drogs inom Östra Ryd genom skogen med hållplats vid Ullna, senare Rydbo. Inom Österåker anlades en hållplats vid Täljö och station vid Runö. Slutpunkten förlades strax öster om Åkers kanal, ungefär mitt i den triangel som bildades av Margretelunds, Tuna och Smedbys herresäten. Ingen av stationerna på linjen hade anslutning till någon existerande bebyggelse. Järnvägslinjen invigdes den 1 september 1901. Uppgiften att kung Oscar II invigde banan har inte kunnat bekräftas. Järnvägslinjen elektrifierades 1939.

Bolaget övertog bandelen Åkersberga – Österskär 1906. Driften av linjen hade hela tiden från starten sköB. Detta bolag köpte 1909 in hela bansträckningen Näsby-Österskär.

Sörabadet **Söra sim- och sporthall**

Söra gård Omnämns första gången i skrift år 1401 som *Sörum*.

Söra sim- och sporthall byggdes 1974 och är idag efter en genomgripande renovering en mycket modern badanläggning. Den inrymmer också en 25-metersbassäng med 27-gradigt vatten, en undersningsbassäng och en plaskbassäng för de allra minsta. Här finns också ett solarium och ett gym med allehanda motionsmaskiner. Simhallen har årligen cirka 350 000 besökare. År 2012 såldes anläggningen till det privata företaget Medley.

Söraskolan byggd 1973

T

Taborg Borgruin (Raä 215) vid Strömsjöns norra strand innanför **Skeppsdal**. Under sin glans dagar låg Taborg strategiskt på en holme i den långa havsviken, farleden upp mot Annarby. Man kan idag urskilja en källargrund och minst fyra husgrunder varav en mäter 22x9 meter. Källargrunden är kvadratisk med drygt metertjocka murar, det rör sig troligen om ett kärntorn 10x10 meter likt det som finns på **Rydboholms** slott. Eftersom borgens närskydd är svagt kan den knappast betecknas som en befästning. Taborgs ursprung och historia är i stora delar ett okänt och outforskat kapitel. Taborg var en **sätessgård** som 'försvann' på medeltiden och gården finns inte bevarad i några skriftliga källor. "Ta-" betyder våt, sumpig mark.

Taxi I Åkersberga har genom åren funnits ett antal taxibolag och -stationer. Martin **Gustavsson** startade 1920 ett åkeri med bilar. Under 1920-talet tillkom också handlaren **Nyström**, vars rörelse i början av 1930-talet övertogs av Ragnar Jansson. Denne drev verksamheten fram till 1951, då han övergick till lastbilsåkeri under några år för att därefter återkomma som taxiägare. En tredje taxiägare var Emil Eriksson som hade tre bilar i trafik fram till 1948, då Gösta Ytterfelt från Norrtälje övertog och drev åkeriet under fem år. Martin Gustavssons broder Gunnar anskaffade även lastbilar för beställningstrafik vid sidan om taxirörelsen. Efter hans död 1946 övertogs hans taxirörelse av brorsonen Sture Gustavsson.

Den 1 juni 1956 skedde en sammanslagning av samtliga taxibolag i Åkersberga. Man bildade Åkersberga Taxi med station vid Stationsplan och skaffade en gemensam telefonväxel för att effektivisera arbetet. 1987 bildades Taxi Åkersberga Service AB med station i f. d. Lithanders sliperi vid Västra Banvägen/Österskärsvägen. Idag gäller fri etablering inom taxirörelsen

Tegelbruk Tegel har sedan långt tillbaka i tiden varit ett viktigt byggnadsmaterial. Det var därför vanligt att man vid större gårdar brände tegel i lokala brännugnar. Sådana gårdstegelbruk fanns länge bl. a. vid **Smedby**, **Margretelund** och **Tuna**. Vid mitten av 1700-talet anlade köpmannen Hans Lenman skärgårdens största tegelbruk på **Ålö**. Där sysselsattes 1762 tjugotvå tegelarbetare.

Teje, Tora 1893-1970. Skådespelare, engagerad vid Dramaten och Svenska teatern. Teje var en av svensk teaters mest framstående skådespelare, främst inom den tragiska genren. Gift med hovfotografen Herman Sylwander och under långa tider bosatt på **Herrhaga** gård. Begravd på **Roslags-Kulla** kyrkogård.

Telecall Företag i elektronik- och TV-branschen. Startat 1973 av Hans **Westin** i lokaler på Centralvägen 7. Flyttade i april 1976 till lokaler i nyöppnade **Skutan** och 2009 till större lokaler i det nya köpcentrumet på Rallarvägen. Bytte namn till **ONOFF** 1976.

Telefonstationer Sadelmakare Johannes Pierre köpte 1893 en tomt i **Åkersberg** på vilken sedan byggdes en telefonstation av baron **Åkerhielm** på Margretelund. Tomtpriset år 1883 var 80:- kronor. Telefonstationen sköttes av Pierre fram till hans död 1910, varefter hustrun Amanda övertog ansvaret. Vid hennes död 1934 föll ansvaret på dottern Agnes som i sin tur överlät sysslan till sin dotter Sonja, gift Bergström. Telefonstationen var i bruk till den 31 mars 1951. Fram till 1893 var telefonstationen inrymd i Singmans villa vid **Åkersbro**.

Thoma, Anna Sofia 1871-. Född Andersson i Ytterselaö, Södermanland. Föreståndare för fattighuset i **Stenhagen** åren 1912-1913.

Thulstrup, Jörgen 1937-. Född i Stockholm, uppvuxen i Göteborg. Student 1955, officer i Luftvärnet 1958. Lämnade det militära 1972 som major i generalstabskåren med tjänstgöring i arméstaben. Avdelningsdirektör i Civilförsvarsstyrelsen 1972-74 och vid Försvarets forskningsanstalt (FOA) 1974-81. Departementssekreterare, senare kansliråd vid försvarsdepartementet 1981-90. Tjänade under den tiden fem försvarsministrar. Föredragande i riksdagens försvarsutskott 1990-2003. Utredde 2004 hur regeringen och myndigheterna genomfört det försvarsbeslut som fattades år 2000, en utredning som rönt stor medial uppmärksamhet. Sedan 2004 aktiv i ÖHF, sekreterare från 2007. Har bl. a. lett utvecklingen av Hembygds museet och där ansvarat för flera temautställningar. Gift 1962 med Marianne (f 1940), tre barn. Utsågs vid årsmötet 2015 till hedersmedlem i ÖHF.

Thun, Fritiof 1887–1970. Född på **Tunanäs**, Österskär, som son till en indelt **dragon**. Arbetade på tegelbruket. Tidigt politiskt och fackligt aktiv. Verksam inom ABF och nykterhetsrörelsen. Invald i styrelsen av Åkersberga arbetarkommun vid starten 1910. Arbetade som stationskarl vid **Roslagsbanan**, blev senare föreståndare för poststationen i Åkersberga. 1920 satt Thun i både kommunalfullmäktige och landstinget och blev senare riksdagsman. Thun var ordförande i kommunalnämnden 1928-1962, fattigvårdsnämnden, hälsovårdsnämnden och skolstyrelsen. Byggde upp Åkersberga från ett litet stationssamhälle till en modern förort. Lämnade politiken på 1960-talet. Har utgivit "Minnen".

'**Thunskas huset**' Kommunalpolitikern Frithiof **Thun** lät på 1930-talet bygga en villa i anslutning till den begynnande centrumbebyggelsen vid Åkersberga station. I huset inrymdes förutom Thuns privata bostad också post-, bank- och kommunalexpedition.

"**Tian**", flerfamiljshus med adress Roslagsvägen 10. Huset inrymde, förutom bostäder, ett antal affärslokaler, bl. a. tandläkare Tore Zetterqvists mottagning och Åkersberga Elektriska AB.

Tilas, Samuel Olof 1744-1772. Författare och poet. Barnbarn till Samuel **Åkerhielm** på Margreterlund. Tilas skrev bl.a. "Öster-Åkers Sokns minne".

Timrarö, ö belägen väster om Södra **Ljusterös** nordvästspets, hade på 1600- och 1700-talen en sjökrog och var känd för sitt fina sötvatten. Ön hade till 1935 en liten befolkning som livnärde sig på

fiske och jordbruk. Efter 1935 utarrenderades gården. De sista helårsboende flyttade till fastlandet i början av 1950-talet

Tiondeladan, byggnad uppförd 1794 strax norr om **Österåkers kyrka**. Användes som sockenmagasin och flyttad till sin nuvarande plats väster om kyrkan.

”**Tittin**” Kafé i Österskär, beläget strax ovanför järnvägsstationen

Tiundaland, ett av de fyra **folklanden** i vår del av Sverige. Området omfattade den centrala och norra delen av det nuvarande Uppland.

Toftesta holme i Garns socken, Vallentuna kommun. Lämningar efter en borg; ruinkulle, vallgrav, en plåtå med grunder (Raä 67:1). Sannolikt var detta en omlastningsplats i **Långhundraleden**. Stora skepp kom troligen inte längre än till denna plats.

”**Tolvan**” Åkersbergas första moderna flerfamiljshus, Roslagsvägen 12. Huset byggdes 1938 av ingenjör I. Hahne och omfattade sex lägenheter med vattentoaletter och tillgång till badrum i källaren.

Torp, jordbrukslägenhet för liten för att äsättas mantal men stor nog att beskattas.

Torpare, brukare av torp. Fastigheten fick utnyttjas mot att torparen utförde dagsverken åt markägaren.

TreVehallen Affärslokal vid ”Odenplan” i **Åkerstorp** startad av familjen **Jansson** 1964. Nuvarande ägare Stefan Arnkvist.

Tråsättra gård revs på 1970-talet då **Tråsättraskolan** byggdes på gårdens plats. Omnämns första gången i skrift år 1392 som *Trothasetrum*. Siste ägaren var Otto Jansson, som fått ge namn åt "Otto bondes väg" i området. Tråsättra by bestod år 1812 av ett trettiotal byggnader.

Tråsättraskolan byggd 1979

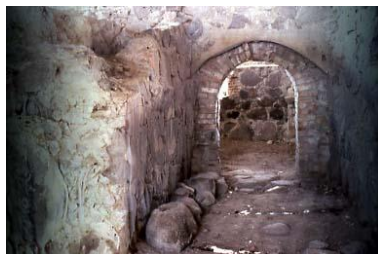
Trälhavet, en fjärd som från Östersjön tränger in i Svealand och utgör gräns mellan Österåkers och Vaxholms kommuner. I Trälhavet möts **Furusundsleden** och Sandhamnsleden, de två största farlederna för tyngre tonnage i Stockholms skärgård. Härledningen av namnet 'Trälhavet' har vållat viss diskussion. En teori, framförd av Henning **Loggert**, är att 'havet' helt enkelt är en förvrängning av det namn, som står på en karta från 1640, 'Trällhaffwen' och alltså skall tolkas som 'trälhamn', en plats för leverans och försäljning av trälkar. Var denna hamn i så fall har legat är nästa problem att lösa: **Gottsundaborgen? Järrö**, innanför de små öar strax öster om Margretelunds reningsverk, som finns utritade på den gamla kartan?

Trälhavets båtklubb TBK, bildades 1958 på initiativ av Lennart **Neckman** för att "ta hand om" kommunens fritidsbåtar. Föreningen har idag drygt 1700 medlemmar och är därmed en av landets största båtklubbar.

Träskmossen, mosse belägen mitt i skogen i ett skogigt och bergigt område söder om Täljö. Mossen är intressant tack vare sin egenartade vegetation med flera sällsynta växter.

Tuna anhalt, ursprungligen Tuna grusgrop. "Vid nuvarande Tuna Gård låg ett grustag, som ägdes av järnvägsbolaget. Byggmateriel hämtades härifrån och Åkers Grusgrop lastageplats öppnades 1905".

Tuna betecknar samlingsplats eller borg där ledungsmännen samlades. Alla namn på -tuna ligger vid gamla farleder. 'Tuna'-namnen dyker upp i svenska språket under folkvandringstid.

Tunaborgen (Biskopstuna) Raå 53:1 Borgen byggdes sannolikt under slutet av 1200-talet. Omnämnd i en skriftelse från biskop Nils **Allesson** år 1298 som *Tunir*. Under unionsstriderna i sekelskiftet 1400-1500 stod hårda strider om borgen. Den angreps och intogs i juni 1497 av Sten Sture d.ä. men bytte under de följande årens strider ofta ägare. År 1522 erövrades den slutligen av Gustav Vasa. Därefter fick borgen förfalla och blev ruin. Den första arkeologiska undersökningen leddes av Bengt Thordeman år 1921. Förnyade, mer omfattande utgrävningar ägde rum 1967 och 1971-1972. På 1960-talet utfördes en del reparationer och det skyddande taket lades på. En ny renovering skedde på 1994-1995, då cementbruket i fogarna ersattes med kalkbruk. Under hösten 2014 genomförde RAÄ en georadarundersökning av området runt borgen.

Tunafjärden Tunaviken.

Tuna gård Hela nuvarande Österskär är byggt på det som var Tuna gårds mark. Gustav Vasa behöll borgen som kungsgård fram till 1527 medan gården gavs som förläning till kungens rådgivare Georg Norman och år 1561 av Erik XIV till Claude **Collart**. Det nuvarande huset byggdes 1662-1664 på den plats där den medeltida gården Tuna låg. Ägare till Tuna var då fältmarskalken Gustaf Banér som tvingades återlämna gården till kronan i samband med Karl XI:s reduktion. Under **indelningsverket** utgjorde Tuna tre rusthåll. Under de ryska härjningarna i Roslagen 1719 förlades den svenska generalstaben till Tuna. Bland sentida ägare märks 1900 Abel **Bergman**, 1914 generalkonsul E. W. Wallin, 1919 John (Johan) Hellman, Stig **Järrel** och Bo **Parnevik**.

Tuna handel Affär vid Tuna anhalt, drevs som en annexaffär av familjen **Jansson**. ”Man handlade matvaror i bröderna Janssons affär vid Tuna station. Tuna handel kallades den, och hade som närmaste granne ett café som också sålde godis. Världens godaste kaffebröd hade fru Enkvists bageri, som låg mitt emot Tuna handel... Tänk när Tuna handel fick in riktiga Corn Flakes och bananer år 1945 – vilken fest det var.”

Tunanäs Dragontorp nr 7, Tuna rusthåll. Är en av de äldsta bevarade byggnaderna på Österskär. Här bodde dragonen Robert Thun, fader till politikerna Frithiof **Thun**. På 1950-talet bodde här skådespelaren Jarl **Kulle**; under hans tid döptes torpet om till **Kullenäs**.

Tunaviken, vik av **Trälhavet**, begränsas i väster av Näshalvön och i öster av Österskär.

Tunbo kvarn omnämnd i arkivmaterial från 1500-talet och fram till 1886. Kvarnen har sannolikt tillhört **Tuna** gård. **Malms kvarn**.

Tunggrind Timmerstuga belägen vid landsvägen på gränsen mellan **Hacksta** och **Smedby** invid nuvarande Hackstaspåret, sannolikt byggd omkring år 1800. I anslutning till stugan sattes en stor, sannolikt tung, grind upp över vägen. Stugan skänktes till ÖHF men förfallet hade då tillåtits att gå så långt att torpet måste rivras.

”**Tuppen**” Smeknamn på S/S **Åkers Kanal**. En tolkning av namnet är att fartygets ångvissla väckte traktens befolkning tidigt på morgonen.

Täljö, kommundel inom Österåkers kommun med 338 invånare år 2005. Namnet förekommer i skrift första gången år 1492 som *Tälia*.

Täljöviken, den inre delen av **Svinningeviken** i västligaste delen av **Trälhavet**. Täljöviken utgjorde inloppet till Långhundraledens tidigaste infart. Vid arkeologiska undersökningar i början av 2000-talet har man påträffat ett antal pålspärrar i Täljövikens innersta del.

U

Udd, Harry 1923-2002. Född i Vasa, Finland. Trädgårdsmästare och biodlare. Ordförande i ÖHF 1981-1984. Ledde ÖHF:s renovering av **Norrö Tingshus**.

Ullnasjön Insjö på gränsen mellan Österåker, Vallentuna och Täby vid E 18. Utmed sjöns norra delar ligger Ullna golfbana.

Ulveco Elektronik AB, åkersbergabaserat företag, startat 1973 av C-O Ullenius och S Vesterlund. Företaget, som tillverkar utrustningar för strömförsörjning, flyttade 1982 till nya lokaler i det s. k. Ulvecohuset på Sågvägen. När företaget 1986 såldes till ett konglomerat av statliga företag, hade man cirka hundra anställda. Företaget är idag nedlagt.

Uppbåd **Ledung**

VW

Wallin, E. W. Generalkonsul, ägare till **Tuna** säteri. Lät omkring 1910 avstycka 250 tomter på Österskär till sommarvillor. Sålde Tuna till Johan **Hellman** år 1919.

Wallin, Holger 1917–1985. Kommunal förtroendeman. Ägare till Annarby gård.

Valsjön, mindre insjö belägen nordost om **Margretelunds** slott. Sjön tar mot vatten från de båda småsjöarna Trastsjön och Södersjön och avtappas genom en bäck ner till **Qvallen** och **Sätterfjärden**. I denna bäck låg en gång **Malms** kvarn. I bäcken låg också kommunens första kraftverk, som gav elektrisk ström till Margretelunds slott. Rester av tuben finns kvar i bäcken. Namnet Valsjön har inget med valar att göra; *val = mal*, vår största insjöfisk, som en gång var allmän i våra sjöar.

Vasatornet **Rydboholms** slott.

Vattenkvarnar Enligt **Tilas** ”Öster-Åkers Sokns Minne” fanns år 1751 två vattenkvarnar i Österåker; **Gillmyra** vattenkvarn och **Malms** vattenkvarn.

Vaxholm Österåker bildade tillsammans med staden Vaxholm under åren 1974–1983 kommunen Vaxholm.

Vedjakten. Liksom klyvarskutan hade vedjakten två försegel och gaffelsegel, dessutom ett toppsegel. Segelytan var cirka 300 m², varav storseglet cirka 200 m². Båtens längd var cirka 20 meter, bredd cirka sju meter, djupgående cirka 2,5 meter. Ju större skuta, desto större kapitalinsats för att bygga eller köpa en sådan. Därför var det i allmänhet flera ägare till vedjakter.

Wendel, Nils, direktör. Ägde Villa Perstorp vid **Sätterfjärden**, som var en stor och för sin tid mycket luxuös villa där man levde ett utpräglat societetsliv.

Vendeltid arkeologisk period, cirka 550–800 e. Kr.

Wenggren, Carl-Erik 1916–2010. Kyrkoherde i Österåkers församling 1956-1981, den siste kyrkoherde som bebodde prästgården.

”**Venus**” **roslagsskuta**, ägd av Carl Vesterlund 1886.

Westerberg, Alfred 1912–1988. Född i Malax i finska Österbotten. Utbildade sig till konditor och drev två bagerier i sin hembygd innan han med familjen flyttade till Sverige 1950. Efter en kort tid i Krylbo kom han till Åkersberga, bytte yrke och blev verkmästare vid olika byggen. Som pensionär engagerade han sig i hembygdsföreningen och i Arbetsgruppen **Långhundraleden**. Han studerade kartor, räknade ut var strandlinjen gick i forna tider, funderade över var folk kunde ha bott och var fornlämningar följaktligen borde finnas. Fann också en hel del, bland annat stenåldersboplatsen vid **Gillmyra**. I trettio års tid ägnade Alfred Westerberg en stor del av sin fritid åt att vandra runt i Österåker och söka fornlämningar. Hedersmedlem i ÖHF.

Westin, Hans 1944- . Företagare. Började sin karriär med att sälja hemtillverkat godis till sina skolkamrater. Grundade företaget **Telecall** 1971 och sålde stereoprodukter i liten skala. 1976 öppnade han sin första egentliga butik nere vid kanalen i Åkersberga. 1982 köpte han upp Sigges radio och bytte samtidigt namn på företaget till **ONOFF**. Sedan 2007 tillhör Westin den svenska miljardklubben.

Veterinärbostaden, villa i Åkerstorp, byggd 1910 i jugendstil. **Hamlin**.

Wiberg, Gösta 1920-1996. Socialdemokratisk kommunpolitiker.

Vibuske Båtmansnamn med olika stavningar för båtsmän ur Runö rote som bebodde torp nr 99 Pilstugan.

Wik, Hugo 1887–1959. Studentexamen 1905, med. lic. 1915. Extra provinsialläkare i Österåker från 1918, ordinarie från 1922 fram till 1959. Wik hade sin mottagning i en stor villa vid nuvarande Läkarvägen i Åkerstorp. Wik ansågs allmänt vara en mycket duktig läkare. Han var också en hängiven seglare; ägde segelbåten Micasa. Tog 1932 initiativet till bildandet av Österåkers Röda korskrets, ordförande fram till cirka 1947.

"Provinsialläkare Hugo Wik började också med en T-Ford men övergick senare till Dodge, en mycket förnämlig bil som vi dock ofta hade på reparation. På grund av sitt yrke måste han köra på de sämsta vägarna, ofta i mörker, varför han besökte dikena ibland. Detta satte en viss prägel på skärmar och kaross."

Vikingatid, den avslutande perioden i den nordiska forntiden. Inföll cirka 800–1050 e.Kr.

Wik, Naemi 1888–1966. ”Doktorinnan”. Född i Småland, sedan 1918 bosatt i Åkersberga. Genomgick Musikaliska Akademin, utbildad sopransångerska. Framträdde vid sammankomster av skilda slag, ofta i kyrkan. Känd för sitt stora kulturella intresse. En av initiativtagarna till Österåkers hembygdsförening och dess första ordförande under åren 1947-1950. Utsedd till föreningens första hedersordförande. Hedersmedlem i föreningen. Bildade tillsammans med sin make, läkaren **Hugo Wik**, Österåkers Röda Korskrets, ordförande i Husmodersföreningen, ledamot av kyrkorådet. Chef för Österåkers lottakår.

Wikström, Inger 1939-. Svensk pianist och tonsättare. Grundade och ledde **Nordiskt Musikkonservatorium** på Österskär.

Villa Ekbacken Villa med adress Generalsvägen 134. I början av 1930-talet bodde här musikern Harry Fritz-Crone med fru Inger.

Winberg, Gunnar 1934-. Född i Göteborg där han också avlade student- och folkskolläraryxamen.. Tjänstgjort som lärare i Göteborg, Solna och Österåker. Sekreterare i ÖHF 1999-2002, vice ordförande 2010. Styrelseledamot 2010-2015. Hedersmedlem i föreningen. Ansvarig för **fotoarkivet** 2000-2011. Har utgivit ”Örlogsstation Österåker” 2001. Medverkat i utgivningen av ”Ett härligt liv” och ”Åkersberga då och nu” 2013. Erhöll 2004 Österåkers kommuns kulturpris. Tilldelades 2015 Lion Clubs kulturstipendium.

Winblad, Nils-Henrik von Walter 1906-. Arkitekt, ansvarig för byggnader och planering i kommunen; bl. a. gamla kommunalhuset. Anställdes som stadsarkitekt 1944. Har planlagt stora delar av Åkersberga, bl. a. Kyrkligt centrum 1978, Storängsvägen 1959 och Montaget 1955.

Winge, Johan Adam Efterträdde Peter Holmberg som skollärare den 16 maj 1791.

Vira, kortspel för tre eller fyra personer, kallat Sveriges nationalkortspel, sägs ha skapats en februarinatt 1810, då en häradshövding och hans bisittare satt inblåsta i tingshuset medan drivorna tornade upp sig utanför fönstren. Spelet, vars regler för en icke-kortspelare förefaller ytterst invecklade, fick snabbt en stor spridning och oerhörd popularitet, men utkonkurrerades efter hand av kortspelet bridge. Vira spelas idag i särskilda virasällskap.

Wira bruk Mindre ort om cirka 60 invånare, belägen cirka 25 kilometer söder om Norrtälje. Orten är känd för sin klingsmedja, belägen vid Viraån mellan **Viren** och **Losjön**. Bruket grundades av riksamiralen Claes Larsson **Fleming** 1635 och fick 1635 privilegium på att framställning av stick- och huggvapen till den svenska stormaktstidens krigsmakt. Mot slutet av 1640-talet tillverkades i genomsnitt 5 500 värjklingor per år. På grund av bristande kvalitet förlorades privilegierna år 1775. Bruket inköptes år 1783 av kommerserådet Simon Bernhard **Hebbe** som år 1800 sammanförde bruket med **Östanå**. Driften av bruket övergick i slutet av 1800-talet till ett slags Kooperation mellan mästersmederna vilka betalade en årlig hyra för sin plats vid härd och städ. Produktionen koncentrerades på liar och andra fredligare föremål. Den kommersiella tillverkningen upphörde 1948. Med hjälp av statliga AMS-medel kunde bruksmiljön 1965 restaureras genomgripande, samtidigt som ett museum över verksamheten inrättades. Wira var också från 1798 till 1906 tingsplats för Åkers skeppslag. I Wira framförs årligen **Wiraspelen**.

Stiftelsen Wira bruk grundades 1969 med syftet att hålla bruket och dess traditioner levande. Idag arbetar tre konstmeder på heltid under ledning av Lena Wägerth.

På Wira Bruk inspelades 1923-1924 delar av stumfilmen *Gösta Berlings saga*.

Wiraspelen historiskt musikskådespel som varje sommar vid månadsskiftet juni-juli framförs på Isaks äng i Wira. Spelet hade premiär den 19 juli 1985. Manusets skrevs av Leif Nilsson och musiken av Bo Hülphers.

Wira tingshus uppfördes före mitten av 1700-talet. Här höll Åkers skeppslag vinterting mellan 1798 och 1906.

Viren, insjö i Österåkers nordöstra del. Genom Viraån avvattnas sjön ner till **Losjön** och de forsar som bildas på grund av nivåskillnaden har genom åren försett **Wira** bruk med kraft till stångjärnshammaren.

Vita Huset annexbyggnad till Österåkers prästgård, uppförd 1745. Ursprungligen ett enplans rödmålat timmerhus, omkring 1860 påbyggt med en våning och reveterat. Fram till 1809 kyrkoherdens bostad. Därefter var huset bostad åt personer med anknytning till prästgården. ÖHF fick genom beslut i kyrkorådet köpa huset för flyttning till **Ekbacken**. Rivningen av huset inleddes i juni 1985 av en grupp medlemmar under ledning av Tage **Ohlsson**. Efter flyttningen uppfördes enbart den övre våningen av huset, eftersom de nedre delarna var svårt rötskadade. Huset återinvigdes i samband med ÖHF:s 40-årsjubileum den 30 augusti 1987. År 2004 genomfördes en genomgripande renovering såväl ut- som invändigt av en arbetsgrupp under ledning av **Paul Larsson**.

Wrede, Fabian 1641-1712. Greve, ägde **Östanå** gods på 1700-talet. Lät bygga **Roslags-Kulla** kyrka 1706.

Wägerth, Curt 1940–2001. Konstsmid, född i Vallentuna. Startade år 1970 ”Konstsmidet Wira bruk.” Efter Wägerths död drivs verksamheten av hans hustru Lena.

Värdshuset, efter 1906 kallat Hotellet eller Åkersbergs gästgivargård. Fastighet vid Värdshusvägen 22-24. Värdshus från 1860-talet till 1931. Gästgivare/källarmästare har varit Carl Gustaf Jansson, 1903 Alfred Bernhard Gerner, 1914 Carl Vilhelm Ekbohm. Ägare 1977: Erik Norlander. Den sista ägaren var Anna Edit Hildestrand. Gästgivargården förekommer då och då i kommunalstämmans protokoll i mindre smickrande ordalag, till exempel den 30 oktober 1904:

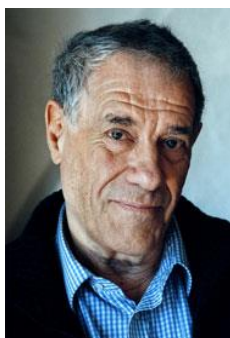
”Med anledning av de ständiga oordningar som under lånliga tider förekommit vid och omkring Åkersbergs gästgivargård, förorsakade av den där bedrivna ölförsäljningen, vilken bedrivs på så sätt att ortens befolkning, både lösa och fasta, unga och gamla, män och kvinnor tillåts att där i säckar avhämta öl och i närheten förtära detsamma, beslöt kommunalstämman enhälligt att ingå till Konungens Befallningshavande med vördsam anhållan om förbud för innehavaren av Åkersbergs gästgivargård att därstädes idka all slags försäljning av vin och maltdrycker.”

Värdshusrörelsen fortsatte fram till 1931 då bröderna **Harling** flyttade in och gjorde huset till bostad och fotoateljé. I dag privatbostad.

Väsby säteri/ Ljusterö tillföll 1641 fältmarskalken Lennart Torstensson som omedelbart lät bebygga gården till säteri. Under slutet av 1600-talet gjordes Väsby till rusthåll med bibehållen sätesfrihet. Väsby är idag en gård med bl. a. en parstuga och en villa i jugendstil i behåll.

Väsby/Roslags-Kulla var före 1654 ett **säteri**, tillhörigt släkten Fleming. Efter hand kom gården att ingå i **Östanås** domäner. Inga byggnader från säteritiden finns kvar idag.

Västanberg, Stora och Lilla, belägna öster om sjön **Ruggen**, är två mindre bondgårdar i välbevarad, typisk 1800-talskaraktär. Inredningen till Lilla Västanberg finns idag bevarad i Österåkers hembygdsmuseum.

Wästberg, Per 1933-. Författare, tidningsman och kulturpersonlighet. Ledamot av Svenska Akademin. Ägde under ett antal år **Stora Säby** gård.

Västergården Pensionat på **Österskär**, som drevs av Yngve och Augusta Hildestrand. Senare annex till **Östergården**.

Västra Flyglarna, ursprungligen arbetarbostäder och verkstäder i anslutning till **Margretelunds** slott. Byggda 1873, i stort sett outnyttjade sedan 1950-talet. Renoverades pietetsfullt åren 1992-94 under ledning av arkitekt SAR Peter von Knorring och Björn **Strand**. Flyglarna var under ett antal år något av ett kulturellt centrum i kommunen. Idag utnyttjas byggnaderna delvis för bostadsändamål.

Västra Lagnö, välbevarad tidstypisk miljö från 1900-talets början med ångbåtsbrygga och pensionatet ”Vestra Lagnö Hafsbad”, uppfört 1904. En del av byggnaderna ingick i 1897 års stockholmsutställning. På platsen låg tidigare ett säteri som brändes av ryssarna 1719 och aldrig återuppfördes.

Västra skolan socknens första fasta skola, byggd 1846. Skolhuset var från början både skola och bostad för läraren och hans familj. På övre våningen fanns två rum; i det ena av dessa bodde dåvarande barnmorskan. Omkring 1900 utökades skolan med ett nytt skolhus som innehöll tre skolsalar, vardera rymmande två klasser. Huset brann ner till grunden 1928 men återuppbyggdes omgående. Vid enhetsskolreformen 1950 lades skolan ned och fastigheten såldes till Antennfabriken. Skolbyggnaden revs 1982.

Vättersö, ö mellan Norra **Ljusterö** och Yxlan, hörde under 1700-talet till Lagnö säteri och brukades under många år av arrendatorer, vars huvudsakliga sysselsättning var fiske. I början av 1900-talet kom sommargästerna. Sedan 1975 har Vättersö inte haft några helårsboende. Ön är idag en sommarhusfylld innerskärgårdsidyll med en del fina villor från 1910-talet. Vättersö har en total areal på 97 hektar.

Y

Ytterbergsgruvan (även kallad Lilla Gruvan), fältspatgruva med ett synnerligen rikt dagbrott beläget på de båda gårdarna Svinninge och Yttersberg. Gruvan levererade mellan åren 1896 och 1906 totalt nära dubbelt så många ton fältspat som Svinninge stora gruva. Största delen av fältspaten gick till Rörstrands. Dagbrottet är idag igenfyllt men går lätt att lokalisera.

Ytterby Båtsmanstorp nr 104, beläget på Resarö. Idag fritidshus, endast obetydligt tillbyggt. Båtsmännen på torpet bar namnet **Hartenberg**.

Å

Åberg Soldatnamn för båtsmän vid Åby rote nr 106.

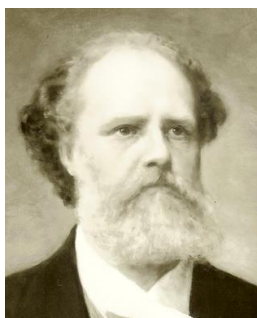
Åby Nämns första gången i skrift år 1392. Ägare 1914 doktor E. **Selander**, författaren Sten Selanders far.

Åbytorp Båtsmanstorp nr 106 är mycket välbevarat och helrenoverat år 1989. Torpet beboddes av båtsmän med namnet **Åberg**.

”**Åkar-Pelle**” **Henning Pettersson**.

Åker Soldatnamn för båtsmän ur Åkers och Kvisslingby rote nr 100. Dessa båtsmän bebodde torp nr 100 Kvisslingby.

Åkerblad Soldatnamn för båtsmän vid roten nr 111 **Stora Stava**.

Åkerhielm, Johan Gustaf Nils Samuel 1833–1900. Student i Uppsala 1850, kanslist i civildepartementet 1852, underlöjtnant vid Lifregementets Dragonkår 1854, attaché vid beskickningen i Paris 1856, legationssekreterare i S:t Petersburg 1858. Finans-, utrikes- och statsminister 1889-1891. Gift 1860 med grevinnan Ebba Aurora Ulrica Gyldenstolpe.

Åkerhielm, Gustaf Fredrik Nils 1853-1920. Student i Stockholm, studerade juridik vid Uppsala universitet. Attaché 1888, placerad på UD, legationssekreterare och kammarherre 1897. Kabinettskammarherre hos Oscar II 1900. Gift 1893 med Eva Ankarcrona.

Åkerhielm, Gustaf Samuel Viktor Nils 1894–1950. Student i Stockholm 1912, löjtnant vid Livgardet till häst 1922, kammarjunkare 1924, sedermera kammarherre. Gift med Else Lövenskiöld.

Åkerhielm, Oscar 1811-1892. Friherre, ägare till Smedby. Kassör i **Österåkers Konsumtionsförening**.

Åkerhielm, Samuel, 1684-1768. Politiker i mösspartiet under Frihetstiden, riksråd. Förvärvade 1718 **Margretelunds** slott.

Åkerier Ett av de första åkerierna i Österåker startades på slutet av 1920-talet av ”**Åkar-Pelle**”, Henning Pettersson. Hans häståkeri låg på olika platser i Åkersberga, från 1942 i korsningen Skolvägen-Bergavägen, där han också var bosatt. Åkeriet upphörde 1970. Omkring 1918 startade bröderna Gunnar och Martin **Gustavsson** ett åkeri med hästar. 1922 övergick de till droskbilar med station på Centralvägen. Gunnar Gustavsson drev redan på 1920-talet lastbilsåkeri. Branschen växte snabbt och konkurrenterna blev flera. 1943 bildades Åkersberga Lastbilscentral, i vilken åkarna samlades med bl. a. gemensam ordermottagning. Lastbilscentralen har idag sin bas i Säby industriområde, där tjugofyra åkare sysselsätter cirka femtio personer.

Åkersberg Äldre namn på kommundelen **Åkerstorp**, använt fram till 1960. Åkersberg har sannolikt varit bebyggt från yngre järnålder; ett gravfält ovanför slussvaktarbostaden tyder på att boplatsen legat i närheten. Under 1800-talets senare del var Åkersberg socknens centrum: här låg alla inrättningar av betydelse, till exempel fjärdingsmannens bostad, gästgiveri, poststation, apotek och doktorsbostad med läkarmottagning.

Åkersberga Tätort, som skapades i och med förlängningen av järnvägslinjen från Stockholm 1901. Huvudort i Österåkers kommun. Folkmängd år 2005: 26 727 invånare. Namnet skapat av sammansättningen Åkers-Berga, d.v.s. Berga gård i Åkers härad.

Åkersberga Bageri **Bagerier**

Åkersberga Bollklubb (ÅBK), bollklubb med omfattande ungdomsverksamhet, bildad 1973. Har sin verksamhet förlagd till Margretelunds idrottsplats, kallad ”Tuvavallen”.

Åkersberga Golfklubb, bildades 1991. Driver sedan 1993 klubbhus och golfbana vid Bränslet.

Åkersbergahemmet

Åkersberga IK ”Två föreningar bildades 1920 – Runö IF och Åkersberga IK. Båda klubbarna var livaktiga och hade bl. a. tre fotbollslag var. Men intresset avtog efter hand, mest beroende på svårigheter med att få någon plats att hålla till på. Vår socken orkade helt enkelt inte med att bära upp två rivaliserande föreningar”

Åkersberga Innebandyörening, "Ackers", grundad 1984. En av länets största och mest framgångsrika innebandyöreningar med genom åren mer än tio representanter i svenska landslaget.

Åkersberga järnvägsstation Tre stationshus har genom åren funnit i Åkersberga. Det första uppfördes 1901 och fanns kvar till 1943, då ett nytt stationshus uppfördes av fabriksbyggda standardelement, på den tiden en ny byggmetod. Detta stationshus revs 1984 och ersattes med en kiosk, som man också har tvingats ersätta då den bränts av pyromaner. I början av 1940-talet revs också lokstallet i Åkersberga.

Åkersberga kvarn Kvarnbyggnad, belägen omedelbart söder om järnvägen i Åkersberga centrum. Byggdes 1917 och ägdes då av Gustaf **Kahnlund**. 1938 arrenderades kvarnen av Tage **Stridsberg**, som övertog äganderätten fem år senare. 1958 upphörde kvarndriften och byggnaden utnyttjades till Civilförsvaret, som tio år senare köpte kvarnen. 1992 revs kvarnen och marken utnyttjades som parkering, innan bostäder uppfördes på del av området medan resten gjordes till park, Järnvägsparken. Kvarnen ingick i Kahnlunds företagskomplex "Åkersberga Kvarn, Såg och Snickerifabrik" som bildades 1923. 1945 övertogs snickerifabriken av Harald Lundqvist, "Lundqvists hylor". 1953 startade David Ahlqvist en **stållinefabrik** i den gamla snickerifabriken. I mitten av 1970-talet brann brädgården men återuppfördes. 1975 övertogs den av Fredells byggvaruhus. 1976 flyttade Stållinefabriken till Täby och byggnaden övertogs av en grupp affärsmän och konstnärer. 1992 revs kvarnen och 2001 gick de sista resterna av industrikomplexet samma öde till mötes.

Åkersberga kyrkliga centrum tillkom 1971 och inrymmer vid sidan av pastorexpedition och samlingslokaler även ett kapell. Arkitekt är Lars Olof Torstensson. Kapellet stod klart 1980. "Ljusets kors", en altarprydnad i mosaik utförd av M. Jovinge Cropper. Ombyggnadsarbeten genomfördes år 2010.

Åkersberga Lastbilcentral Organisation, bildad 1943, i vilken åkeriidkarna samlades med en central ordermottagning, fakturering samt inte minst centrala inköp. 1959 anställdes Hans Nilsson som

VD, en befattning han hade till 1978 då han ersattes med Lars Lundborg. Tidigare hade också Tore Rydin och Göte Jansson tjänstgjort som ledare för verksamheten.

Åkersberga Lokala Samorganisation, politisk organisation tillhörande Sveriges Arbetares Centralorganisation (SAC), ”som organiserade alla arbetare, handens och hjärnans, i sina lokala samorganisationer, oavsett yrken.”

Åkersbergamonzonit Monzonit

Åkersberga Smides- och reparationsverkstad ”Vid kanalen hade bröderna Björk Åkersberga Smides- och reparationsverkstad med Chevroletservice och Shell bensin.”

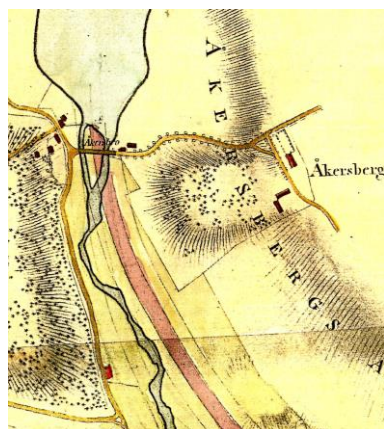
Åkersberga Sporthall Sporthallen

Åkersberga Trädgårdssällskap bildades 1998 och har sedan dess brukat och vårdat jorden vid **Länsmansgården**. Sällskapet erhöll år ??? utmärkelsen ”Blå Vågen”.

Åkersberga-Trälhavets Järnväg Bolag, bildat 1903, byggde bandelen Åkersberga–Österskär 1905-1906. Aktiebolaget upplöstes samma år som järnvägen stod klar.

Åkersberga Ångbryggeri Ångbryggeriet.

Åkersbergs gård, jordbruksfastighet belägen vid Vårdshusvägen 11 i nuvarande Åkerstorp. Mangårdsbyggnaden kan spåras tillbaka till 1800-talets början. På 1880-talet drev familjen **Hybinette** affär i huset och vissa uppgifter tyder på att apoteket också legat här. Gården ägdes av baron **Åkerhielm** som vid förra sekelskiftet lät rusta upp den ganska förfallna byggnaden. Därefter bodde veterinär **Hamlin** i huset fram till 1910. Gården såldes till inspektorn på Margretelund, J. O. **Husén**, som lät bygga en ny mangårdsbyggnad på den högsta platån i Åkerstorpsområdet. Detta hus brändes i mitten på 1900-talet. Den första mangårdsbyggnaden finns dock kvar och är nu privatbostad.

Åkersbro Namnet förekommer i skrift första gången 1603, men sannolikt fanns här redan under tidig medeltid ett vadställe som senare överspångades med stockar och trätäckning. Denna primitiva bro förkortade den tidsödande kringfarten via Garn och Hakunge. Här gick senare landsvägen från

Stockholm över kanalen på en rullbro. Denna bro förbättrades och byggdes om flera gånger, senast vid kanalbygget 1824. Bron var den enda möjligheten att med häst och vagn korsa kanalen fram till år 1917, då en ny bro byggdes längre ned utefter kanalen, där Sockenvägen korsar vattendraget. Platsen var länge en självklar mötesplats; här fanns galgbacken och här hölls marknad sannolikt från 1820-talet fram till den sista marknaden den 21 september 1912. Åkersbros glansperiod inföll i slutet av 1800-talet. I närheten finns fortfarande många byggnader med "centrumfunktioner": doktorsbostaden, apoteket, gästgivargården, handelsboden och slussvaktarbostaden. Platsens månghundraåriga betydenhet som inkörspport till det centrala Åker upphörde 1917.

Åkersbro handel Välsorterad lanthandel med ett stort sortiment. Försörjde en betydande del av sockens befolkning. Affärsverksamheten inleddes i slutet av 1800-talet av Oscar **Hybbinette** men övertogs senare av Carl **Pålhammar**. Den siste ägaren hette Herbert Berglund. Affären upphörde 1963.

Åkers grusgrop Det tidigaste namnet på Tuna hållplats eller **Tuna anhalt**. Namnet härstammar från den grusgrop som öppnades 1905 och som lämnade materialet till banvallen Åkersberga – Österskär.

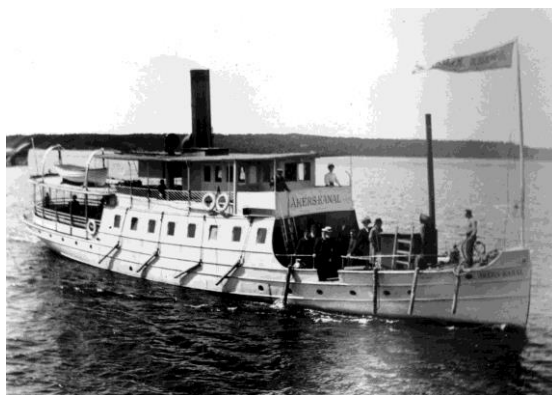
Åkers Handel, affärsverksamhet på Centralvägen vid Ekbacken. Byggnaden är uppförd av ingenjör Ivar Hahne. Köptes 1938 av Sven Andersson. Från november 1944 drevs affärsverksamheten av Nea och Joel Eriksson. Numera är huset privatbostad.

Åkers kanal **Åkersån** har sedan urminnes tider varit en livligt trafikerad led från **Trälhavet** och **Tunaviken** mot Upplands inland. Den fortgående landhöjningen skapade dock ständiga problem. 1822-1824 grävdes Åkersån ut till en kanal av indelta soldater från Hälsingland och Västmanland samt en mindre styrka indelta båtsmän och civila arbetare. En sluss anlades också för att jämna ut vattennivåerna. Trafiken öppnades i juli 1825, men redan från början klagades det över att kanalen var för trång. Åren 1826-1833 passerade cirka 100 fartyg per år men lönsamheten var låg. På 1830-talet föreslog riksdagen därför att kanalen skulle övertas av ortens invånare. Problemet löstes så att kanalen uppläts på någon form av entreprenad åt enskild person. Kanalen förföll dock alltmer, slussportarna sprack sönder och uppgrundningar bildades. Saltsjöns fortgående sänkning bidrog till minskning av vattendjupet vid nedre slusströskeln. Tunafjärden muddrades 1858 för att överhuvudtaget göra trafik möjlig. En grundlig undersökning genomfördes 1860 och man kom fram till att omfattande arbeten var nödvändiga. 1861 drevs kanalen av "Bolaget för Ångbåtsfart å Åkers kanal", bildat av ägarna till Margretelund, Smedby, Hakunge och Karby-Brottby i Össeby-Garns

socken samt Näs i Rö socken och Rocksta i Angarns socken. Fram till 1883 var **Toftesta** holme i **Garnsviken** ändstation för sjöfarten, varefter hållplatsen flyttades till Garnsbro vid Norrtäljevägen. 1868 passerades kanalen av 423 segelfartyg och 208 ångbåtar. Med kronans hjälp utfördes omfattande arbeten 1906-1909. En bro vid Åkerstorp byggdes 1917. Slussen fick nya portar av järn 1912-1914.

Omedelbart efter första världskriget ökades kanaltrafiken väsentligt genom livlig pråmfart och timmerflottnig. Huvuddelen av transportererna från socknens industrier, jord- och skogsbruk skedde via Åkers kanal. Under åren 1914-1918 passerade varje år 700 fartyg slussen. Denna period var kanalens verkliga blomstringstid. Trots att järnvägen nu fanns, satsade stat och kommun stora summor på kanalens vidmakthållande. Seglationen började vanligen i mitten av maj och varade till slutet av december. Roslagsskutorna dominerade trafiken. Det sägs att det en dag låg tretton piggsutor förankrade vid kanalens ändpunkt, Toftesta holme. Från 1917 är det antecknat att ångbåtstrafiken upphörde redan i augusti till följd av bristen på kol under första världskriget.

Kanalen rustades på nytt upp 1919-1921 men den reguljära ångbåtstrafiken upphörde trots detta 1927. Mot slutet av 1960-talet övertogs ansvarat för kanalen av Österåkers kommun som förvärvade samtliga aktier i AB Åkers Kanal.

S/S Åkers Kanal III

Åkers Kanal, S/S Gemensamt namn på tre ångfartyg som trafikerade Åkers kanal.

Åkers Kanal I byggd 1860, enkeldäckad ångare med ett 15 hkr maskineri. Såldes 1870 till Riga.

Åkers Kanal II byggd på Bergsunds varv i Stockholm 1871. Längd 20,5 m, bredd 4,5 m. Drevs av en 185 hkr ångmaskin. Namnet var från början *Nya Åkers Kanal* men ändrades 1876 till *Åkers Kanal*. Fartyget såldes 1884 till ett målarrederi och fick då namnet *Lovö*. Då hon 1885 åter såldes och sattes in på traden Stockholm-Södertälje-Trosa ändrades namnet till *Trosa*. Sitt nästa namn, *Gurli*, fick hon 1897 då hon övertogs av Ångfartygs AB Strömma Kanal och sattes in som hjälpbåt på traden till Sandhamn. Redan efter något år såldes hon dock till Härnösand och trafikerade Ångermanälven fram till 1937, då hon övertogs av Sundsvalls Stuveri AB. *Gurli* återkom till Stockholm 1954 och gick då i uthyrningstrafik i skärgården. Efter att hon under en tid varit biblioteksbat i skärgården ägs hon nu av en privatperson.

Åkers Kanal III Byggd vid Motala Verkstad 1884. Längd 26,7 m, bredd 5,2 m, maskinstyrka 140 hkr ångmaskin. Levererad till Ångfartygsbolaget Åkers Kanal men såldes 1888 till Waxholms Ångfartygs AB. Fartyget trafikerade leden till Brottbys fram till 1927. Åren 1928–1933 hade hon sin ändstation vid Margretelund. När trafiken på denna trad lades ned flyttades hon över till linjen Stockholm-Saxarö-Grundvik. 1938 ändrades namnet till *Viken*. 1948-1949 gick hon i passbåtstrafik mellan Årsta Havsbad och Utö och 1950-51 på traden Stockholm-Nämndö-Aspö. Efter sommarseglationen 1951 lades *Viken* upp och skrotades 1955.

Enligt Petrus Johansson avgick ångaren från Stockholm Nybroviken och ankom 15.30 till Brottbys. Återresan påbörjades 16.30 med ankomst Stockholm 21.00

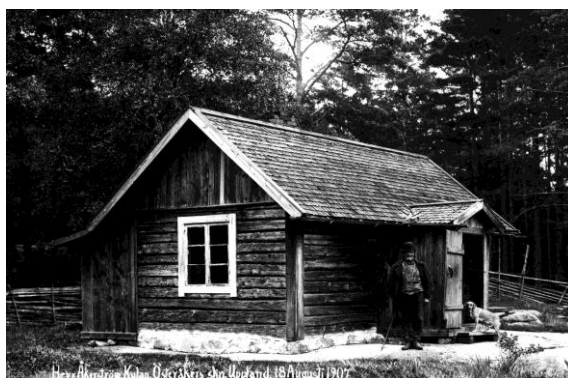
Åkers marknad avhölls årligen mellan 1820 och 1913 vid Larmäss den 21 september på marknadsplatsen vid **Åkersbro**. Efter hand ökade problemen i samband med marknaden. Protokoll från kommunalstämman i december 1873 antecknar att ”*de hittills varande ölförsäljningarna utövat ett*

skadligt inflytande på befolkningen vid Åkersbro varje år den 20 september, vilken genom det liv som där förs utgör en skamfläck för Åkers kommun". Kommunalnämnden, som sade sig veta att problemen med "obehagliga och sedeslösa uppträden", föranleddes "huvudsakligen av Smedby tegelarbetare och en mängd andra av ortens lösa hantverkare och arbetare" beslöt att utskänkingsrättigheterna vid handelsboden i Åkersbro skulle inskränkas till "verkligt resande vid gästgivaregården".

Åkerstorp Kommundel, före 1960 benämnd **Åkersberg**.

Åkerstorpskolan byggd 1965

Åkerström Soldatnamn för båtsmännen vid roten nr 105, bosatta vid **Ättarö** båtsmanstorp.

Åkerström, Carl August, "Kylegubben" 1834–1919. Den siste båtsmannen på båtsmanstorp nr 105. Gift med Carin Andersdotter från Mora. Paret fick inga egna barn men tog förtjänstfullt hand om två fosterbarn och ett antal barnhemsbarn. Carin belönades för detta med medalj "För Barnhusbarns vård".

Åkersån Vattendrag som förbinder **Garnsviken** med **Tunaviken**. **Åkers kanal**.

Ålderdomshem I Österåkers socken har genom åren funnits ett antal äldreboenden. Det första, som var i bruk omkring 1760, skall ha varit beläget i Oxhagen nordväst om Österåkers kyrka, men den exakta platsen är idag inte känd. År 1803 byggdes ett nytt hem i **Stenhagen**, "fattigstugan" som efter tillbyggnad var i bruk fram till 1931, då ett nytt ålderdomshem byggdes i korsningen Össebyvägen/Sockenvägen. I slutet av 1960-talet byggdes **Solhälla** vid Bergavägen i Åkersberga centrum. Detta kompletterades i början av 2000-talet med **Enebacken**, beläget mellan **Sjökarby** och Spånlot. Också i Östra Ryd fanns ålderdomshem.

Ålön, ö i farleden mellan **Ljusterö** och fastlandet, 59°31'N - 18°33'E. Areal: 0,46 km², befolkning: 1. Ön, som ligger norr om Alskäret, har varit befolkad i över trehundra år. På ön fanns på 1700-talet ett tegelbruk som levererade tegel till byggandet av **Marums** gård. En stor del av teglet till Stockholms slott sägs också komma från Ålön. Ålön exploaterades på 1960-talet och antalet sommarboende är idag stort – flera hundra. Ålön är hög, 42 meter över havet, med en brant kust i väster.

Ångbryggeriet Bryggerilokal vid Åkers kanal alldeles vid järnvägsbron, uppförd av bryggarmästare **Josef Berggren** från Kårsta. Tillstånd gavs av kommunalstämman den 23 januari 1904 till Berggren "att få försälja svagdricka och läskedrycker i mindre partier än tio liter." Tillverkningen startade 1904 och upphörde omkring 1920. Man producerade bl. a. en dryck som kallades "Lagradt Pilsenersvagdricka". Under en kort tid sägs sångaren Ernst Rolf ha ägt fastigheten med avsikt att där starta tillverkning av grammofonskivor. Under cirka ett kvarts sekel utnyttjades lokalen därefter av **Melin & Söners** Reseffektfabrik. Efter att ha inrymt såväl kex- som chokladfabrik hade sedan AB **Calux** sin tillverkning i de utökade och moderniserade fabrikslokalerna innan de revs i samband med omstruktureringen av Åkersberga centrum i början av 1990-talet.

Åsättra by är en gammal by, även om byggnaderna vi ser idag är från 1900-talets inledning. Omnämns första gången i skrift år 1392 som *Asaetrum*. Än idag kan man urskilja gårdarna Norrgården, Oppgård, Mellangården och Nedergården. Eftersom samtliga gårdar har sina ekonomibyggnader i behåll är den gamla bykaraktären bevarad. Idag utgör Åsättra en mindre ort i kommunen med ett invånarantal på 123 personer.

Åsättra handel Affärsverksamheten startade på 1870-talet av Gustaf Lindblom. 1874 flyttade Lindblom till **Stenhagen** men drev också handel från en källare i Åsättra. 1877 övertogs verksamheten av A.F. Andersson från Riala. Från 1890-talet och framåt växlade ägarna – totalt har tio personer drivit affären. Från 1936 till 1989 var det medlemmar av familjen Birath som ägde affären. 1994 gick affären i konkurs och verksamheten upphörde.

Åsättra skola är en av Österåkers äldsta skolor. I slutet av 1830-talet fanns på platsen ett skolhus. Den förste läraren hette Karl Jansson. Han var invalid och saknade lärarutbildning. År 1830 fanns ett skolhus där småskolebyggnaden var belägen. År 1880 uppfördes folkskolan som var socknens största före Centralskolans tillkomst.

Ä

Äldre Ting, antikvitetshandel, som under åren 1963–2004 var belägen i envåningshuset vid **Åkersbro** handel.

Älgö, ö belägen öster om Åkersberga i södra delen av **Furusundsleden**, tillhörde **Margretelunds** gård. Öns jord brukades fram till 1928 av en helårsboende arrendatorsfamilj men omvandlades snabbt till ett hårdexploaterat område med sommarstugor tätt packade utmed stränderna. Den relativa närheten till Stockholm gjorde tidigt de här öarna till populära sommaröar.

Äppelgårdsskolan, annexskola till Margretelunds- och Tråsättras skolorna, inrymd i två av de enplansvillor som byggdes i Margretelundsområdet i början av 1980-talet. Skolorna togs i bruk hösten 1982 och användes som skollokaler under ett begränsat antal år.

Äpplarö, ö belägen i **Gälnan** norr om **Ingmarsö**, 59°29'N - 18°44'E. Areal: 1,08 km², befolkning: 3. Den förste till namnet kände öbon var 'Jöns i äpplarnö', som 1538 betalade 10 öre i skatt. I mitten av 1600-talet fanns tre skattebönder på ön, och 1778-79 slog smittkopporna hårt mot öns befolkning. Upptäcktsresanden Sven Hedin, som tillbringade flera somrar på 1880-talet på ön, lockade dit stockholmare, och Äpplarö omvandlades snabbare än de flesta andra öar. Redan på 1900-talets första decennium var turismen den viktigaste näringen. Trots att det bara fanns några få helårsboende hade ön en av Waxholmsbolagets mera betydande bryggor. Äpplaröbaden, Åhlén & Holms semesterhem och Äpplarö hotell avlöste varandra fram till 1961, då hotellverksamheten upphörde. År 2005 fanns ett helårshushåll med islandshästar och ridskola. Dock är det osäkert om denna verksamhet har fortlevt. Risken finns att Äpplarö snart kan komma att förlora sin fasta befolkning. Antalet sommarhushåll är cirka trettio.

Äpplaröbaden Äpplarö Pensionat öppnades 1905 och byggdes ut 1914. År 1917 byggdes ett hotell samt flera hus för uthyrning. Namnet ändrades då till Äpplaröbaden. Pensionatet /hotellet stängdes 1961.

Ättarö Båtsmanstorp nr 105, bebott av båtsmän med namnet **Åkerström**. Platsen omnämns första gången i skrift år 1538 som *Etterne*.

Ö

Öar Österåkers kommun har en fantastisk skärgård med 1 100 öar av varierande storlek, allt från den största, Ljusterö med en areal av 65,02 km² ned till den minsta lilla kobbe. I detta kompendium har jag emellertid enbart behandlat de öar som fyller kraven från Anders Källgårds omfattande verk "Sveriges öar".

Enligt detta verk är en ö en landmassa

- som oavsett storlek är helt omfluten av vatten
- som saknar fast förbindelse med fastlandet
- som är bebodd året runt eller har i varje fall varit helårsbebodd någon gång efter år 1900.

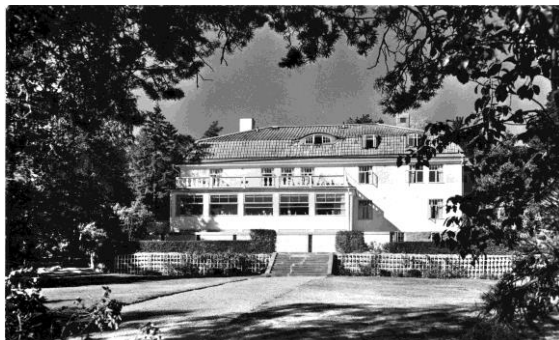
Örsö, ö strax sydost om Södra **Ljusterö**. 59°26'N - 18°36'E. Areal: 1,21 km², befolkning: 24. Ön har varit bebodd sedan 1600-talet. Ön fick affär omkring 1930. Jordbruket på ön lades ner på 1950-talet. Kvar finns varv för fritidsbåtar. Ön rymmer cirka 60 fritidstomter och har mellanskärgårdens högsta berg, 42 meter över havet.

Östanå Gods, beläget vid **Furusundsleden**. Östanå är en av de äldsta **sätsgårdarna** i socknen, nämnd i skrift redan på 1430-talet, då bebodd av väpnaren Anders Isacsson Banér. Den gamla karolinska herrgården, uppförd av Fabian **Wrede**, brändes av ryssarna den 17 augusti 1719. Slottet byggdes upp igen i nyklassisk stil av kommerserådet Simon Bernhard **Hebbe** som köpt godset 1782. Arbetena påbörjades 1791 och slottet stod klart 1794. Byggnaderna, ritade av slottsmurmästaren Deganaer, förbättrade av den berömde arkitekten Jean Louis Desprez, komponerades in i en gammal plan med en storslagen barockträdgård som sträcker sig i terrasser ner mot Saltsjön. Godset innehades av Eric Gustaf **Boström**, statsminister runt sekelskiftet 1800/1900 och har sedan gått i arv inom släkten Boström. En riksdagsmotion 2009 föreslog att staten skulle köpa in Östanå för att göra

godset till en representativ mötes- och överläggningsplats för regeringen. När detta skrivs, hösten 2010, planerar man att bebygga delar av Östanås mark, bl.a. delar av trädgården, med bostadshus.

Östanå Ångfartygs Aktiebolag bildades 1870.

Östergården Pensionat på Katarinavägen 17, Österskär från 1930 till 1959. Verksamheten startades i huset, som tidigare varit privatbostad, av Yngve och Augusta **Hildestrand**. Pensionatet höll öppet året runt och var på 1930-talet ett riktigt ineställe. Där serverades middagar och supéer, ordnades danser, uppträdanden och nyårs- och påskbaler. Här roade sig det vackra folket. I källaren fanns en "bakficka" där man kunde svinga en bägare. Under andra världskriget hade civilförsvaret kurser på Östergården, men i slutet av 1940-talet såldes pensionatet till en man vid namn Carl Landgren. Numera är byggnaden omgjord till privatbostäder i bostadsrättsform.

Österskär Kanske beskrivs Österskär bäst i skriften "Österskärs Villastad" utgiven 1910: "*Österskär är beläget i Roslagen på en cirka fem kilometer lång, starkt kuperad halvö benämnd Tuna, som sträcker sig från Åkersberga i norr och söderut till en av skärgårdens djupaste och största fjärdar, Trälhavet, vars rena och salta vatten ej förorenats av Stockholms närhet. Österskär anlades för cirka nio år sedan på det gamla ärkebiskopsgodset och säteriet Tuna, och anlades i början till villaområde endast trettiofyra tomter, alla dessa såldes dock så gott som omedelbart redan under de två första åren... Så har nu detta villasamhälle blivit omtyckt av stockholmarna att det artar sig att bli ett andra Saltsjöbaden... Vid Österskär finns post- och telegraf-, riks- och stockholmstelefonstationer. Tomtpriser vid Österskär är för strandtomter 5–10 öre, för andra tomter 3–7 öre samt för åkertomter 2–3 öre kvadratfoten.*"

I Österskär fanns flera stora pensionat, vilka drevs av familjen **Hildestrand**; Solgården vid Prästvägen, **Västergården** på Geijersvägen och **Östergården** – sedermera **S:ta Katarinastiftelsen**. Namnet Österskär är resultatet av en pristävling och är hämtat ur August Strindbergs roman "I Havsbandet"

Österskärs Handel **Nyströms affär**

Österskärs Havsbud **Solbrännan**

Österskärs Järn & Färg Första ägaren hette Bergkvist: i mars 1950 övertog Ingrid och Björn Lindblom affärsverksamheten.

Österskärs järnvägsstation Stationshuset i jugendstil invigdes i juni 1906. Den vändskiva, som funnits vid Åkers-Berga station, flyttades 1907 till Österskär, järnvägens nya slutstation. Ånglok trafikerade linjen fram till 1939. Vid stationen lokaliserades tidigt några småföretag; J **Melins** res-effektfabrik och Emil Janssons mekaniska verkstad.

Österskärs gruva på tomten Stråkvägen 5. Gruvhålet är 20 meter djupt. **Fältspat** och **kvarts** bröts här i slutet av 1800-talet och början på 1900-talet.

Österskärs postkontor var inrymt i Österskärs järnvägsstation. Tidigare låg postkontoret i den gamla resväskfabriken. Verksamheten vid kontoret upphörde den 31 mars 1993.

Österskärs skola Verksamheten startade 1923. Skolan var från 1925 socknens största skola med åttio barn och tre läraravdelningar. Skolan bestod av tre skolsalar och en gymnastiksal. En sal för första och andra klass, en för tredje och fjärde klass samt en för femte och sjätte klass. I källaren fanns träslöjdsal och skolkök. Det fanns ingen matsal, så medhavda smörgåsar fick ätas i korridoren bland ytterkläderna. Med folkskollärare Harry **Hedén** blev skolan en verklig idrottsskola. Verksamheten vid skolan upphörde 1949, varefter huset hyrdes ut till Stockholms stad som använde det som bostäder åt utslagna människor. Skolhuset brann ner 1985. Österskärs nuvarande skola byggdes år 1968 och tillhörde först Hacksta rektorsområde. Idag omfattar skolan klasserna F-6 och är, liksom kommunens övriga grundskolor, ett eget rektorsområde.

Österskärs varv Österskär blev i början av 1900-talet ett seglarcentrum. Kungliga Svenska Segelsällskapet (KSSS) uppförde ett originellt klubbhus vid Österskärs varv. Då KSSS lämnade Österskär 1943 blev varvet kvar. Det ägdes under 1920- och 30-talen av 'Niagara-Pelle', Anton Pettersson, under 1940-talet av Ivar Schörling.

Österskärs Villaägarförening bildades 1909 och hade då nio medlemmar. Den första ordföranden var professor F. Westermark. Föreningen lät 1912 bygga ångbåtsbryggan vid **Solbrännan**.

"År 1918 hade samhället vuxit så pass att man funderade på en frivillig brandkår. Man började med att anskaffa brandmateriel och uppföra ett 'spruthus' vid Österskärs station. Villastaden Österskär tillförde inte Österåkers socken så många bofasta, det blev mest sommargäster. Antalet bebyggda tomter ökade från 56 år 1918 till 438 år 1938. Elnätet började anläggas 1919, hälsovårdsförordning fick man 1928 och stadsplan 1930. De första vatten- och avloppsledningarna, som byggdes 1922, blev underdimensionerade och därmed hade österskärsborna fått ett kärt samtalsämne under mer än 50 år. Villaägarföreningen byggde bryggor och 'trenne badhus, vilka upplåtits till allmänt bruk mot avgift.' På en udde i Sättrafjärden ordnades friluftsbad 1924 och vid ångbåtsbryggan blev det premiärbad på 'Solbrännan' 1929... "

Österåkersanstalten, statlig fångvårdsanstalt, uppförd år 1965 i nordvästra delen av kommunen. Under ett antal år var anstalten centrum för en försöksverksamhet med modern, human kriminalvård under ledning av Ann Britt Grünewald. Anstalten besöktes i början av 1970-talet av den kände sångaren Johnny Cash som där spelade in albumet ”Johnny Cash live at Österåker.”

Österåkers Bostadsstiftelse Allmännyttig bostadsstiftelse, bildades 1950. Efterträddes av **Armada**.

Österåkers Gymnasium. Röllingby Gymnasium flyttade hösten 2010 in i nya lokaler i f.d. **Bergaskolan**, som genomgått en omfattande ombyggnad. I samband med flyttningen ändrades gymnasiets namn till Österåkers gymnasium.

Österåkers Hantverks- och Industriförening bildades 1956.

Österåkers Hembygds- och Fornminnesförening (ÖHF) grundades vid ett möte i sockenstugan den 30 maj 1947. Den första styrelsen bestod av Naemi **Wik**, ordförande, Tor Elfström, sekreterare och David Eriksson, kassör. Under föreningens verksamhet har hela tiden ansvaret för vården av hembygdens minnesmärken och dess historia och natur stått i förgrunden, och många och omfattande är de insatser som föreningens medlemmar gjort, alltid på ideell basis. Mycket av arbetet har utförts i kommittéform. Medlemsavgiften under de första åren var 3:-/år, år 2010 är den 150:-!
Ordförande genom åren har varit:

Naemi Wik	1947-1950
Samuel Norrby	1951-1952
Wilhelm von Essen	1953-1954
Ragnar Pilström	1955-1960
Albert Read	1961-1966
Evert Lööf	1967-1971
Tore Rydin	1972-1973
Evert Lööf	1974
Tage Ohlsson	1975-1978
Harald von Haslingen	1979-1980
Harry Udd	1981-1984
Britt-Marie Kraft	1985-1987
Karl Gustav Johansson	1988-1993
Tony Lenard	1993-1999
Hans Jöngren	1999-2000
Suzanne Hillgren	2000-2009
Sven Hugosson	2010-

Österåkers kommun tillhör Stockholms län och är belägen i södra Roslagen i Uppland. Det är en typisk kustkommun som innefattar flera stora öar i den norra delen av Stockholms skärgård. Kommunens totala areal är 310 km² varav 237 km² är hav. Inom dess gränser ryms också 75 insjöar. Kommunen har en folkmängd på 39 000 invånare. Centralorten är **Åkersberga**. Österåkers stor-kommun bildades vid kommunreformen 1952. I flera steg ökades kommunens areal och **folkmängd** fram till 1983, då Vaxholm bröt sig ur kommunen och blev självständig stad. Den kvarvarande delen återtog namnet Österåker. Politiskt är Österåker, liksom andra kommuner i södra Roslagen, starkt borgerligt. Moderaterna har styrt kommunen sedan 1962. Det enda undantaget är åren 1994-1998, då Socialdemokraterna tillsammans med Folkpartiet innehade majoriteten. Kommunfullmäktige består av 51 ordinarie ledmöter. Förutom de rikstäckande partierna finns också inom kommunen Roslagspartiet, Österåkerspartiet samt Skolpartiet i Österåker. Tidigare var **Planskilda Korsningspartiet** ett lokalt parti med visst politiskt inflytande.

Österåkers konstförening bildades 1957. Inledningsvis hyrde föreningen lokaler i Länsmansgården av kommunen, som 1991 överlät gården till föreningen. I dessa lokaler bedriver man en omfattande utåtriktad verksamhet. Föreningen erhöll 1996 Lions kulturpris samt år 2005 Österåkers kommuns kulturpris.

Österåkers kyrka Kyrkans äldsta delar härstammar från åren efter 1164, då här byggdes en hallbyggnad, förmodligen av trä. Ganska tidigt, sannolikt strax efter esternas härjningar i Sigtuna 1187 byggdes i anslutning till kyrkan ett försvarstorn av sten. Kyrkans nuvarande långhus av sten ersatte i slutet av 1200-talet den ursprungliga träbyggnaden. En omfattande ombyggnad genomfördes på 1430-talet då koret revs. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan efter en ännu mer genomgripande ombyggnad 1647-1650, bekostad av Brita **Kurck** Oxenstierna och utförd under ledning av arkitekten och byggmästaren Hans **Ferster**. Då skapades det stora korfönstret, som under åren 1799-1986 delvis täcktes av altartavlan. Kyrkans torn revs vid 1700-talets mitt då den nedre delen byggdes om till vapenhus. Det tidigare vapenhuset låg på kyrkans sydsida, bredvid tornet. En klockstapel uppfördes 1760 av Mathias **Bergström**. Bland klenoderna i kyrkan märks främst en dopfunt från 1100-talet, huggen i sandsten från Gotland. Det medeltida altarskåpet, det s.k. **Österåkersskåpet**, som tillfördes kyrkan i samband med ombyggnaden på 1600-talet, såldes till Statens Historiska Museum år 1867. Det fanns kvar på sin plats i koret fram till 1799. Koret pryds sedan 1996 av en glasskulptur, utförd av Marita Lilliehöök Hennrichs. En ny läktarorgel med 38 stämmor, byggd av Marcussen & Søn, Aabenraa, Danmark, invigdes 1970.

En förnyad, omfattande restaurering genomfördes 1951-1952 varvid bl a grundmurarna förstärktes och golven lades om. Biskop Manfred Björkqvist återinvigde kyrkan den 31 augusti 1952.

Öster-Åkers Missionsförsamling **Säbykyrkan**.

”Österåkersmodellen” Då den nya enhetsskolan skulle införas på 1950-talet utvaldes ett antal kommuner, bl.a. Österåker, att fungera som försöksskolor. Den utformning som enhetsskolan fick i vår kommun kom sedan att utgöra mönster för övriga kommuner i riket, den s.k. ”Österåkersmodellen”.

Österåkers Musikskola är en kommunalt driven musikskola för alla elever i skolåldern. Idag är cirka 500 elever varje vecka engagerade i skolans verksamhet, förutom de 300 som möter musik-

skolans lärare i den ordinarie skolundervisningen. Rektor för musikskolan är idag (2014) Jannes Karlsson.

Österåkers prästgård uppfördes 1733. Använd som prästgård fram till prosten Karl-Erik Wenn-grens avgång 1981. En annexbyggnad, **Vita Huset**, skänktes till ÖHF och flyttades till **Ekbacken**, där den blev hembygdsgård.

”Österåkersskåpet”, ett medeltida altarskåp, ursprungligen avsett att pryda Stockholms Storkyrka, fanns i Österåkers kyrka från 1650-talets mitt till 1799, då det nedmonterades och ersattes med en altartavla. År 1867 såldes den gamla altarskåpet för 100 riksdaler till Statens Historiska Museum i Stockholm. Där ingår det nu i de utställda samlingarna.

Österåkers Slöjdgille, förening som startades 1962 ur en grupp ullintresserade entusiaster. Grup-pen har sedan dess arbetat med att bevara och levandegöra gamla hantverkstekniker. Framställda alster säljs i butiken på **Norrö Tingshus** som är öppen söndagar mellan kl 1200 och 1500, då även kaffeserveringen är öppen.

Östra Lagnö by ligger på en låg höjdsträckning i den inre delen av den väl skyddade Hemviken. Den är ett välbevarat exempel på en skärgårdsby där fisket har spelat en viktig roll i ekonomin.

Östra Ryd gammal kulturbygd, bebodd från senare delen av tusentalet. Flera järnåldersgravfält. Runsten vid **Björkby** som omnämner *”Holmsten i Rudhi”*. Namnet ’Ryd’ har sitt ursprung i ordet ’röja’. Största gravfältet i trakten ligger vid Kulla vägskäl och består av ett femtiotal runda gravar. Östra Ryds socken sammanlades med Österåker 1952 och blev då en del av Österåkers kommun.

Östra Ryds kyrka Den första kyrkan var troligen en träkyrka, vars ålder och utseende är okända, men sannolikt härstammar den från 1200-talet. Nuvarande kyrkobyggnad uppfördes omkring 1430 med Anund Sture som byggherre. Den äldsta delen, sakristian i tegel, är från 1300-talet. Kyrk-målningar av Johannes Iwan från 1449. Ett magnifikt altarskåp av Johannes Snickare från 1488 visar korsnedtagningen. Kyrkan byggdes om till sitt nuvarande utseende 1690-93 och renoverades 1991. Kyrkan rymmer en omfattande, för vårt lands kyrkor unik konstsamling. Bland annat finns här två värdefulla originalporträtt av den tyske konstnären Lucas Cranach d. y. av Martin Luther och Philip Melancton. Altartavlan, ett flamländskt verk från 1600-talets förra del, anses vara av mycket hög kvalitet.

Vid kyrkan ligger ett hus som tjänstgjort som fattigstuga, skola, telefonstation, bostad för barnmorskan och sockenstuga. Enligt en inskription över entrén byggdes huset 1830, men redan år 1708 låg här en fattigstuga.

Östra Ryds skola

Östra Ryds ålderdomshem

Östra skolan i Åsättra som tillsammans med Kyrkskolan, **Västra skolan**, är kommunens äldsta skola, inrättades 1846. Detta år antogs C. Fr. **Kihlström** som delvis ambulerande lärare i socknen. Han är sannolikt den förste folkskolläraren i Åsättra. Kihlström avflyttade dock från socknen efter endast ett års tjänst. Fortsättningsskola startade i Åsättra 1924. Om någon av de två kvarvarande skolbyggnaderna är från den första skolan är inte känt.

Översättra bronsåldersbosättning, utgrävd av amatörarkeologer från ÖHF under ledning av Karin Äijä somrarna 1986-1989. Flera hundra gravrösen återfanns i slutningen mot **Solbergasjön**, dessutom två skeppssättningar, eldhärdar, keramik och en rakkniv av brons.

PERSONER/GUDAR/SAGOFIGURER SOM LÄMNAT NAMN TILL GATOR OCH VÄGAR I NUVARANDE ÖSTERÅKER

<u>Gatunamn</u>	<u>Var</u>	<u>Uppkallad efter</u>
Algot Berggrensvägen	Skärgårdsstad	Näst siste brukaren av Översättra gård. Flyttade 1920. Algot Berggren föddes 1878 i Riala, avled 1957 i Översättra.
Andromedavägen		Ur den grekiska mytologin. Dömd till döden men räddad av och senare gift med Perseus.
Angantyrvägen		Fornordisk storväxt bärsärk, ägde svärdet Tirfing
Annavägen	Österskär	Efter en dotter till generalen Geijer
Ansgariusvägen		Efter Ansgar, Nordens apostel
August Erikssons väg	Skärgårdsstad	Brukare av Översättra gård i slutet av 1800-talet och inledningen av 1900-talet. Han föddes 1855 i Össeby-Garn och avled 1915 i Vallentuna.
Brahevägen	Täljö	Medlemmar av adliga ätten Brahe ägde Rydboholm fram till 1930 då ättens sista manliga medlem, Magnus Brahe, avled.
Bröderna Harlings väg		Harling
David Widstedts väg	Flaxenvik	Ägare till Flaxenviks gård i slutet av 1800-talet
Egerstamsvägen	Singö	Egerstam var en av de första som innehade mark i Singö, aktiv inom villaföreningen där. När han avled omkring 1990 uppkallades vägen efter honom.
Ebjörns väg	Åkersberga	Namnet hämtat från en runsten som på vikingatiden restes i Åkersberga. Stenen var troligen söndersprucken när den i mitten av 1800-talet murades in i en spismur i Berga. Idag är stenen försvunnen.
Elsa Andersdotters väg	Skärgårdsstad	Född på Berga gård 1711. Ingift till Översättra gård i mitten av 1700-talet. Död 1793 i Översättra som hustru till Jan Israelsson.

Enoc Åkerströms väg	Skärgårdsstad	Fiskare och sjöman som arrenderade torpet Gläntan i Marsättra. Troligen med anknytning till gruvan i Flaxenvik. Född 1841 i Sundsmara, död 1906 i Marsättra.
Fiskare Gustavs väg	Skärgårdsstad	Gustav Fredrik Gustavsson, bonde och fiskare i Ektorp på 1940-talet, senare stenarbetare och grovarbetare. Född 1897 i Åsättra, död 1970 i Åkersberga.
Fritjof Thuns väg	Åkersberga C	Kommunens ”starke” man åren 1920 – 1962.
Fritz Janssons väg	Skärgårdsstad	Friköpte gården Marsättra från Margretelund i början av 1900-talet. Siste arrendatorn på Marsättra gård. Född 1875 i Knaborg, död 1939 i Marsättra.
Furmans väg		Båtsman
Gustav Larssons väg	Skärgårdsstad	Ägde ett hemman öster om Marsättra i början av 1900-talet /Arrenderade gården Marsättra i slutet av 1800-talet. Född 1863 i Österåker, död 1944 i Marsättra.
Heimdalsvägen		Fornnordisk gud som bevakade bron Bifrost. Heimdal sover lättare än en fågel, ser hundra dagsror åt alla håll och har så skarp hörsel att han hör gräset gro och ullen växa.
Hildestrandsvägen	Åkerstorp	Yngve och Augusta Hildestrand var de sista innehavarna av Åkersbergs Vårdshus/gård och därefter av pensionaten Öster- och Västergården
Hjalmar Strååts väg	Margretelund	Strååt
Hödervägen		Fornnordisk gud, blind broder till Balder. Förleddes av Loke att döda sin broder
Israel Perssons väg	Skärgårdsstad	Den första kända ägaren till gården Översättra 1703 – 1719. Gift med Kierstin Andersdotter. Avled på Översättra 1733.
Jan Israelssons väg	Skärgårdsstad	Son till Israel Persson. Ägde gården Översättra i mitten av 1700-talet. Deltog i bygget av klockstapeln. Född 1712 i Översättra, död där 1779. Gift med Elsa Andersdotter.
John Ekströms väg	Söra	Ägare av Söra gård under första delen av 1900-talet
Katarinavägen	Österskär	Katarinastiftelsen låg vid denna väg och gav namn åt vägen
Kierstins	Skärgårdsstad	Kierstin Andersdotter, född 1672 Åby. Gift med Israel Persson på Översättra gård år 1711. Avled på Översättra 1748.
Lennart Neckmans väg		Neckman
Leo Sundbergs väg	Skärgårdsstad	Carl Leonard Sundberg, skogvaktare på Margretelund, bodde på torpet Nöden. Född 1847 i Vaxholm, död 1937 i Nöden.

Linnévägen		Efter Carl von Linné, den världsberömde svenska botanikern
Lisa Bökers väg	Svinninge	Uppgift saknas
Manfred bondes väg	Tråsättra	Borde heta Bonden Manfreds väg. Brukare av ett torp under Tråsättra gård. Hette egentligen Manfred Strand.
Mikaelsvägen	Österskär	Läkare bosatt vid denna väg omkring 1930.
Neptunivägen		Neptunus var den romerska mytologins havsgud
Orionvägen		I den grekiska mytologin jaktens gud.
Otto bondes väg	Tråsättra	Borde heta Bonden Ottos väg med anknytning till Tråsättra gård och ägaren Otto Jansson
Oxenstiernas väg	Åkerstorp	Gabriel Gabrielsson Oxenstierna d.ä och d.y. ägde Järrö/Margretelund och Smedby fram till 1718
Per Norbergs väg	Skärgårdsstad	Per Jansson Norberg, frälsebonde i Runö, född troligen 1766 i Kimito, Finland. Invandrade till Österåker 1794, slog sig ner i Marsättra by och gifte sig 1797 med Anna Lisa Andersdotter, född i Marsättra 1769. Avled 1845 i Husby..
Saturnusvägen		Saturnus var i den romerska mytologin jordbrukets och vinodlingens gud.
Seveniusvägen	Storhagen	Sten Sevenius var den första som bosatte sig uppe vid Nydal där han drev en minkfarm fram till 1967.
Tellusvägen		Tellus var i den romerska mytologin jordens gudinna.
Trollevägen	Österskär	Gustav Trolle var ärkebiskop 1514-1521. Åklagare vid Stockholms blodbad. Dog av sårskador efter slaget vid Öxnebjerg 1535.
Uranusvägen		Himlarnas gud i den grekiska mytologin

Källor:

Acrelius, Israel	Långhundraleden	Arbetsgruppen Långhundraleden
Långhundraleden		1993
Bergström, Inger	Tunaborgen	Österåkers kommun 1996
Bergström, Inger	Österåker – från socken- centrum till stationssamhälle	1994
Boethius, Ulf	Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län	Liber Förlag 1980

Bratt, Peter	Kulturminnesvårdsprogram för Vaxholms kommun	1981
Cronberg, Stefan	Min resa genom Österåker under hundra år	Cronberg Management 2000
Gränges Mark	Skärgårdsstad i forntid och nutid	1991
Hugosson, Jonas	Bo - Ledung- och brytegård	Stockholms universitet 1997
Jarneberg, Eric	Roslagsbanan och bygden	1985
Källgård, Anders:	Sveriges öar	Carlsson 2005
Loggert, Henning	Kulturstigar 1	ÖHF 1985/2008
Loggert, Henning	Kulturstigar 2	ÖHF
Loggert, Henning	Kulturstigar 3	ÖHF 1991
Lööf, Evert	Margretelund	ÖHF 1984
Lööf, Evert	Österåker förr och nu	ÖHF 1987
Nordström, Alf	Roslag	Carlssons 1990
Nordström, Alf	Kring Trälhavet	Liber Förlag 1980
Norén, Hjordvard m fl	Östra Ryds kyrka	1978
Olsson, Henry	Gruvbrytning i Österåkers socken under 250 år	ÖHF 2013
Prenzlau-Enander, Gabriele	I Roslagen	1998
Rockberg, Hans	Täljö, vår plats på jorden	
Sallnäs, Göran m fl	En Österåkerskrönika	1992
SFV	Siaröfortet	1997
Thulstrup, Jörgen	Österåkersbondens förvandling till industriarbetare och tjänsteman – 150 års näringslivsutveckling	ÖHF 2010
Thun, Fritiof	Minnen	1971
Wijkmark, Bo	Stockholmsregionens kulturhistoriska miljöer	
Winberg, Gunnar	Örlogsstation Österåker	Cronberg Management 2001
Winstedt, Kurt	Österskär – ett samhälle i omvandling	1986
Wirstad, Jan (red)	Nytt ljus över Långhundraleden	AGL 2011
Vällfors, Gudrun	Tre kungar på Trälhavet	AGL 2001
Öjner, Kerstin	Utflykter till forntiden i Österåker	Studieförbundet Vuxenskolan 1998

Österåkers HF

Ett härligt liv?

ÖHF 2008

Österåkers kommun

Upptäck Österåker

Österåkers kommun 1989